

Vlaams
Parlement

ingediend op **396** (2019-2020) – Nr. 1
30 juni 2020 (2019-2020)

Verslag van de hoorzittingen

namens de Commissie voor Economie, Werk,
Sociale Economie, Wetenschap en Innovatie
uitgebracht door Tom Ongena, Maurits Vande Reyde,
Caroline Gennez, Imade Annouri en Kurt Vanryckeghem

over het relancebeleid inzake Werk en Economie

Samenstelling van de Commissie voor Economie, Werk, Sociale Economie, Wetenschap en Innovatie:

Voorzitter: Robrecht Bothuyne.

Vaste leden:

Allessia Claes, Maaïke De Vreese, Andries Gryffroy, Axel Ronse, Tine van der Vloet;
Yves Buysse, Ilse Malfroot, Els Sterckx;
Robrecht Bothuyne, Kurt Vanryckeghem;
Tom Ongena, Maurits Vande Reyde;
Meyrem Almaci, Imade Annouri;
Caroline Gennez.

Plaatsvervangers:

Annick De Ridder, Maarten De Veuster, Jos Lantmeeters, Philippe Muyters, Elke Sleurs;
Kristof Slagmulder, Klaas Sloomans, Wim Verheyden;
Loes Vandromme, Vincent Van Peteghem;
Steven Coenegrachts, Sihame El Kaouakibi;
Johan Danen, Ann De Martelaer;
Els Robeyns.

Toegevoegde leden:

Jos D'Haese.

INHOUD

I.	Hoorzitting van 30 april 2020	5
1.	Piet Vanthemsche, voorzitter Economic Risk Management Group	5
1.1.	Uiteenzetting.....	5
1.2.	Vragen van de leden	8
1.3.	Antwoorden	10
2.	Freddy Heylen, professor Faculteit Economie en Bedrijfskunde, Universiteit Gent.....	11
2.1.	Uiteenzetting.....	11
2.2.	Vragen van de leden	13
2.3.	Antwoorden	16
3.	Ive Marx, professor Universiteit Antwerpen, directeur Centrum voor Sociaal Beleid	17
3.1.	Uiteenzetting.....	17
3.2.	Vragen van de leden	19
3.3.	Antwoorden	20
4.	Stijn Baert, professor Vakgroep Sociale Economie, Universiteit Gent	21
4.1.	Uiteenzetting.....	21
4.2.	Vragen van de leden	24
4.3.	Antwoorden	26
5.	Ignace Glorieux, professor Sociologie, Onderzoeksgroep TOR, Vrije Universiteit Brussel	28
5.1.	Uiteenzetting.....	28
5.2.	Vragen van de leden	30
5.3.	Antwoorden	31
II.	Hoorzitting van 7 mei 2020	33
1.	Koen Schoors, professor Faculteit Economie en Bedrijfskunde, Universiteit Gent.....	33
1.1.	Inleidende uiteenzetting	33
1.2.	Vragen en opmerkingen van de leden.....	36
1.3.	Antwoorden	38
2.	Peter De Keyzer, managing partner Growth Inc	41
2.1.	Inleidende uiteenzetting	41
2.2.	Vragen en opmerkingen van de leden.....	45
2.3.	Antwoorden	47
3.	Jo Caudron, founding partner van Scopernia	49
3.1.	Inleidende uiteenzetting	49
3.2.	Vragen en opmerkingen van de leden.....	51
3.3.	Antwoorden	52

4. Jeroen Lemaire, CEO In the Pocket	54
4.1. Inleidende uiteenzetting	54
4.2. Vragen en opmerkingen van de leden.....	57
4.3. Antwoorden	58
5. Gino Van Ossel, professor Vlerick Business School	60
5.1. Inleidende uiteenzetting	60
5.2. Vragen en opmerkingen van de leden.....	62
5.3. Antwoorden	63
6. Mathias Bienstman, beleid- en projectcoördinator Bond Beter Leefmilieu	65
6.1. Inleidende uiteenzetting	65
6.2. Vragen en opmerkingen van de leden.....	67
6.3. Antwoorden	68
III. Hoorzitting van 14 mei 2020	69
1. Danny Van Assche en Ann Vermorgen, Sociaal-Economische Raad van Vlaanderen.....	69
1.1. Inleiding	69
1.2. Kernboodschappen relanceadvies	71
1.3. Kernboodschappen economisch relancebeleid	73
1.4. Kernboodschappen arbeidsmarktbeleid	75
1.5. Vragen van de leden	79
1.6. Antwoorden	85
2. Francis Devisch, directeur Groep Maatwerk	89
2.1. Inleidende uiteenzetting	89
2.2. Vragen van de leden	91
2.3. Antwoorden	92
3. Wim Adriaens, gedelegeerd bestuurder VDAB	93
3.1. Inleidende uiteenzetting	93
3.2. Vragen van de leden	96
3.3. Antwoorden	99
4. Michel Casselman, algemeen manager Participatiemaatschappij Vlaanderen.....	100
4.1. Inleidende uiteenzetting	100
4.2. Vragen van de leden	104
4.3. Antwoorden	107
Gebruikte afkortingen	111
Bijlagen: zie dossierpagina van dit document op www.vlaamsparlement.be	

De Commissie voor Economie, Werk, Sociale Economie, Wetenschap en Innovatie hield op 30 april en 7 en 14 mei 2020 hoorzittingen over het relancebeleid inzake Werk en Economie na de coronacrisis.

Over de hoorzitting van 30 april 2020 wordt verslag uitgebracht door Tom Ongena. Maurits Vande Reyde en Caroline Gennez brengen verslag uit over de hoorzitting van 7 mei 2020 en Imade Annouri en Kurt Vanryckeghem over die van 14 mei 2020.

(Tijdens de commissievergaderingen waren alleen de commissievoorzitter en de commissiesecretaris fysiek in de commissiezaal aanwezig. De vaste leden, de plaatsvervangende leden en de toegevoegde leden van de commissie kregen de mogelijkheid om online aan de vergaderingen deel te nemen via het platform Zoom. Ook de externe sprekers namen op deze manier aan de vergaderingen deel. Andere volksvertegenwoordigers konden alleen na motivering online aan de vergaderingen deelnemen.)

De getoonde presentaties zijn terug te vinden op de [dossierpagina](#) van dit document op www.vlaamsparlement.be.

De hoorzittingen gaven aanleiding tot een resolutie over een Vlaams sociaal-economisch relanceplan na de coronacrisis, die op 10 juni 2020 door de plenaire vergadering werd aangenomen (*Parl.St.* VI.Parl. 2019-20, nr. 352/4).

I. Hoorzitting van 30 april 2020

1. Piet Vanthemsche, voorzitter Economic Risk Management Group

1.1. Uiteenzetting

Politieke besluitvorming

Piet Vanthemsche informeert de leden eerst over de werkzaamheden op federaal niveau. Fase 4 van het rampenplan is nu van kracht. De politieke besluitvorming ligt in handen van de Nationale Veiligheidsraad, waarin de federale premier, de vicepremiers en de minister-presidenten van de gewesten en gemeenschappen zeten. Daarnaast nemen de Federale Regering, de gemeenschaps- en gewestregeringen besluiten binnen hun bevoegdheden en vinden er interministeriële conferenties en overlegcomités plaats.

Het Verdrag van Rome voorziet op het vlak van volksgezondheid geen leidende rol voor de Europese Unie, maar er zijn wel richtlijnen van het European Centre for Disease Control. Op wereldvlak geven de WHO en de FAO een aantal guidelines mee. Zo waarschuwen ze samen voor grote voedselcrisissen in bepaalde delen van de wereld naar aanleiding van deze corona-episode.

Federale adviesorganen

Piet Vanthemsche licht een aantal adviesorganen op federaal niveau kort toe. Op het vlak van volksgezondheid is er de Risk Assessment Group of RAG, de Risk Management Group of RMG en de evaluatiecel CELEVAL. Sciensano, het voormalige Wetenschappelijk Instituut Volksgezondheid, speelt hier een belangrijke rol.

De veiligheid en handhaving valt onder het Crisiscentrum van de Federale Regering. Belangrijk is dat er door COFECO of het Federaal Coördinatiecomité, waarin ook de gewesten vertegenwoordigd zijn, een aantal knopen worden doorgehakt.

De Economic Risk Management Group of ERMG, waarvan Piet Vanthemsche co-voorzitter is samen met Pierre Wunsch, gouverneur van de Nationale Bank van België, werd op 15 maart 2020 opgericht. De spreker komt later nog terug op de structuur van deze groep.

De Groep van Experts belast met de Exitstrategie of GEES geeft de Nationale Veiligheidsraad advies over de exitstrategie.

Voor het sociaal overleg zijn de Groep van TIEN, de Nationale Arbeidsraad en de Hoge Raad voor Preventie en Bescherming op het Werk verantwoordelijk.

Opdrachten ERMG

Wat zijn nu de opdrachten van de ERMG? Ze meet de impact van de corona-epidemie op de ondernemingen, sectoren, financiële markten en de gezinnen. Ze monitort dat de voor ons land kritieke bedrijven, waardeketens en infrastructuur blijven draaien. Ze werkt scenario's uit en stelt maatregelen voor aan de regering om deze crisis te bestrijden. Piet Vanthemsche merkt op dat deze opdracht intussen deels is overgenomen door de GEES. De ERMG formuleert daarnaast voorstellen om gezinnen en bedrijven tijdens de crisis te ondersteunen, maar ook voorstellen voor de relance van de economie.

De ERMG heeft een cel waarin de follow-up van de economie centraal staat en een politieke cel. De cel waarin men de economie samen met de sociale partners opvolgt, werd opgesplitst in twee cellen: de business continuity neemt Piet Vanthemsche voor zijn rekening, terwijl Pierre Wunsch verantwoordelijk is voor de financiering en de steun aan de economie, bijgestaan door de Nationale Bank en het Federaal Planbureau.

In de cel follow-up economie zijn de sociale partners vertegenwoordigd, de mensen van de federale Groep van TIEN, maar ook de regionale sociale partners, Voka, Union Wallone des Entreprises, Brussels Entreprises Commerce and Industry, de vakbonden enzovoort. De cel wordt bijgestaan door een aantal wetenschappelijke experts. De kerncel bestaat uit de vertegenwoordigers van alle federale en regionale politieke entiteiten.

Volksgezondheid is de eerste prioriteit. De epidemie moest afgeremd worden zodat de capaciteit van het gezondheidssysteem niet overschreden wordt. Dat is vrij goed gelukt.

De taskforce van federaal minister Philippe De Backer buigt zich over de business continuity van de supply chain van de gezondheidssector.

Voortdurend nieuwe maatregelen, wendbaarheid is nodig

Er werden een aantal maatregelen genomen op de arbeidsmarkt, zoals tijdelijke werkloosheid. Dat is een van de belangrijke stabilisatoren in de sociale zekerheid. In andere Europese landen bestaat tijdelijke werkloosheid niet en verliezen mensen onmiddellijk hun job als ze niet verder kunnen werken. Het is een duur systeem, maar het beschermt veel jobs en inkomens van gezinnen.

Er werden een aantal fiscale en parafiscale maatregelen genomen en specifieke maatregelen ter ondersteuning van de zelfstandigen. Er was ook het bankenplan en maatregelen voor onderwijs en kinderopvang. Die maatregelen zullen de komende periode continu aangepast worden. Er zal veel wendbaarheid nodig zijn om verder het hoofd te bieden aan de epidemie.

Op de website van de Nationale Bank is een dashboard te vinden met daarop de impact van de corona-epidemie. Op de eerste slide daarvan is steeds het verloop terug te vinden van de epidemie in België. Daarvoor wordt de klassieke curve gebruikt, waarop te zien is dat de trend dalend is. Er wordt uitgekeken naar de evoluties in de komende weken. De piek van de epidemie is voorbij.

Er werden heel veel, namelijk 1.370.000, aanvragen ingediend voor tijdelijke werkloosheid. Dat is goed voor ongeveer 43 procent van de arbeidsmarkt. Dit cijfer moet genuanceerd worden: het gaat over aanvragen. Het gaat over iets meer dan 800.000 vte's, omdat niet alle aanvragen gehonoreerd worden en sommigen mensen, die slechts één dag werkloos waren, voor één aanvraag tellen.

55 procent van de zelfstandigen heeft een beroep gedaan op het overbruggingsrecht voor zelfstandigen. Een groot deel daarvan is gelinkt aan de verplichte sluiting van horeca, winkels enzovoort.

Impact van de epidemie meten

De impact van de coronapandemie wordt gemeten met een ad-hoc survey met een aantal sociale partners. Tot 7 april 2020 waren er 6900 antwoorden.

Bedrijven worden bevraagd over de impact van COVID-19 op de verkoopinkomsten. De impact blijkt voor heel wat bedrijven groot te zijn, met gemiddeld een daling van 30 tot 35 procent. In Vlaanderen en Wallonië is die daling ongeveer even groot, in Brussel iets minder vanwege de aanwezigheid van de financiële groepen.

Hoe wordt het werk georganiseerd? 37 procent van de mensen is tijdelijk werkloos, 32 procent doet aan telewerk en 27 procent werkt op de werkvloer.

De pandemie veroorzaakte een ongeziene schok: er zijn 1,2 miljoen tijdelijk werklozen en 300.000 zelfstandigen hebben hun activiteit stopgezet. Er werden zeer snel maatregelen genomen tegen liquiditeitsstress. De prioriteit ligt nu bij het vermijden van solvabiliteitsproblemen: faillissementen en structureel banenverlies. Volgens Piet Vanthemsche wordt dat een heel moeilijke oefening. Er is een eerste evaluatie gebeurd van de impact van de schok en er wordt een scenario voorbereid door de Nationale Bank en het Federaal Planbureau.

Dat scenario is even relevant als de hypothesen die eraan ten grondslag liggen. Die hypothesen zijn dat:

- de inperkingsmaatregelen in totaal zeven weken duren;
- het verlies tijdens de inperking een derde van de toegevoegde waarde is;
- dat er geleidelijk herstel komt over negen maanden en dat er nadien een terugkeer is naar de groei van voor de crisis op basis van een bbp dat 2 procent lager uitkomt dan volgens de hypothese 'zonder crisis';
- de inflatie werd bevroren op het hypothetische niveau 'zonder crisis';
- de maatregelen van tijdelijke werkloosheid en overbruggingsrecht zijn opgenomen in het scenario.

Een grafiek toont de typische V-curve, waar men een scherpe daling voorziet van het bbp, gevolgd door een herstel dat duurt tot in het vierde kwartaal van 2021.

Heropstart

De heropstart is een aartsmoeilijke oefening. Cruciaal blijft het vrijwaren van de opvangcapaciteit van het gezondheidssysteem. De epidemie heeft heel wat onbekenden.

In plaats van een 'exit' heeft de spreker het liever over een 'transitie' naar een nieuwe fase. Het virus zal niet weg zijn. De nieuwe fase is leven en werken met corona.

Het afremmen van de virusverspreiding blijft een belangrijke prioriteit. Men heeft daar heel wat maatregelen voor. De 1,5 metermaatschappij wordt het nieuwe normaal: hoe beschermt men zichzelf en de anderen? De 1,5 metereconomie wordt het nieuwe normaal in het bedrijfsleven. De bescherming van de mensen op de werkvloer is prioritair, zeker in de gezondheidssector, maar ook in de rest van de economie.

De fasering voor de heropstart is nu ongeveer gekend, maar uiteindelijk zal het verdere verloop van de epidemie die fasering bepalen.

Conclusies

Piet Vanthemsche komt tot een aantal conclusies. De economische schok is zeer groot, namelijk twee keer groter dan die van de financiële crisis, maar heeft een tijdelijk karakter.

Veel is afhankelijk van de medisch-sanitaire evolutie. De virusverspreiding moet onder controle worden gehouden.

De crisis moet worden overbrugd: de business continuity moet worden verzekerd.

Men moet verhinderen dat er structurele schade aan de economie ontstaat, zoals solvabiliteitsproblemen, faillissementen en structureel jobverlies.

De heropstart moet worden gepland en ondersteund.

Piet Vanthemsche zelf heeft hard gewerkt op de business continuity, in de eerste plaats voor de agro-voedingssector, omdat dat een heel vitale sector is in de maatschappij. Dat is goed gegaan, de sector heeft zich aangepast. In het kader van de heropstart is er contact met het Vlaams Instituut voor de Logistiek en met de zeehavens.

1.2. Vragen van de leden

Axel Ronse is tevreden dat Piet Vanthemsche de focus legt op de business continuity. Zo snel mogelijk aan de slag gaan is de boodschap, al zal dat in het gezelschap van het coronavirus zijn. Een van de aspecten hierbij is zorgen voor voldoende mankracht in de sectoren die opnieuw opstarten. 4 mei 2020 is een belangrijke datum, 11 mei 2020 wordt ook een belangrijke datum.

De federale overheid heeft een goede maatregel genomen, namelijk dat de tijdelijke werkloosheidsuitkering kan worden gecombineerd met jobs in de bos- en tuinbouwsector. Is er geen mogelijkheid om dat ook uit te breiden naar andere sectoren? Uit gesprekken met mensen op het terrein blijkt dat dat absoluut nodig zal zijn.

Flexi-jobbers mogen de tijdelijke werkloosheid niet combineren met een job in een sector die opnieuw aan het heropstarten is. Om de workforce die er op dit moment is, gemotiveerd te houden, zijn er veel werkgevers die hen willen belonen. Als de werkgevers vandaag bijvoorbeeld een bonus van 1000 euro willen geven, kost hen dat 1500 euro en houdt de werknemer daar amper 480 euro aan over. Uitzonderlijke omstandigheden vergen uitzonderlijke maatregelen. Er was even sprake van een onbelaste bonus op het federale niveau, maar dat is nu van de tafel geveegd.

Volgens *Vincent Van Peteghem* werd er in het begin van de crisis gehoopt op een V-curve: een snelle terugval, maar nadien een snelle heropbouw. Uit andere landen blijkt dat die V-curve waarschijnlijk geen V-curve zal zijn, maar misschien een W-curve. Wellicht zal het lang duren om terug te keren naar de situatie van voor de crisis. Hij vraagt of *Piet Vanthemsche* daar al een zicht op heeft, want het lid heeft de indruk dat de presentatie is gebaseerd op het rapport van de Nationale Bank van een maand geleden. De feiten van vandaag spreken dat een klein beetje tegen.

Piet Vanthemsche heeft terecht gezegd dat de focus nu ligt op de liquiditeitsproblemen en in een volgende fase op de solvabiliteitsproblemen. Zijn er specifieke zaken die het parlement kan initiëren, of die een positieve impact kunnen hebben om faillissementen tegen te gaan, om de goede bedrijven te laten overleven na de crisis?

Ilse Malfroot vraagt of de spreker duiding kan geven bij de nieuwe meetinstrumenten die de economische impact van deze gezondheidscrisis moeten weergeven. Op welke manier geven die een beter beeld op de economische situatie in vergelijking met de klassieke indicatoren? Zijn er al voorlopige cijfers beschikbaar?

Ze erkent dat de steunmaatregelen voor bedrijven de liquiditeitsproblemen in brede zin relatief goed aanpakken. Maar wat zijn de aanbevelingen van de ERMG om de solvabiliteitsuitdagingen bij de bedrijven aan te pakken?

Het eigen vermogen van heel wat eigen bedrijven is ontoereikend om een crisis als deze op te vangen. Daarom is het van belang om dit eigen vermogen op te krikken, en op die manier de solvabiliteitsratio te verbeteren. Denkt *Piet Vanthemsche* dat kapitaalinjecties uit investeringsfondsen of privégeden met behulp van fiscale voordelen een oplossing kunnen bieden op lange termijn?

De vaste kosten voor de bedrijven blijven tijdens de sluiting in vele gevallen gewoon doorlopen. Is er door de ERMG, in samenwerking met de vakbonden en de werkgeversorganisaties, een compromis uitgewerkt? Licht er vanuit de ERMG een advies op tafel om de zwaar getroffen sectoren extra zuurstof te geven? Ze denkt dan aan de horeca, de kunstensector, de amusementssector en de recreatiesector, die met omzetsdalingen tussen 88 en 95 procent kampen.

Welke concrete maatregelen worden aanbevolen om tijdelijk werklozen of bruggepensioneerden een incentive tot werk in sectoren met een arbeidstekort te geven? *Ilse Malfroot* denkt hierbij aan seizoensarbeid.

Tom Ongena sluit zich aan bij *Vincent Van Peteghem*. Er zijn de voorbije weken inderdaad heel wat maatregelen gekomen van de verschillende overheden in België voor inkomenssteun en om de liquiditeitsproblemen in de hand te houden. Maar nu nadert stilaan de tweede fase, de relancefase. Op basis van het rapport van de Nationale Bank is het ergste hopelijk binnen negen maanden achter de rug.

Het is duidelijk dat er naast de maatregelen op de korte termijn ook maatregelen moeten komen voor de langere termijn, de relancemaatregelen. Hoe staat het daarmee, is men al bezig met de voorbereiding van het relancebeleid, en in welke richting denkt men daarvoor? Negen maanden is niet lang, en hoe sneller men naar een relance kan evolueren, hoe beter, aldus *Tom Ongena*.

Robrecht Bothuyne merkt op dat het de opdracht is van de ERMG om voorstellen te formuleren voor de relance. Op welke manier gaat de ERMG daarin te werk? De voorstellen zullen immers op verschillende niveaus geïmplementeerd worden. Hoe wordt de verbinding gemaakt tussen de ERMG en de verschillende niveaus?

1.3. Antwoorden

Piet Vanthemsche beschouwt de vraag van Axel Ronse over mogelijke incentives als een politieke vraag. Die discussie wordt op politiek niveau gevoerd, niet bij de ERMG. De groep heeft wel een advies geformuleerd rond arbeidskrachten van andere Europese landen. Tot vandaag werd de binnenlandse arbeidsmarkt met de middelen die ter beschikking zijn, een stuk gemobiliseerd, onder andere in de land- en tuinbouw. Tijdelijke werkloosheid daar zal worden afgebouwd.

De rest van de economie zal heropstarten en dan rijst opnieuw het probleem van arbeidskrachten afkomstig van andere EU-lidstaten, niet alleen seizoensarbeiders, maar ook uit sectoren als de bouw, de slachthuizen enzovoort die ook veel beroep doen op buitenlandse arbeidskrachten. De ERMG heeft een advies gegeven aan de Federale Regering met akkoord van de sociale partners over de modaliteiten voor het laten terugkeren en het toelaten van buitenlandse arbeidskrachten.

De Nationale Bank en het Federaal Planbureau hebben een scenario uitgewerkt. Ze zullen in de komende weken verder monitoren hoe de economie zich herpakt, ook op basis van de enquêtes die worden gehouden. Ze zullen waarschijnlijk binnen hun opdracht, dus niet via de ERMG, rapporteren over de prognoses. De discussie over de V- of de W-curve loopt volop. Het is te vroeg om daarop te antwoorden. Het scenario gaat uit van een geleidelijk herstel van de economie over een periode van negen maanden.

De Nationale Bank en het Federaal Planbureau gebruiken verder hun klassieke meetinstrumenten. Er zijn de enquêtes en de tijdelijke instrumenten in het kader van de ERMG om het dashboard te kunnen aanvullen. Dat zijn enquêtes bij bedrijven, samen met de werkgeversorganisaties, de monitoring bij de banken inzake de gezinskredieten, leningen enzovoort. Men zal snel terugvallen op de klassieke meetinstrumenten van de federale instellingen, zodra de economie zich herpakt.

De discussie rond de solvabiliteit wordt op het federale niveau gevoerd. In de opdracht van de ERMG stond: voorstellen formuleren in verband met relance. Daar zijn een aantal voorstellen uit gekomen, maar die zijn heel snel verhuisd naar het politieke niveau. Rond solvabiliteit zijn een aantal pistes uitgetekend die toelaten om verliezen over te dragen. Er zijn een aantal fiscale maatregelen die op het politieke niveau worden bediscussieerd.

De vraag naar privékapitaal en -vermogen, naar incentives, eigen vermogen, privévermogen om de kapitaalstructuur van bedrijven te versterken, is een suggestie die op verschillende plaatsen werd geopperd. Men verwijst daarbij vaak naar de wet-Cooreman-De Clercq waarmee men fiscale stimuli gegeven heeft voor investeerders die kapitaal injecteren in bedrijven.

Voor de zwaarst getroffen sectoren – evenementen en horeca zullen pas in fase 3 of 4 weer actief te worden – gaat de hele discussie over een sectorgerichte aanpak of over meer algemene maatregelen. Volgens Piet Vanthemsche zal dat een combinatie van de twee worden.

De hele politieke discussie over de relance zit op het federale niveau, in de kerngroep en tussen de kabinetten van de Federale Regering. De samenwerking met de gewesten binnen de ERMG gebeurt in twee groepen. De gewestelijke of regionale werkgeversorganisaties zijn vertegenwoordigd in de economische opvolgingsgroep. De politieke verantwoordelijken van de gewesten en de gemeenschappen zijn vertegenwoordigd in de kerngroep. Die link wordt daar, maar ook op nog andere niveaus gelegd. Er wordt heel sterk aangedrongen op complementariteit van de maatregelen die federaal en regionaal kunnen worden genomen. Piet Vanthemsche vindt dat het tot nu toe goed is gelopen.

2. Freddy Heylen, professor Faculteit Economie en Bedrijfskunde, Universiteit Gent

2.1. Uiteenzetting

Freddy Heylen, professor aan de Faculteit Economie en Bedrijfskunde van UGent, kiest voor een macro-economische benadering. Dat voert hem tot een flink eind boven het Vlaamse en zelfs Belgische niveau.

Om te beginnen pleit Freddy Heylen voor meer nuance in het denken over begrotingssaldo, begrotingstekort en overheidsschuld. Men heeft de neiging om het begrotingsevenwicht te zien als een belangrijke doelstelling, en om overheidstekorten en schulden te zien als iets wat per definitie vermeden moet worden. Toen de coronacrisis losbarstte en het duidelijk werd dat die een gigantisch gat in de begroting zou slaan en dat de schulden zouden toenemen, was er onmiddellijk de reflex: 'Dit zullen we nog lang moeten betalen. Wie zal dit betalen? Besparingen, belastingen ...' Er is wat meer nuance nodig.

Ten tweede zal ook na de crisis ondersteunend expansief begrotingsbeleid nodig blijven om blijvende schade aan de economie te vermijden.

Het derde punt van Freddy Heylen gaat over de invulling van dat beleid. Uiteraard vormen de eerste twee punten absoluut geen vrijgeleide. Het blijft cruciaal om overheidsmiddelen doelgericht in te zetten met het oog op maximale effectiviteit, op de korte en lange termijn, in de realisatie van maatschappelijke doelstellingen.

Meer nuance in het denken over begrotingssaldo en overheidsschuld

Freddy Heylen bevestigt dat de angst waarover hij het in zijn eerste punt wil hebben decennia lang terecht zou geweest zijn. Nu is dat minder zo. Dat heeft alles te maken met de fundamenteel gewijzigde context: momenteel is de rente op uitstaande overheidsschulden structureel lager dan de economische groei. Dat maakt een enorm verschil. Er is wereldwijd een privaat spaaroverschot. De privésector spaart structureel meer dan dat hij investeert. De spreker zal eerst die gewijzigde context illustreren en daarna de implicaties toelichten.

Hij schetst eerst de context aan de hand een grafiek over de nominale rente op de uitstaande overheidsschuld en economische groei in België. Op basis van de twee curves kan men twee zaken vaststellen. Enerzijds daalt de rente sinds de jaren negentig tendentieel, reeds lang voor de ECB in het spel kwam. Anderzijds zat de rente decennialang boven de economische groei en is ze recent onder de economische groei gedoken. De voorspelling is dat die laatste ontwikkeling structureel is en dat heeft alles te maken met ontwikkelingen in de wereldeconomie. De vergrijzing, een langere levensduur, een daling van het aandeel werkenden in de bevolking enzovoort zorgen ervoor dat mensen meer sparen en minder investeren, waardoor het aanbod aan middelen op de financiële markten stijgt en de vraag ernaar daalt, met als gevolg een dalende rente. In de praktijk leidt dat ertoe dat de Belgische overheid op 30 jaar kan lenen aan een rente van nauwelijks 0,7 procent.

Dat alles heeft implicaties voor de schuldgraad, de verhouding van de overheidsschuld tot het bbp. De overheidsschuld wordt bepaald door de rentevoet, het bbp door de economische groei. Als de economische groei boven de rente ligt, dan neemt de schuldgraad af. Zelfs als er een licht begrotingstekort is, kan de overheidsschuld in dergelijke situaties afnemen. De schuldtoename die het gevolg is van de coronacrisis zal dus in de tijd spontaan afnemen in verhouding tot het bbp, zonder dat daarvoor extra belastingen nodig zijn of op uitgaven bespaard moet worden.

Freddy Heylen stelt dat men wiskundig kan aantonen dat de schuldgraad dan tendeert tot een bepaald stabiel niveau waarin het primair deficit in procent van het bbp, de groeivoet en de rente bepalend zijn. Daar kan men mee spelen en dat wordt cruciaal om de economische groei op het niveau van voor de crisis te houden, gezien de lagere rente. Bij een primair tekort van bijvoorbeeld 1 procent tendeert de schuldgraad op termijn automatisch naar 80 procent, ongeacht de toename in de schuld die nu gemaakt wordt. Als die tijdelijk is, zal die geleidelijk wegsmelten.

Dit heeft volgens Freddy Heylen de implicatie voor beleidsvoerders dat in de huidige context het begrotingsevenwicht niet meer zaligmakend is. Een context waarin de privésector overwegend spaart en weinig investeert, leidt tot een chronisch zwakke economie als er tegelijkertijd geen partij is die het omgekeerde doet.

Hij benadrukt wel dat dit geen vrijgeleide is. Het blijft een noodzaak om verantwoord en doelgericht om te gaan met overheidsmiddelen. Men kan een euro maar één keer uitgeven, dat moet dus altijd op de beste en maatschappelijk meest verantwoorde manier gebeuren. Schulden hebben nog altijd rentelasten tot gevolg. Een suboptimale besteding van middelen moet absoluut vermeden worden, want dat is welvaartverlies. Bovendien is er geen garantie dat de verhouding tussen rente en groeivoet blijft. Mocht ze ooit opnieuw omkeren, wat de spreker niet direct ziet gebeuren, heeft men best geen hoge schuld. Dat zou heel pijnlijk zijn, maar momenteel is de context anders.

Expansief begrotingsbeleid blijft nodig, ook na de crisis

Een tweede punt is dat ook na de crisis expansief begrotingsbeleid nodig zal blijken en een verantwoord tekort zinvol kan zijn. Freddy Heylen denkt niet dat men van een V-scenario moet uitgaan en verwijst hiervoor naar de recente projecties van het IMF. Er is nu een drastische daling in de reële economische groei, de geslagen kloof zal in 2021 niet goedgemaakt worden. De economische activiteit blijft op een lager niveau.

De forse stijging van de werkloosheid die zich zal manifesteren wordt niet weggewerkt in 2021 en dus is er het risico van langdurige werkloosheid. Dit heeft in de eerste plaats te maken met een zwakke vraag naar goederen en diensten na de lockdown. Dat ziet men ook aan de voorspellingen voor inflatie: het risico op deflatie wegens te lage investeringen is niet weg. De oorzaak hiervan is opnieuw een privésector die spaart. Gezinnen en bedrijven hebben inkomensverlies geleden, schulden opgebouwd en hun vermogen zien verkleinen. De kans is zeer reëel dat zij ook na de crisis hun spaarbalansen willen aanvullen en schulden afbetalen, en dan zal er vanuit de privésector een zwakke vraag blijven.

Op het moment dat de onzekerheid van de crisis tot uitstel van bestedingen leidt, moet de overheid tegengas geven. Expansief begrotingsbeleid blijft dus nodig, waarbij een doelgerichte en verantwoorde invulling cruciaal is, met het oog op maximale effectiviteit voor de realisatie van maatschappelijke doelstellingen op korte en lange termijn.

Gerichte invulling van dat beleid met het oog op maximale effectiviteit

Goedgerichte investeringen zijn nu cruciaal, zowel omwille van hun kortetermijneffect als van hun langetermijneffect. Hij heeft het dan over overheidsinvesteringen en uitgaven ten gunste van gezinnen met een laag inkomen en/of ter bevordering van het arbeidsaanbod en de werkgelegenheid. Freddy Heylen zal in de rest van zijn uiteenzetting de klemtoon leggen op overheidsinvesteringen. Hij neemt aan dat de arbeidseconomen die nog aan bod komen het zullen hebben over maatregelen voor de bevordering van het arbeidsaanbod.

Vlaanderen heeft een extra investeringsimpuls goedgekeurd in de meerjarenraming van november van 1,65 miljard euro over 4 jaar. Dat is 0,7 procent van het Vlaams bbp. Volgens de spreker mag dat meer zijn.

Hij vergelijkt het percentage van het bbp dat in België naar overheidsinvesteringen gaat met acht Europese landen waaronder Duitsland, Finland, Frankrijk, Denemarken en andere vergelijkbare landen. De voorbije tien jaar was er een kloof van gemiddeld 1,3 procent van het bbp. Het gaat dan al snel over meer dan 6 miljard euro die België jaarlijks onderinvesteert in vergelijking met andere vergelijkbare landen. Dat blijft niet zonder gevolgen voor de publieke kapitaalvoorraad.

Een volgende grafiek toont de publieke kapitaalvoorraad in percentages van het bbp. De kloof met de groep van Europese bedroeg ongeveer 6 procentpunt in 1990 en is nu gegroeid tot ongeveer 15 procentpunt. De publieke kapitaalstock blijft achter in verhouding met het bbp. Nu is het volgens de spreker het moment om te investeren en dan gaat het niet alleen over vast kapitaal, infrastructuur maar ook over onderwijs en innovatie.

De Vlaamse Regering noemt zich een investeringsregering maar het moet meer zijn, zowel voor de korte- als de voor de langetermijneffecten. Er is veel onderzoek over de langetermijneffecten van overheidsinvesteringen. Zo heeft een betere infrastructuur een direct positief effect op de productiecapaciteit van de economie. Dat heeft ook positieve gevolgen voor de productiviteit van privaat kapitaal en arbeid en zal bedrijfsinvesteringen en werkgelegenheid bevorderen.

Uit onderzoek blijkt dat een permanente verhoging van overheidsinvesteringen met 1 procentpunt van het bbp de economische groei bevordert met 0,1 tot 0,15 procent. Freddy Heylen wijst erop dat de laagconjunctuur nog een tijdje zal blijven duren en dat de economie op korte termijn blijvend ondersteund moet worden. Overheidsinvesteringen zijn daarvoor heel doelmatig. Economen hebben het over de sterkste multiplicator, zeker in laagconjunctuur en wanneer de rente laag blijft. Volgens studies evolueren de multiplicatorwaarden naar 2 tot 3. Eén euro extra investering betekent dus 3 euro extra bbp. Dat kan 1,5 euro extra belastingen genereren met als gevolg een sterk terugverdieneffect. In deze context van overheidsinvesteringen, laagconjunctuur en lage rente, kan de afname van de schuldgraad realistisch zijn.

Conclusie

Freddy Heylen besluit dat de context is gewijzigd, in een lagere rente op overheids-schuld dan de economische groei. De schuld die ontstaan is tijdens de coronacrisis kan worden opgevangen zonder daarvoor de belastingen te verhogen of te besparen. Cruciaal is wel dat de verhouding rente op groei gunstig blijft. Dit vraagt doelgerichte maatregelen om de economie te ondersteunen. Volgens de spreker is dit een indicatie dat het begrotingsevenwicht niet meer zaligmakend hoeft te zijn, al is dit natuurlijk geen vrijgeleide. Er moet grondig worden nagedacht over een efficiënte inzet van middelen voor doelstellingen die maatschappelijk bepaald zijn.

2.2. Vragen van de leden

Ilse Malfroot wil weten welke fiscale maatregelen de overheid moet nemen voor gezinnen met een laag inkomen. Wat denkt professor Heylen over een crisisbelasting op vermogens? Zijn er pistes die de werkgelegenheid substantieel verhogen zonder dat de ongelijkheid daardoor toeneemt? Welk begrotingsbeleid raadt Freddy Heylen aan om de arbeidsmarkt op lange termijn gezond en toegankelijk te houden?

Volgens *Caroline Gennez* stellen ook de Leuvense economen vast dat een rechtlijnig begrotingsbeleid kan worden verlaten. Het lid ziet dat inzicht groeien. De crux zit echter in de doelmatigheid van de investeringen. Welke sectoren op Vlaams niveau acht Freddy Heylen het meest geschikt om een economische boost te geven?

Kan men niet het best mikken op dat drievoudige rendement (koopkracht, publieke diensten en sociale bescherming) om de economie te boosten? Er bestaat in Vlaanderen hiervoor wel voldoende instrumentarium, maar dat wordt volgens *Caroline Gennez* weinig geoormerkt ingezet. De boost van het economische rendement wordt onvoldoende gemeten. Welke overheidsinvesteringen in welke sectoren zullen op korte en lange termijn het meest renderen zodat men het instrumentarium doelgerichter kan maken?

Tijdens een relance heeft men er belang bij om te investeren, maar de dalende productiviteit in de economie speelt ook een rol. Waar is in een gewijzigde, digitale context, waarin telewerk zo belangrijk is, die productiviteitsboost het makkelijkst te genereren?

Wat wordt er dan fundamenteel gedaan om de economische relance in die mate te organiseren dat die overheidsinvesteringen maximaal renderen op het vlak van productiviteit en op het vlak van economische groei? Op welke sectoren en activiteiten moet het meest worden ingezet?

Caroline Gennez meent dat het belangrijk is dat de effectiviteit van de inzet van overheidsmiddelen post factum wordt gemeten. Er kan wel een veelvoud van de 1,65 miljard euro die Vlaanderen inzet en die nog zal toenemen tot 2 tot 3 miljard euro, worden uitgestrooid, cruciaal is dat na de feiten de effectiviteit wordt gemeten. Daar moeten dan lessen uit worden getrokken. Welk meetinstrumentarium is dan het meest aangewezen om vandaag al te ontwikkelen, zodat morgen effectief de impact gemonitord kan worden?

Axel Ronse acht het risico van deflatie, waarop de professor wees, zeer reëel. Als een overheid een toenemende schuldgraad heeft tijdens deflatie, heeft die deflatie dan geen zware impact op die schuldgraad? Het geld wordt meer waard en de schuldgraad zal in reële termen misschien meer doorwegen. Hoe ziet professor Heylen dat?

Als het effectief tot een deflatie komt, wat moet dan de politiek zijn van de Europese Centrale Bank en de Belgische Nationale Bank omtrent de aanbodzijde van geld? Moet er dan nog extra geld in omloop gebracht worden?

Philippe Muyters gaat in op de breuken die professor Heylen in zijn presentatie heeft getoond. De groei versus de rente op de schuld zal bepalen hoe de breuk de schuldgraad vermindert. Volgens het lid spelen daarbij drie elementen mee: de stijging van het bbp – de noemer –, de hoogte van de rente en de hoogte van de schuld. Want als de schuld toch stijgt omdat er geen evenwicht is, zal de rente op de schuld ook stijgen en bestaat de kans dat de schuldgraad niet reëel daalt. Professor Heylen gaf het voorbeeld van een groei met 3 procent, maar het is al jaren geleden dat een dergelijke groei nog gehaald werd. Is er een indicatie dat die groei in de toekomst wel mogelijk is? De rente zal waarschijnlijk gelijk blijven. De hoogte van de schuld zorgt er wel voor dat de schuldgraad daalt als de begroting in evenwicht is of als er een heel klein tekort is. De professor sprak over een zeer klein tekort. Zeker op Belgisch niveau is er echter een zeer grote schuldgraad. Voor de crisis bedroeg die 100 procent terwijl er 60 procent van het bbp gehaald moest worden. Als er naar 60 procent geëvolueerd moet worden, is er dan nog wel marge, als er al een begroting in evenwicht mogelijk is in België?

Philippe Muyters volgt de redenering wel, maar er is een speler waarover het nog niet ging, namelijk de Europese Unie. Is er een indicatie dat de EU plots het geweer van schouder zal veranderen als het gaat over investeringen? Als bijvoorbeeld de Oosterweel-investering niet meegenomen werd in de Vlaamse begrotingsdoelstelling, werd die niet door Europa aanvaard. Zal Europa daar in de toekomst anders mee omgaan?

Maurits Vande Reyde vindt het fijn dat het onbegrip dat er vaak is tussen economen enerzijds en politici anderzijds, wordt overstegen in deze gedegen discussie.

Beide sprekers hebben de aanwending van privaat kapitaal in de verf gezet. Sinds decennia is dat een pijnlijk punt in België. Er is een gigantische berg spaargeld. Begin dit jaar was er 280 miljard euro. Dat is 10 miljard euro meer dan vorig jaar en betekent een collectieve verarming van ongeveer 2 miljard euro per jaar. Er is al vaak gezegd dat dit moet worden doorbroken en dat dit privaat kapitaal moet worden aangewend voor de economie door middel van investeringen. Er komt echter nooit schot in die zaak.

Het scenario van een status quo, waarbij de overheid als katalysator moet dienen om de consumptie en de investeringen aan te wakkeren, is interessant. Maar volgens *Maurits Vande Reyde* moet er meer worden gekeken naar al het privaatkapitaal dat op dit moment nog niet wordt aangewend. De wet Cooreman-De Clercq is een bekend referentiebeeld uit het verleden, maar de tijden zijn veranderd. Het volstaat niet meer om dit met een wet aan te pakken.

Het lid ziet een aantal fundamentele oorzaken voor het niet-aanwenden van het privaatkapitaal. Enerzijds is er de beeldvorming. Investeren heeft in België een heel negatieve connotatie. Die beeldvorming moet worden omgedraaid. De bevolking moet enthousiast worden gemaakt om te investeren in de economie.

Daarnaast zijn er de fiscale stimuli. De meeste hefboomen daarvoor bevinden zich op het federale niveau, maar een aantal ook op het Vlaamse niveau. Het moet mogelijk zijn om op een gezonde, gedegen manier fiscale stimulansen te geven voor mensen om te investeren in bedrijven. Dat hoeft geen verhaal te zijn van het belonen van rijke investeerders. Op Vlaams niveau is er het perfecte voorbeeld van de Winwinlening, die een enorm succes is. Daarbij investeren private personen in de kleine ondernemer om de hoek. Zulke succesmodellen kunnen worden uitgebreid naar de brede bevolking. Zo kan de status quo worden verbroken, kan het overheidsbeslag na de crisis dalen en worden de private investeringen de echte motor van de economische groei.

Voor *Allessia Claes* is de belangrijkste conclusie dat er moet worden gestreefd naar een sterke economische groei, die hoger ligt dan de rente op de overheidsschuld. De betaalbaarheid van de maatregelen hangt af van een snelle economische groei en economisch herstel. Daarom zijn zinvolle tijdelijke uitgaven belangrijk. Hoe beoordeelt professor Heylen de maatregelen die op het federale en het Vlaamse niveau zijn genomen? Zijn er verbeterpunten om die middelen doelgerichter in te zetten? Hoe kunnen de terugverdieneffecten worden geoptimaliseerd?

Volgens *Robrecht Bothuyne* zit Vlaanderen in een weinig benijdenswaardige positie als het gaat over begroting en budget. De fetisj van een evenwicht is misschien niet onmiddellijk na te streven, maar het primair tekort moet toch onder 1 procent blijven, en nu is dat nog niet zo. Dit zal bepaalde keuzes vergen in het besteden van de middelen. Welke overheidsinvesteringen zijn het meest zinvol en bieden het meeste rendement? De Belgische statistieken van overheidsinvesteringen zijn soms wat misleidend omdat investeringen in de socialprofitsector en ziekenhuizen niet worden meegeteld bij publieke investeringen, terwijl dat in andere landen wel het geval is.

2.3. Antwoorden

Freddy Heylen antwoordt op de vraag welke investeringen de overheid moet doen dat hij een macro-econoom is en niet in de praktijk staat. Hij zou inzetten op overheidsinvesteringen die op de korte termijn een impact hebben op de bestedingen, op de vraag naar goederen en diensten. Dat gaat dan over infrastructuur en schoolgebouwen, want dat zijn investeringen die onmiddellijk invloed hebben op de vraag naar goederen en diensten.

Het cruciale criterium voor de gekozen overheidsinvesteringen is het langetermijneffect op de productiviteit van privékapitaal en van arbeid. Ook hier is infrastructuur cruciaal. Bij productiviteit van arbeid gaat het opnieuw over onderwijs en opleiding, maar het kan ook gaan over innovaties die privékapitaal productiever maken. De zwakte van private investeringen is een chronisch gegeven. Die investeringen worden aangemoedigd als er afzetmogelijkheden komen voor privéinvesteerders, en als de investeringen die zij doen, productief zijn. Dit vraagt een goede infrastructuur.

Vertegenwoordigers van de SERV en bedrijfsleiders die een veel beter zicht hebben op de realiteit van welke overheidsinvesteringen nodig zijn, moeten worden samengebracht. Laat hen bepalen waar de overheid moet op inzetten: energieomslag, klimaatbeleid, mobiliteit, schoolgebouwen enzovoort. Daarover moet vooral op het politieke niveau worden gediscussieerd met mensen van op de werkvloer en van de praktijk. Men kan macro-economisch een aantal inzichten aangeven over multiplicators en het effect op de productiviteit. Maar dat blijft algemeen.

Freddy Heylen had het over overheidsinvesteringen die een invloed hebben op de bestedingen en op de vraag naar goederen en diensten. Dat houdt ook verband met de vraag van Axel Ronse over het deflatierisico. Dat risico is er net omdat de bestedingen zijn teruggevallen, zowel de gezinsconsumptie als de bedrijfsinvesteringen. De overheid moet de vraag aanmoedigen om het deflatierisico tegen te gaan. De spreker is het ermee eens dat de reële schulden zouden stijgen, dat de schuld veel zwaarder zou worden bij deflatie. Hij vindt dan ook dat dit koste wat het kost moet worden vermeden door de vraag te stimuleren.

De ECB levert volgens Freddy Heylen tot nu toe degelijk werk. Er is nu geen nood aan exotische maatregelen zoals helikoptergeld. De ECB probeert, nu overheden geld lenen, beschikbaar te zijn om overheidsobligaties op te kopen wanneer er druk komt vanuit de financiële markten. Daarvoor heeft de ECB het Pandemic Emergency Purchase Programme opgezet. Dat kan misschien nog ruimer worden opgevat.

Freddy Verheyen licht toe dat de 3 procent waarover hij het had geen reële maar wel een nominale groei is: de reële groei plus de inflatie. In 2018 en 2019 zat men in die buurt. Dat was een stuk hoger dan de rente en dat zou men moeten kunnen behouden.

De spreker deelt niet de visie dat de schuldgraad moet evolueren naar 60 procent van het bbp. Wiskundig maakt het primaire tekort, de rente en de groei uit, maar niet de hoogte van de schuld. Er kan nu een pak schuld bij komen. In België bedraagt de schuld nu ongeveer 470 miljard euro. Dat zal meer dan 500 miljard euro worden. Daarna geldt nog altijd de zuivere wiskunde dat die schuld zal aangroeien op basis van de rentevoet, terwijl het bbp, de noemer van de schuldgraad, zal aangroeien volgens de economische groei. Is de groei hoger dan de rente, dan verdwijnt die extra schuld geleidelijk, van welk niveau men ook vertrekt. Het niveau waar men naartoe evolueert, wordt bepaald door het primaire tekort, de rente en de groei. Als het primaire tekort nul zou worden, verdwijnt op termijn de

overheidsschuld volledig. Dan zijn er geen overheidsobligaties meer om te beleggen en wordt de schuld nul. Er is een afweging te maken.

De spreker raadt Vlaanderen en België aan om te blijven hameren op een wijziging in Europese regels. Freddy Verheyen steunt hierin professor Wim Moesen, die continu pleit voor de gouden regel waarbij voor overheidsinvesteringen volop kan worden geleend. Dan is men terug bij leningen voor overheidsinvesteringen van 2 à 3 procent van het bbp. Dan is er een begrotingstekort van 3 procent. De cruciale vraag is dan waarvoor dat geld wordt besteed. Dat moet dan wel productief zijn; dan betaalt het zichzelf terug.

Er waren vragen over de inzet van middelen ten gunste van gezinnen en van de arbeidsmarkt. Freddy Heylen is er zeker van dat Stijn Baert en Ive Marx meer zullen ingaan op arbeidsmarktmaatregelen en op de bevordering van werkgelegenheid op de langere termijn. Zij zullen zeker in de verf zetten dat de opbrengst van werken moet worden verhoogd in vergelijking met de opbrengst van niet-werken. Dat gaat over de verhoging van de nettolonen voor de mensen die zich inzetten en werken.

Er was een vraag over vermogensbelasting. Het basisuitgangspunt is voor de spreker de flinke schuldstijging; als de groei hoger is dan de rente, zal die spontaan verdwijnen zonder discussie over de belastingen. Er zullen veel vragen komen naar overheidsmiddelen. De investeringen zijn al genoemd, ook in de gezondheidssector. Dat zal geld kosten. Als men vindt dat dit finaal te zwaar weegt op de begroting, dan moet de samenleving durven discussiëren over de financiering. Freddy Heylen vindt dat de belasting op arbeid naar beneden moet. Men moet durven spreken over vermogensbelasting, over milieubelasting om de last van arbeid te verlagen, maar dat sluit aan bij het debat over werkgelegenheid.

Als macro-econoom acht Freddy Heylen zich niet goed geplaatst om te antwoorden op de vraag over meetinstrumenten.

3. Ive Marx, professor Universiteit Antwerpen, directeur Centrum voor Sociaal Beleid

3.1. Uiteenzetting

Ive Marx, professor aan de UAntwerpen en directeur van het Centrum voor Sociaal Beleid Herman Deleeck, vindt de vraag hoe men de relance bewerkstelligt, een oncomfortabele vraag voor een wetenschapper. Voor wetenschap zijn twee dingen nodig: feiten en een wetenschappelijk kader. Ive Marx heeft van beide te weinig, als een kok zonder ingrediënten, keukengerei en recepten.

Weinig wetenschappelijke data

Er is vrij weinig wetenschappelijke kennis om op terug te vallen. Dit is zonder precedent. De wetenschapper kent recessies in verschillende varianten. Daarover bestaan studies, over het verloop, over het stimuleringsbeleid en een actief arbeidsmarktbeleid, maar over deze crisis weet hij aanzienlijk minder. Al zijn er wel studies over SARS en andere epidemieën, maar die gebeurden hier niet en hadden ook veel minder impact. De wetenschapper heeft een zwakke basis om op verder te werken.

Er zijn weinig data. Dat heeft te maken met de snelheid van de crisis. Goede data verzamelen kost tijd, maar het zou aanzienlijk sneller kunnen. Men had daar al langer aan kunnen verhelpen. De spreker hoopt dat de crisis het momentum biedt om dat eindelijk te realiseren.

Als wetenschapper, als burger, heeft Ive Marx een bijkomende handicap. Heel veel van de data en rapporten met actuele indicatoren zijn niet publiek beschikbaar. Dat begrijpt hij niet.

De huidige lockdown wordt volgens Ive Marx vergeleken met een artificiële coma. De vraag is dan hoe snel en in welke wereld de patiënt kan ontwaken. Er zijn nog heel veel onbekenden. Hoelang zal het duren? Hoe snel kan alles worden heropgestart? Hoeveel productie is mogelijk met de maatregelen van social distancing? Komt er een tweede lockdown of komen er nog partiële lockdowns? Het is ook zeer onduidelijk wat de impact zal zijn op de wereldeconomie. In een aantal ontwikkelende economieën, die direct of indirect klant zijn van Vlaamse bedrijven, begint de impact nu pas. Wat zal de impact zijn van alle maatregelen op diverse niveaus: de ECB, het Europese Stabiliteitsmechanisme, tot en met de maatregelen op federaal en regionaal niveau? Zullen die maatregelen voldoende relance brengen? Wat zullen de inflatoire effecten zijn? Wat met het begrotingskader? Wat met de regels die vervat zijn in het stabiliteits- en groeipact? Wat met andere formele en informele normen die daar gelden? Wat zal het federale kader zijn? Dat zijn allemaal onbekenden.

Vraag en aanbod op de arbeidsmarkt

Fundamenteler is volgens Ive Marx de vraag of het gezonde sociaal-economische weefsel werd aangetast door die artificiële coma, zowel aan de vraag- als aan de aanbodzijde.

Aan de vraagzijde is de kwestie in welke mate in se gezonde, levensvatbare en rendabele ondernemingen aangetast zijn. In welke mate hebben de genomen maatregelen voldoende zuurstof gegeven om dat gezonde weefsel intact te houden? Er worden daarover, onder andere door de joint survey van de werkgevers, gegevens verzameld.

Aan de aanbodzijde luidt de vraag in welke mate de werknemers zijn aangetast. Wat heeft de lockdown met het menselijk kapitaal gedaan, met het vermogen om te presteren, met de motivatie om te werken, met de motivatie om werk te zoeken? In klassieke recessies geldt het principe 'last in first out'. Vlak voor de coronacrisis waren er eindelijk sterke dalingen in de werkloosheid en een stijging van de tewerkstelling bij de klassiek zwakke groepen, de zogenaamde kansengroepen: laaggeschoolden, mensen met een migratieachtergrond en oudere werknemers. Die mensen zitten vaak in de periferie van de arbeidsmarkt met tijdelijke contracten, interimwerk enzovoort. Vermoedelijk zullen zij als eersten hun werk verliezen. Dat is zeer relevant, want daar zat de arbeidsreserve die Vlaanderen wilde activeren.

Verhogen van de werkzaamheidsgraad

Ive Marx verwijst hier naar de doelstelling om 120.000 mensen aan het werk te krijgen. Voor hem is de grote vraag dan ook hoe het met die mensen gaat. Er zijn dan wel indicatoren die een antwoord helpen bieden op die vraag, maar een sluitend antwoord is er niet. Hebben die mensen een uitkering of premie gekregen, komen ze rond, kunnen ze hun huur en hun rekeningen betalen, hebben ze de energie om te werken of werk te zoeken? Of zijn ze misschien tussen de mazen van het net geglipt? Er wordt veel geënquêteerd, met goede intenties, maar die enquêtes bevragen onvoldoende de kwetsbare groep in de samenleving. Zo was 70 procent van de respondenten in de Grote Coronastudie van de UAntwerpen hooggeschoold. Dergelijke enquêtes bieden dus zeker geen representatief beeld.

Om wel een representatief beeld te krijgen, raadt Ive Marx aan om de data van verschillende instellingen en organisaties, zoals de sociale zekerheid, de mutualiteiten, sneller te ontsluiten en samen te leggen. Daartoe zou Vlaanderen moeten

aansturen op een versoepelde regelgeving, versnelde procedures en versterkte capaciteit, zodat de data snel tot bij onderzoekers kunnen raken. Ook investeren in representatieve data over het welzijn en welbevinden is aangewezen. Kennis is een eerste prioriteit, aldus Ive Marx.

Fundamentele vragen

Ive Marx heeft ook nog een aantal fundamentele vragen. Een eerste vraag is of een aantal structurele zwaktes van de Vlaamse arbeidsmarkt door de coronacrisis versterkt zijn. Een voorbeeld is de afhankelijkheid van buitenlandse werkkrachten. In Vlaanderen worden 800.000 jobs ingevuld door buitenlandse werkkrachten, een gigantisch volume. Dat gaat niet alleen over mensen op het veld, maar ook over zeer technische of gespecialiseerde profielen. Ondernemers waren zich al langer bewust van de risico's van die grote afhankelijkheid. Dat had dan vooral te maken met ontwikkelingen in de landen van herkomst. Toenemende welvaart of democratisering kan er bijvoorbeeld voor zorgen dat werknemers in hun eigen land willen blijven. In de huidige situatie zit het probleem in de gesloten grenzen: buitenlandse werkkrachten mogen België niet meer binnen of hun eigen land niet meer uit. De grenzen zullen wel weer opengaan, maar de vraag is wanneer en ook of iedereen wel zo graag terug naar België zal willen komen, zeker nu België internationaal gezien een 'high risk country' blijkt te zijn.

Ive Marx haalt aan dat er een andere structurele zwakte van het arbeidsbestel is. Er zijn grondige en echt structurele hervormingen nodig in een aantal uitkeringsstelsels zoals de werkloosheids- en de ziekte- en invaliditeitsverzekering. Daar wordt al jaren op gedrukt en het gebeurt al jaren niet. Er is nu een massale instroom geweest in veel van die stelsels. De grote vraag is of mensen opnieuw gaan uitstromen of in voldoende mate uitstromen. Men weet dat daar een structureel probleem is; dat zal alleen maar groter worden in de komende tijd. Als er nu niet snel iets drastisch gebeurt, zal het heel moeilijk worden voor Vlaanderen om het tewerkstellingsmodel te herstellen.

Een heel fundamentele vraag is of deze crisis goed gebruikt wordt om wenselijke creatieve destructie te faciliteren. OESO- en EU-rapporten laten altijd zien dat België toch een behoorlijk verstand economisch bestel heeft door de vele regels en door effectief lobbywerk van diverse belangenorganisaties. Er is het probleem van een structureel zwakke productiviteitsgroei. De vraag is of men daarin een verandering zal kunnen realiseren.

Naar het aanvoelen van Ive Marx is er ook op het Vlaamse niveau een sterk defensieve reflex: men is nogal kwistig met premies en compensaties, men probeert alles zo veel mogelijk te behouden.

Tot slot maakt hij de bedenking dat er op de coronawebsite van de Vlaamse overheid veel staat over tijdelijke werkloosheid en premies aanvragen, maar dat er vrij weinig te vinden is over hoe men die tijd dan nuttig kan besteden, zoals bijvoorbeeld de opleidingsmogelijkheden, die men veel beter zou kunnen adverteren. Het is immers nu het ideale moment om een mentaliteitswijziging te realiseren.

3.2. Vragen van de leden

Robrecht Bothuyne stelt dat opleiding en vorming zeer belangrijk zijn en denkt dat men daar de komende tijd nuttig kan op inzetten. Misschien moet de overheid nu op een of andere manier de leercultuur, die in Vlaanderen ontbreekt, een duwtje in de rug geven. Hij vraagt of er daarover ideeën zijn. Kan men bijvoorbeeld steun conditioneren aan de bereidheid om een opleiding te volgen?

Het lid vraagt of er goede voorbeelden zijn in het buitenland van de aanpak om die leercultuur ook bij die iets moeilijkere doelgroepen te ondersteunen. Uit eerdere crisissen is al gebleken welke doelgroepen op de arbeidsmarkt het eerste slachtoffer worden van een economische crisis. Vraag is of er daaruit geen lessen kunnen worden betrokken. Wie is het eerste aan de kant geschoven en wie moet ondersteund worden om zich te herscholen of herprofilen op de arbeidsmarkt? Het lid herinnert aan de uitdaging van ontgroening en vergrijzing op de arbeidsmarkt, met een nog altijd even acute krapte in een aantal sectoren. Deze crisis kan dan ook een opportuniteit zijn op dat vlak.

Axel Ronse gaat in op de verwijzing naar mogelijke systeemfouten – zoals langdurige ziekte, het RIZIV-verhaal, brugpensioen – en de stelling dat een grondige hervorming nodig is. Mensen blijven te lang in die stelsels, hoewel ze geactiveerd kunnen worden. Het lid vraagt zich af welke concrete hervormingen daar kunnen worden doorgevoerd om deze crisis aan te pakken.

Tom Ongena sluit zich aan bij Axel Ronse. Er zijn een aantal ambitieuze doelstellingen in het Vlaamse regeerakkoord opgenomen, waaronder 120.000 extra mensen aan de slag. Op dat moment was er sprake van een grote krapte op de arbeidsmarkt. In welke mate blijft dat ook na corona? Of zullen de niet-actieven die geactiveerd moesten worden opnieuw met rust worden gelaten, om dan te focussen op de mensen die nu hun job verliezen en sneller te activeren zijn dan de inactieven? Zal het beleid moeten worden omgegooid of gaat het veeleer over een tijdelijk en conjunctureel probleem?

De crisis zou kunnen worden gebruikt om uitkeringsstelsels te hervormen. Vraag is dan wat er concreet moet gebeuren en in welke mate dat kan bijdragen tot een snel herstel.

Caroline Gennez wil weten hoe men volgens Ive Marx het grote aantal langdurig zieken kan activeren. Het RIZIV heeft hiervoor een instrumentarium ontwikkeld en VDAB heeft zich daarbij aangesloten. Toch neemt het aantal langdurig zieken toe. Van deze reserve geeft 68 procent nochtans aan te willen werken, deeltijds of stapsgewijs. Hoe moeten de arbeidsmarkt en werkgevers daarop antwoorden?

Een aantal sectoren worden het zwaarst getroffen door de lockdown, maar dat geldt ook voor een aantal arbeidsstatuten, zoals freelancers, flexwerkers en platformwerkers. Hun sociale bescherming en koopkracht werden tot bijna nul herleid. Dat blijkt ook uit de grote toename in leefloonaanvragen. Kan de sociale bescherming op dat vlak versterkt worden zonder in een statutendiscussie te vervallen?

De crux zit bij de opleiding en vorming, maar de 'goesting' bij werkgevers en werknemers om permanent gevormd te worden of levenslang te leren ligt in Vlaanderen ongelooflijk laag. In vergelijking met het EU-gemiddelde lijkt het alsof de Vlaming na de schoolbanken definitief afzwaait en geen leerambities meer koestert. Kan men via subsidies of fiscale instrumenten bedrijven stimuleren zodat die permanente vorming toch wordt versterkt?

Ilse Malfroot speelt in op wat er al werd gezegd over de meest kwetsbaren. Welke voorstellen heeft professor Marx voor de overheid om net deze mensen uit de armoede te krijgen? Biedt een uitbreiding van de sociale economie een uitkomst om ervoor te zorgen dat zij hun banen niet verliezen of om hen opnieuw op de arbeidsmarkt te krijgen?

3.3. Antwoorden

Ive Marx gaat eerst in op de vele vragen over opleiding en vorming. De verschillende initiatieven zouden inderdaad veel overzichtelijker kunnen worden samen-

gebracht, zodat burgers een beter overzicht krijgen van wat er mogelijk is qua opleiding tijdens tijdelijke werkloosheid. De spreker vindt het geen slecht idee om daar een premie aan te verbinden, als incentive. Iemand bestraffen die geen opleiding volgt, lijkt hem geen goed denkspoor.

Ive Marx heeft meegewerkt aan een vergelijkende studie over de impact van de crisis van 2008. De succesvolle landen waren die landen die sterk ingezet hadden op opleidingsinitiatieven.

De hervormingen in de uitkeringsstelsels vormen een heel complexe vraag. De spreker weet niet of dit het moment is om daarop in te gaan. Wel wil hij het even hebben over de werkloosheidsverzekering. Dat is een complex kluwen geworden, nog los van de vragen over duurtijdvermindering, degressiviteit enzovoort. Er zit al een zekere degressiviteit in de werkloosheidsuitkering, die versterkt werd onder de regering-Di Rupo. Zoals het in theorie zou moeten werken, werkt het evenwel niet in de praktijk, omdat de berekeningswijzen zo complex zijn dat mensen niet goed begrijpen waarom hun uitkeringen stijgen of dalen. Het gaat om een eenvoudige ingreep, die volgens hem al lang had moeten gebeuren.

Wat er met de ziekte- en invaliditeitsuitkering moet gebeuren, is ook heel complex. Ive Marx heeft daar geen pasklare antwoorden voor. Als iemand die veel vergelijkend onderzoek doet, kan hij alleen maar vaststellen dat in België en Vlaanderen relatief veel mensen, en ook relatief lang, afhankelijk zijn van een uitkering. Er zijn dus zeker hervormingen nodig op dat vlak.

Er werd gevraagd wat er geleerd werd uit de financiële crisis van 2008. De huidige crisis is onvergelijkbaar. De impact zal veel groter zijn. Zijn mensen voldoende sociaal beschermd, zeker de kwetsbare groepen? Wie viel er door de mazen van het net? Dat moet nu prioritair worden vastgesteld. Het is niet geweten, hoewel er aanwijzingen zijn en OCMW's aangeven dat ze nu mensen over de vloer krijgen die ze vroeger nooit zagen.

Er worden maatregelen genomen om te vermijden dat gezonde bedrijven in de problemen zouden komen. Dat wordt goed gemonitord. Maar of gewone mensen en vooral kwetsbare mensen voldoende liquiditeit hebben, daarover is aanzienlijk minder informatie beschikbaar.

Er zijn al diverse kanalen voor gerichte inkomensondersteuning. Zo zijn er de sociale toeslagen in het kader van het groeipakket. De administratieve structuur om doelgericht geld te kanaliseren naar de mensen die dat het meeste nodig hebben, bestaat. De OCMW's spelen daarin een belangrijke rol en verlenen al bijkomende steun. Zij moeten daartoe de nodige middelen krijgen. Dat is een evidente oplossing. Als men na de crisis mensen wil activeren, moet men ervoor zorgen dat het nog goed gaat met die mensen en dat ze deze periode onbeschadigd kunnen doorkomen. Op dit moment is dat echter nog lang niet zeker. Ive Marx vreest dat heel wat mensen schade zullen oplopen, niet enkel financieel, maar ook mentaal.

4. Stijn Baert, professor Vakgroep Sociale Economie, Universiteit Gent

4.1. Uiteenzetting

Stijn Baert, arbeidseconoom aan de UGent, geeft voorafgaand aan zijn uiteenzetting mee dat hij achterliggende cijfers van de presentatie en studies nadien ter beschikking kan stellen.

Vertrekpunt

Hoe zag de situatie eruit bij de start van de crisis? De tewerkstelling van 25- tot 64-jarigen in Vlaanderen bedroeg 77,5 procent in 2018. In vergelijking met Zweden en Nederland kon dat veel beter. Dat is belangrijk: hoe meer sterke schouders, hoe meer er voor mensen kan worden gezorgd. Het bespoedigt zowel de inkomstenzijde als de uitgavenzijde van de staatsfinanciering.

Inzoomend op die 77,5 procent betekent dit dat 22,5 procent niet aan het werk was. Maar slechts een op tien mensen die niet aan de slag waren, waren werkloos. Negen op tien van die mensen waren inactief. Daarmee bevindt Vlaanderen zich in een heel specifieke situatie. In vergelijking met Nederland zit Vlaanderen met ongeveer dezelfde werkloosheid, maar tegelijk waren er veel meer inactieven, mensen die geen baan hebben, maar er ook geen zoeken.

Een grafiek toont de verhouding inactieven/werklozen in internationaal perspectief. Er zijn heel weinig landen met minder werklozen dan Vlaanderen, mensen zonder baan die er wel naar op zoek waren. Op de as die de inactiviteit weergeeft, zit Vlaanderen in het midden. Heel wat landen hadden een lagere inactiviteit.

Blijvende opdrachten voor Vlaanderen

Twee opdrachten waren toen belangrijk voor Vlaanderen en blijven dat nu. Ten eerste moet de poort naar de inactiviteit beter worden gesloten. Inactiviteit ontstaat niet van de ene dag op de andere. Het is te vergelijken met een ijsschots met aan de punt de werkloosheid en onder water de grote massa inactiviteit. Mensen die inactief zijn, zijn vaak eerst een korte of lange periode werkloos geweest.

Werken meer laten lonen is de tweede opdracht waar Vlaanderen voor stond. Het puntje van de ijsschots, de werkloosheid, zal vermoedelijk stijgen. Er is nog nooit zoveel gesolliciteerd naar wetenschappelijke inzichten, maar tegelijk was er nog niet veel beslagenheid om die inzichten te delen. De werkloosheid zal door de coronacrisis vermoedelijk toenemen in Vlaanderen, tijdelijk, in V-vorm, in U-vorm of in W-vorm. Dat wordt een bijkomende uitdaging. Dat komt ook tot uiting in studies, in bevestigingen van werknemers en van werkgevers. De werkloosheid zal dus allicht toenemen, terwijl de grote massa inactieven blijft. Dat blijft ook een uitdaging.

Opleiden, opleiden, opleiden

Wat Stijn Baert betreft zijn er drie aandachtspunten, waar hij vijf concrete aanbevelingen aan zal koppelen. Een eerste aandachtspunt is dat men zal moeten gaan van de mantra 'jobs, jobs, jobs' naar 'opleiden, opleiden, opleiden'. Dat sluit sterk aan bij wat Ive Marx heeft gezegd. De werkloosheid zal wel toenemen maar tegelijkertijd blijven er knelpunten in de arbeidsmarkt. Die knelpuntvacatures zijn er nu en die zullen blijven. Er is een probleem van mismatch.

De spreker verwijst naar de uitspraak van Noël Slangen dat deze crisis vermoedelijk een aantal problemen sterker zal prononceren. Het probleem is de mismatch, enerzijds een groep werklozen anderzijds vacatures, waarbij die twee niet op elkaar aansluiten qua opleiding. Die werklozen kunnen dus niet zomaar in die vacatures instromen. Men mag hierbij niet gewoon gaan naar 'business as usual'. Vlaanderen doet het niet goed wat betreft levenslang leren. Het is geweten dat de werkloosheid zal stijgen en dat het belangrijk is om veel sneller dan nu de aansluiting met de vacatures te laten gebeuren. Hoe langer daarmee wordt gewacht en hoe langer mensen in de werkloosheid zitten, hoe moeilijker het is om hen uit de werkloosheid te krijgen. Zo is er insijpeling richting inactiviteit mogelijk. Een eerste concrete aanbeveling is een taskforce die ervoor zorgt dat de mismatch grondiger en doortastender aangepakt wordt dan in het verleden. Er zijn al heel veel

taskforces, maar volgens Stijn Baert wordt de mismatch iets cruciaals dat moet worden aangepakt door opleiding later in de carrière te versterken.

Ambities Vlaams regeerakkoord niet weggooien

Ten tweede raadt Stijn Baert aan om de ambities uit het Vlaamse regeerakkoord niet weg te gooien. Ze zijn bijzonder complementair met de andere beleidsmaatregelen die moeten worden genomen en die meer vraaggericht zijn. De werkloosheid zal toenemen, het topje van de ijsberg, en daar moet men concrete maatregelen voor nemen zoals opleiden richting vacatures. Maar de grote ijsmassa van inactiviteit onder water blijft, ze geraakt niet opgelost door de coronacrisis. Dan is het cruciaal dat werken meer gaat lonen in Vlaanderen, waarnaar Ive Marx ook al heeft verwezen. De jobbonus in het Vlaams regeerakkoord moet verder worden uitgewerkt, kinderopvang moet meer op maat van de werkende bevolking, sociale voordelen moeten niet langer statuuts- maar inkomensafhankelijk zijn.

Dat zijn cruciale dingen die ervoor moeten zorgen dat werken aantrekkelijker wordt en dat de grote groep aan inactieven verleid kan worden naar de arbeidsmarkt. Dat is geen secundair probleem. Het is niet of-of, maar en-en. Wanneer men ervoor zorgt dat er meer mensen zich aanbieden op de arbeidsmarkt, dan wordt het interessanter om te ondernemen en kan men op die manier de groei verder aanzwengelen. Vraag en aanbod werken daar op elkaar in. Het is cruciaal om een vraaggericht beleid, dat er hoe dan ook zal zijn, te complementeren met een aanbodgericht beleid op de arbeidsmarkt en meer mensen richting de arbeidsmarkt te krijgen. Zijn tweede overtuiging is dus: koppel vraaggericht beleid aan een aanbodgericht beleid op de arbeidsmarkt, waarbij men werken meer laat lonen.

Evidencebased beleid

Een derde aandachtspunt dat al eerder in de hoorzitting aan bod is gekomen, is de nood aan een doelmatiger en meer evidencebased beleid. Die nood onderschrijft Stijn Baert volledig. Als men een percentage van het bbp aan arbeidsmarktbeleid besteedt, is de impact daarvan ruimer omdat het arbeidsmarktbeleid een enorme impact heeft op de welvaart, op de sterke schouders onder de sociale zekerheid.

Hoewel dat arbeidsmarktbeleid een enorme impact heeft, is er amper ex-postevaluatie. Er zijn wel ad-hocevaluatieprogramma's, bijvoorbeeld in het kader van VIONA, maar dat is niet structureel. Een stelselmatige evaluatie van het beleid is er niet. Nog beter zou een ex-anteondersteuning van het beleid zijn. Op voorhand nadenken over de beleidskeuzes is het meest zuinige, men weet dat het zal werken. Nu zet de overheid vaak schaarse middelen ondoelmatig in. De coronacrisis zorgt ervoor dat de middelen zeker niet minder schaars worden, maar de ruimte voor fouten zal beperkter zijn.

Aanbevelingen

Naast de aanbevelingen om een taskforce te installeren om de mismatch in te dijken en de ambitie om werken meer te laten lonen te behouden, doet Stijn Baert nog drie andere concrete aanbevelingen.

De overheid moet ruimte creëren in het budget door te schrappen in ondoelmatig beleid. Een aantal werkgeverssubsidies bijvoorbeeld zijn niet doelmatig, zo blijkt uit wetenschappelijk onderzoek. Ze leiden niet tot grotere werkgelegenheid. Dat moet worden bekeken.

Ten tweede, het beleid moet niet gestoeld zijn op ideologie en buikgevoel dat men achteraf door enkele studies laat bevestigen. Het moet omgekeerd: men moet een synthese maken van de literatuur en daarop het beleid baseren, bijvoorbeeld door

een nieuw Steunpunt Werk veel nauwer bij de beleidsvoorbereiding te betrekken. Nu 'zit' het huidige steunpunt letterlijk op data; er komt te weinig analyse uit voort. Beter zou daar een innovatief beleid uit voortkomen. Het steunpunt kan veel breder worden betrokken en op een structurele manier het beleid stimuleren.

Ten slotte, inzake evidencebased beleid moet men veel meer het Scandinavische model nastreven. Dat ontrolt het beleid niet op grote schaal, maar test experimenteel nieuwe vormen van arbeidsmarktbeleid uit, evalueert het en rolt dan uit. Nederland heeft nieuwe vormen om werklozen te ondersteunen eerst experimenteel uitgeprobeerd alvorens het te veralgemenen. Ook het Verenigd Koninkrijk heeft geëxperimenteerd op de arbeidsmarkt. Er zijn heel veel voorbeelden, Vlaanderen loopt wat dat betreft wat achter op het buitenland. De overheid zou deze crisis kunnen gebruiken om meer in die richting te gaan.

4.2. Vragen van de leden

Philippe Muyters is het er volledig mee eens dat Vlaanderen inzake opleiding met een enorme mismatch zit. In opdracht van toenmalig minister van Onderwijs Hilde Crevits en hemzelf als toenmalig minister van Werk heeft de OESO een studie uitgevoerd over de situatie in Vlaanderen. Wat daarbij opviel, is dat mensen die een opleiding hadden gevolgd, daarna geen zin meer hadden om nog eens een opleiding te volgen. Misschien moeten de professoren – als opleider – eens out of the box denken en bekijken hoe ze die mensen wel kunnen boeien. De inhoud van een job vandaag, de competenties die daarvoor nodig zijn, zullen binnen tien jaar natuurlijk helemaal anders zijn. De opleiding zou in de loopbaan ingebakken moeten zitten op een of andere manier. De taskforce moet dat uitzoeken.

Met de laatste drie concrete aanbevelingen van professor Baert is Philippe Muyters het helemaal eens. Maar hij heeft iets wat toch fundamenteel is in het Vlaamse arbeidsmarktbeleid niet gehoord: wat is de plaats van het sociaal overleg? De Vlaamse Regering heeft in het regeerakkoord een aantal minder doelmatige werkgeverspremies geschrapt. Maar vaak is het omdat het niet mogelijk is om de kost van de arbeid goedkoper te maken, dat een minder efficiënte maatregel wordt genomen.

Yves Buysse las in een recent persbericht dat door de combinatie van tijdelijke werkloosheid met andere toeslagen sommige werknemers meer zouden overhouden dan voorheen. Nog los van het feit dat dit niet altijd goed aankomt bij de werknemers in de essentiële functies die wel aan de slag zijn gebleven met een ongewijzigd loon, zou dit een tijdelijke werkloosheidsval met zich kunnen meebrengen. Is er zicht op de omvang van dit fenomeen? Is het echt een probleem? Of komt het slechts zeer uitzonderlijk voor? Hoe realistisch is de kans op die tijdelijke werkloosheidsval?

Er is al vrij vlug wetenschappelijk onderzoek gedaan naar telewerken. Op 3 april 2020 werden de resultaten van een studie over de ruimere impact van corona op de werknemers bekendgemaakt. Maar Yves Buysse heeft van een aantal personeelsverantwoordelijken vernomen dat de telewerkers ondertussen het telewerken vandaag anders aanvoelen dan tijdens de eerste weken. Wat valt er in het algemeen over het systeem van telewerken te zeggen? Hoe zal dat evolueren nadat alles is genormaliseerd? Wordt er na het eerste onderzoek een opvolgonderzoek georganiseerd, om eventueel de gewijzigde appreciatie van het telewerken bij de werknemers in kaart te brengen? Wat zijn de ervaringen van de leidinggevenden? Dat aspect ontbrak volgens Yves Buysse in het onderzoek. Het welbevinden van een telewerker loopt niet per definitie gelijk met het welbevinden van de werkgever.

Allessia Claes vindt het positief dat professor Baert gesproken heeft over het levenslang leren. Vlaanderen hinkt op dat vlak achterop. Sinds het begin van de

crisis is er een grote toename van deelname aan online-opleidingen. De Vlaamse Regering levert extra inspanningen om alle online-opleidingen te centraliseren op een platform. Op die manier gaan de mensen sneller de weg ernaartoe vinden. Nu hebben ze de tijd, ze doen de moeite en vinden het blijkbaar ook aangenaam om bij te leren in deze periode.

Het lid is vooral bezorgd over de periode na de crisis. Zullen mensen hun weg naar e-learning blijven vinden of zal dat terugvallen tot het niveau van voor de crisis? Hoe kan Vlaanderen werknemers, werkgevers en werkzoekenden blijven stimuleren om online-opleidingen te blijven volgen?

Heel wat mensen zitten nu in het systeem van tijdelijke werkloosheid, maar hoe kan vermeden worden dat die mensen hun werk effectief verliezen? Volgens Alessia Claes zijn heel wat mensen daar bezorgd over.

Axel Ronse heeft uit de uiteenzetting van professor Baert vooral begrepen dat de basislijnen uit het Vlaamse regeerakkoord – het verhogen van de werkzaamheidsgraad en het creëren van een stevige leercultuur – behouden kunnen blijven. Hij heeft daar wel een aantal vragen bij. Een eerste vraag is zowel institutioneel als economisch en past in het kader van het confederalisme: de Vlaamse en Waalse arbeidsmarkt zijn totaal verschillend, maar worden wel vanuit dezelfde keuken, het federale niveau, klaargestoomd. Dat zal ook zo zijn tijdens de postcoronaperiode. Dat betekent concreet dat het beleid inzake langdurig zieken en inzake het SWT-stelsel vanuit datzelfde niveau aangestuurd zal worden. Is het in het licht van de huidige omstandigheden, puur economisch gezien, niet logischer om die bevoegdheden naar de regio's over te hevelen? Is het confederalisme economisch gezien relevant? Is het misschien zelf een economische noodzaak?

Axel Ronse hoort graag zeggen dat er gesnoeid moet worden in ondoelmatig beleid. Maar in welke werkgeverssubsidies zou dan kunnen worden gesneden? Het lid zelf denkt aan de premie voor werkgevers die langdurig werklozen aanwerven of aan de doelgroepenkortingen, die al vereenvoudigd waren.

Caroline Gennez herinnert zich de oproep van professor Baert tot minder 'ideologische verdwazing' en meer evidencebased beleid. Confederalisme op de arbeidsmarkt lijkt niet meteen aan die oproep te beantwoorden.

Het lid heeft ook een aantal concrete vragen, onder andere over de doelmatigheid van bepaalde werkgeverssubsidies en -tegemoetkomingen. Voor haar is de combinatie belangrijk van enerzijds een focus op wat werkt en anderzijds transparantie en duidelijkheid. De Vlaamse Regering heeft al voor meer focus gezorgd door bepaalde doelgroepenkortingen te schrappen. De regering heeft ook geopteerd voor een nogal algemene werkbonus. Die is wel beter dan de afgeschafte jobbonus, want nu is er toch iets meer focus op de laagste lonen. De vraag is wat de impact op extra werkgelegenheid is, vooral bij mensen met een grote afstand tot de arbeidsmarkt. Is een instrumentarium dat enerzijds inzet op langdurige loonkostverlaging voor werkgevers, maar anderzijds ook op langdurige plicht tot aanwerving, niet het beste om mensen ervaring te laten opdoen, aan de slag te laten blijven en zo de opstap naar een meer structurele verankering op de arbeidsmarkt te maken?

Voor welke doelgroepen in het bijzonder moet men met die verlaagde loonkostsubsidie tegemoetkomen aan de werkgever? Hoe zorgt men ervoor dat de aanwervingsplicht en de kans op tewerkstelling en het opdoen van ervaring maximaal aan elkaar gekoppeld blijven?

Caroline Gennez is het eens met professor Heylen dat men maximaal moet investeren en in de relance de budgettaire contraintes wat moet lossen. Op het Vlaamse niveau heeft men daar meer ruimte dan op het federale niveau. Moet men hier, in

plaats van een groot investerings- en subsidieprogramma, niet massaal inzetten op een werkgelegenheidsinstrumentarium met loonkostenverlaging en aanwervingsplicht, dat meer mensen in kwetsbare posities de kans geeft om in te treden op de arbeidsmarkt?

Een tweede vraag van Caroline Gennez gaat over telewerken. Het is wachten wat de impact van deze crisis is op de zin van mensen om het openbaar vervoer te nemen, maar het verplicht telewerk geeft toch wel aan dat er een betere mix mogelijk moet zijn. Mensen hebben nood aan fysiek contact en samenwerken, maar als de kinderen naar school gaan bijvoorbeeld is thuiswerk ook wel handig. Moet men daar niet naar een afdwingbaar recht voor werknemers gaan, met een flexibele combinatie op maat? Is de telewerkoptie en het herdenken van de arbeidsmarkt aan de ene kant en het instrumentarium voor werkgevers en de jobzekerheid voor kwetsbaren aan de andere kant een mix die genoeg buiten het ideologische debat valt om te kunnen werken?

Tom Ongena is gerustgesteld dat men het Vlaams regeerakkoord niet moet herschrijven en het paradigma niet moet omdraaien. Ook hij vindt dat men de vooropgestelde lijn rond werken lonender maken en inactieven aanspreken moet blijven volgen. Maar het lid vreest wel dat dit onder druk zal komen en dat de komende maanden heel wat mensen die nu tijdelijk werkloos zijn, in de gewone werkloosheid zullen komen. Er zijn signalen uit het bedrijfsleven dat men noodgedwongen zal moeten snoeien en ingrijpen, wat banenverlies met zich mee brengt. Het is de taak van de politiek, VDAB en andere spelers op de markt om die mensen te heroriënteren en opnieuw aan het werk te krijgen. Het lid vreest dat de ambitie om niet-actieven te activeren daardoor onder druk zal komen te staan. Hij rekent op de steun van de academische wereld en van de sociale partners om politici voldoende bij de les te houden.

Telewerk kan, en in dat opzicht sluit Tom Ongena zich aan bij Caroline Gennez, welbevinden met zich meebrengen. Hij wijst er wel op dat de huidige telewerkomstandigheden niet dezelfde zijn als in een normaal economisch leven. Toch moet die lijn worden voortgezet om telewerk meer ruimte te geven. Maar de vraag is hoe dat structureel kan worden gemaakt.

4.3. Antwoorden

Stijn Baert clustert zijn antwoord in zes delen: betere opleiding, tijdelijke werkloosheid, telewerk, werkgeverssubsidies, sociale partners en tot slot de bevoegdheidsniveaus.

Wat die betere opleiding betreft, kan de spreker zich vinden in wat Philippe Muyters heeft gezegd. Daar ligt een verantwoordelijkheid voor de universiteiten. Stijn Baert heeft geen specifieke expertise inzake opleiding maar pleit voor een taskforce waarin alle invalshoeken worden samengebracht. Daarin moeten onder meer de universiteiten en de arbeidsmarkt vertegenwoordigd zijn.

Wat de tijdelijke werkloosheid betreft, en de vraag over een aangevuld vervangingsinkomen dat boven het reguliere inkomen uitkomt, zijn er twee aandachtspunten. Ten eerste zijn situaties waarin het vervangingsinkomen tegen of zelfs boven het reguliere inkomen uitstijgt, vooral situaties van deeltijds tijdelijke werkloosheid. Daarnaast worden uitkeringen op vier niveaus opgestapeld: federaal, Vlaams, sector en bedrijf. Als die gunstig uitvallen, wat vaker het geval is bij deeltijds dan bij voltijds tijdelijke werkloosheid, dan kan men soms boven dat regulier inkomen uitkomen. Daar is te weinig coördinatie, elk niveau wil goed doen maar er is geen overzicht. Daarom kan geen enkel niveau een stap terug zetten als die ondersteuning niet echt nodig is en beter voor een andere doelgroep kan dienen. Hoewel dat administratief heel moeilijk is, omdat het over veel mensen gaat, hoopt

de spreker dat men bij nieuwe gevallen aan finetuning kan doen en beter kan structureren.

Het gevaar bestaat inderdaad dat die tijdelijke werkloosheid structureel wordt. Sommige bedrijven blijken over te gaan tot echte ontslagen. Het bijkomende probleem van die stijgende werkloosheid vraagt bijkomend beleid. Dat hoeft het andere beleid echter niet in de weg te staan. Het gaat niet om maatregelen die elkaar tegenwerken. Het is niet omdat de economie gestimuleerd wordt om bijkomende activiteit en jobs te realiseren en werklozen sneller en beter begeleid worden, dat er daarnaast geen maatregelen genomen kunnen worden om inactieven naar de arbeidsmarkt te verleiden. Die maatregelen versterken elkaar en kunnen dus perfect parallel lopen.

Stijn Baert weet niet hoe de tevredenheidscijfers over telewerk evolueren. Wat wel geweten is uit wetenschappelijk onderzoek, is dat er op de arbeidsmarkt soms sprake is van een honeymoon-effect, waarbij nieuwe situaties zorgen voor een piek in de tevredenheid, die nadien wat afvlakt. Het kan nuttig zijn om dat op te volgen. Wat nog nuttiger kan zijn, is om werkgevers te bevragen. Of telewerken echt zal doorbreken, hangt ook af van de vraag of werknemers dit een goed experiment vinden. Wat het meer gestructureerd inbedden van telewerken in de arbeidswetgeving betreft, kunnen arbeidsjuristen als professor Marc De Vos uitgenodigd worden.

Er zijn verschillende redenen waarom bijdragen aan werkgevers niet altijd leiden tot extra tewerkstelling. Een belangrijke kwestie, die nog verder onderzocht moet worden, is dat daar soms een stigma aan kleeft. Een werknemer die een uitkering ontvangt, wordt vaak beschouwd als minder productief. Daarnaast zijn er nog aspecten als administratie en controle. Zoals professor Ive Marx al aangaf, moet dat verder wetenschappelijk onderzocht worden. Het feit dat de doelgroepenkorting voor 50-plussers nu verschuift naar 58-plussers, lijkt Stijn Baert logisch. Hij vindt het goed dat er de afgelopen regeerperiode al een vereenvoudiging doorgevoerd werd.

Op de vraag van Caroline Gennez of er geen aanwervingsplicht aan de ondersteuningsmaatregelen moet worden gekoppeld, kent Stijn Baert het antwoord niet. Daar moet nog over nagedacht worden. Het klinkt niet absurd, maar het brengt wel wat rigiditeit in het aanwervingsbeleid met zich mee. Het kan nuttig zijn dat onderzoekers zich diepgaander over dat idee buigen.

Vooraf voor de kortgeschoolden zal er nog specifieke ondersteuning nodig zijn. Zij zullen het de komende jaren zeker niet gemakkelijker krijgen, ook gezien de digitalisering.

Wat betreft de rol van de sociale partners, gelooft de spreker in twee zaken. Ten eerste, responsabilisering. Als de overheid sociale partners tot akkoorden wil krijgen, mag daar ook wel iets van afhangen. Zowel vakbonden als werkgevers staan achter de vervangingsratio's bij tijdelijke werkloosheid. Bij het finetunen zou men kunnen nagaan of vervangingsratio's kunnen verschillen per sector en hoger kunnen zijn in sectoren waar men meer in de richting van heropleiding of sterkere activering gaat. Het zou in ieder geval goed zijn indien de politiek zich zou beraden om sociale partners echt tot akkoorden te laten komen, ook in belangrijke thema's die niet zo evident zijn.

Ten tweede vraagt de spreker zich af of de politiek, in tijden waarin er nood is aan duidelijke hervormingen die doelmatig zijn, het heft misschien meer in handen zou moeten nemen door meer basisideeën te hebben over hervormingen en daarmee dan naar de sociale partners te trekken. Op die manier verzekert de politiek zich van een terugvalpositie indien er geen akkoorden worden gesloten. Hij verwijst bijvoorbeeld naar de discussie over de zware beroepen en over de koppeling van de lonen aan de anciënniteit.

Wat ten slotte de bevoegdheidsniveaus betreft, stelt Stijn Baert dat voor economen de efficiëntie vanzelfsprekend vooropstaat. Als er geen convergentie is in ideeën, kan men ervoor pleiten om de bevoegdheden daar te brengen waar er meer homogeniteit is. Tegelijkertijd moet dat volgens het verzekeringsprincipe voor de sociale zekerheid het best gebeuren op een niveau dat hoog genoeg is. Er bestaan dus verschillende argumenten. De wetenschap zal daarin niet leidend zijn, het is een inherent politiek vraagstuk. Deze crisis zou echter wel een stresstest kunnen zijn voor de bevoegdheidsverdeling. Als het echt zo is dat België er minder dan andere landen in slaagt om deze crisis door te komen omdat er geen doelmatig beleid kan worden gevoerd, is er wel degelijk een duidelijk probleem met de bevoegdheidsverdeling. Het is dan aan de politici om te oordelen of die bevoegdheden op de juiste niveaus liggen, veeleer dan aan de wetenschappers.

5. Ignace Glorieux, professor Sociologie, Onderzoeksgroep TOR, Vrije Universiteit Brussel

5.1. Uiteenzetting

Ignace Glorieux, professor Sociologie aan de VUB, voelt zich als niet-econoom een vreemde eend in de bijt in deze hoorzitting. Hij is vooral bezig met het dagelijkse leven, met tijdsordening en tijdsbesteding, dus met de kleine dingen en niet met de grote economische gevolgen.

Crisissen zijn interessant om te leren hoe een gezonde samenleving zou moeten functioneren, net zoals uit ziekte kan worden geleerd hoe een gezond lichaam functioneert. Zo kan werkloosheid iets leren over de betekenis van werk. Zeven weken geleden was deze gigantische crisis niet voorstelbaar. Op het vlak van tijdsordening is alles wat het dagelijks leven ordent, weggenomen. Mensen gaan niet meer werken, kinderen gaan niet meer naar school, het gros van de winkels is gesloten, alsook de fitnesscentra, cafés en restaurant. Alle instellingen die het dagelijks leven ordenen, zijn weggefallen, en op één weekend tijd zijn mensen teruggeworpen op hun gezin. In het beste geval zijn mensen niet alleen.

Plots wordt alles op één dag mogelijk. Men kan gaan wandelen als men zin heeft. Kinderen lopen rond en vragen aandacht, er wordt aan preteaching gedaan, en ondertussen moet het werk worden gedaan. Alles wat in moderne samenlevingen gescheiden is en door verschillende instellingen georganiseerd, zoals arbeid, ontspanning, zorg en opleiding, valt plots terug in de privésfeer, en daarin moet een nieuwe orde worden aangebracht.

Onderzoek naar dagelijkse tijdsbesteding tijdens de crisis

Midden maart 2020 heeft Ignace Glorieux een tijdsbestedingsstudie opgezet, precies om die gevolgen in kaart te brengen. De data, over een periode van een ruime maand, zijn niet representatief, want er is een groot overwicht van hoger geschoolden bij de 2417 respondenten. Zij worden gevraagd om een dagboek bij te houden, wat een grote inspanning vergt.

Er zijn eerste analyses gedaan rond arbeid. Een eerste vaststelling is dat er minder wordt gewerkt dan voor de coronacrisis. Voltijds werkende mannen en vrouwen werken ongeveer tien uren minder dan voor de coronacrisis. Wat mensen zeggen dat ze presteren, is altijd iets hoger dan wat ze werkelijk presteren. Die tien uren moeten dus wat worden gerelativeerd. Ze presteren dus ongeveer een werkdag minder dan voor de coronacrisis.

De meesten – 68 procent van de vrouwen en 58 procent van de mannen – zeggen dat de coronacrisis een grote invloed heeft op de manier waarop ze hun werk uitvoeren. Bij de mensen die zeggen dat er een grote invloed is, is er een groter

verschil in de werktijd. Bij hen is dat tien uren, bij degenen die het hebben over een beperkte invloed, is dat drie uren. Dat zijn vooral deeltijdsen. Het is duidelijk dat kinderen thuis een grotere invloed hebben op de werktijd van mensen. Ongeveer 50 procent van mensen die kinderen thuis hebben, zegt dat ze minder werken. Bij mensen die geen kinderen thuis hebben, is dat 36 procent. Het zijn dus niet alleen de kinderen die het verschil maken.

Heel opvallend is dat er geen verschil is bij voltijds werkende mannen met of zonder kinderen. Bij vrouwen maakt het wel een groot verschil. Als vrouwen kinderen thuis hebben, werken ze 13,5 uur minder en als ze geen kinderen thuis hebben werken ze 8,5 uur minder. De coronacrisis heeft weinig invloed op de ongelijke verdeling van de zorg. Men zou kunnen verwachten dat mannen die hele dagen thuis zijn, voldoende tijd hebben om bijvoorbeeld preteaching te doen, maar blijkbaar gebeurt dat niet. Dit moet nog gedetailleerder worden bekeken. Ignace Glorieux spreekt alleen over arbeid. Men weet heel concreet wat die mensen aan zorgactiviteiten en huishoudelijk werk doen. Deze zaken moeten nog worden bekeken.

Wat men niet had verwacht, is dat mensen ook als ze thuis werken de traditionele arbeidstijden respecteren. Mensen beginnen massaal om 9 uur te werken, stoppen massaal om 12 uur, herbeginnen massaal om 13u30 en ze stoppen om 16u30. Dat is iets vroeger dan een normale werkdag. Op het toppunt van een werkdag is 70 procent van de werkende bevolking aan het werk. Dat is uiteraard niet optimaal. In een gewone week buiten de coronacrisis is ook maar 80 procent aan het werk. Mensen nemen verlof, zijn afwezig wegens ziekte en dergelijke meer.

Het meeste werk van de respondenten gebeurt thuis. Opvallend is dat vrouwen iets meer buitenshuis werken dan mannen. Dat heeft wellicht te maken met zorgberoepen, maar ook in de winkels zijn overwegend vrouwen aan het werk, minder mannen. Ongeveer 10 procent van de vrouwen werkt op een normale werkdag buitenshuis. Bij de mannen is dat 7 procent.

Dat zijn de eerste bevindingen. Het onderzoek loopt nog verder. Ignace Glorieux hoopt verder de evolutie te kunnen zien, zeker nu op 4 mei 2020 meer mensen weer buitenshuis gaan werken, en op 11 mei 2020 de winkels weer open gaan. De vraag is wat de invloed daarvan zal zijn op de tijdsbesteding van de mensen en hoe ze niet alleen werken maar zich ook ontspannen. Wat gaat er gebeuren als een deel van de kinderen weer naar school gaat? De spreker hoopt genoeg respondenten te krijgen om dat verder in kaart te brengen.

De belangrijkste conclusie is dat er minder wordt gewerkt, maar op vaste tijden. Zoals gezegd, zijn het geen gewone tijden. Het telewerk dat nu gebeurt, is niet normaal. Het is niet normaal dat de kinderen thuis zijn, het is niet normaal dat de twee partners tegelijkertijd thuis werken of, in sommige gevallen, de ene partner werkt en de andere technisch werkloos is.

Telewerken

Als conclusie heeft Ignace Glorieux een paar bedenkingen bij telewerk. Hij is er geen groot voorstander van om telewerk massaal in te voeren omdat hij ervan overtuigd is dat arbeid in essentie een sociale activiteit is. Het is volgens hem niet wenselijk dat mensen geïsoleerd zitten te werken en massaal teleconferenties houden. 20 procent van de werkenden is bezig met communiceren via de nieuwe media.

Werken is een van de activiteiten die mensen uit de private sfeer brengt, samen brengt met anderen die ze vaak niet gekozen hebben, waarbij ze zich moeten schikken naar collectieve doelen, die niet privaat zijn. Vaak moeten mensen dingen

doen die de collectiviteit anders wil dan ze zelf misschien zouden doen. Dat maakt een belangrijk aspect uit van het sociale leven, net zoals het middenveld. Het schikt de mens naar collectiviteit, iets waar de samenleving meer nood aan heeft. De burger is in grote mate een geprivatiseerd wezen dat in kleine gezinnen leeft, voor schermen en dergelijke. Thuiswerk normaliseren zal de mens nog individualistischer maken en isoleren, ook geïsoleerd van de overheid. Werken is daartegen een buffer.

Dat verhindert niet dat mensen af en toe thuis kunnen werken, of dat in bepaalde omstandigheden doen. Zoals de coronacrisis de burger nu leert om thuis te werken als hij zich wat ziek voelt. Dat geldt ook voor mensen die dat voorheen niet deden. Maar telewerken kan volgens Ignace Glorieux niet het nieuwe normaal zijn.

5.2. Vragen van de leden

Philippe Muyters wil weten of professor Glorieux ook vragen stelt over verplaatsingen, over de tijd die mensen normaal in de auto of in de trein doorbrengen. Laat telewerk niet het nieuwe normaal worden, maar misschien kan telewerk wel 'half normaal' worden. Het lid bedoelt daarmee dat een combinatie van de twee aan de orde is om files en dergelijke te vermijden, een soort tussenweg. De fysieke aanwezigheid is niet altijd vereist. Ook een professor kan zich af en toe eens terugtrekken om studiewerk te doen, om het daarna uiteraard met collega's te vergelijken. Is er een mogelijke tussenweg?

Imade Annouri heeft veel liever een werkdag met vijf fysieke afspraken, aaneensluitend, dan vijf Zoomvergaderingen na elkaar. Heel wat andere mensen hebben ontdekt dat de droom van 'thuiswerken in de zetel' niet alles is. Een combinatie zou inderdaad veel beter zijn: twee dagen telewerken en drie op kantoor bijvoorbeeld. De bedrijven die tot nu toe heel rigide omgingen met telewerken, ontdekken nu misschien dat een en ander mogelijk blijkt.

Blijkbaar werken mensen nu tien uur minder per week. Legt professor Glorieux daar de productiviteitscijfers van de bedrijven naast? Of gebeurt dat in een latere fase? Hoe ervaren de bedrijven dat de werknemers minder werken? Wat betekent dat voor de productiviteit?

Er is ook het internationale kader. Heeft de professor zicht op wat er gebeurt in de buurlanden, eventueel ook in de Scandinavische landen waaraan Vlaanderen zich wil spiegelen? Of zijn er nog andere landen die een goed evenwicht hebben gevonden inzake werken en telewerken?

Caroline Gennez stelt vast dat volgens het onderzoek de mensen tien uur minder werken. Maar de mensen geven een onderschatting aan. Dat zou contra-intuïtief kunnen worden genoemd. Vanuit een bepaald ideologisch kader zou men denken dat de mensen meer werk en druk rapporteren als ze thuis werken. Wat is de relatie met de workload die er op dit moment is vanuit het bedrijf? Het zou natuurlijk kunnen dat er minder werk is, wat een evenredige daling zou verklaren. In psychologisch opzicht is er de vraag hoe het komt dat mensen onderrapporteren, eerder dan overrapporteren.

Het lid zegt net als Philippe Muyters gewonnen te zijn voor de combinatie tussen telewerk en fysiek, lijfelijk contact met collega's en de sociale component van het werken. Is het vanuit sociologisch macroperspectief niet zinvol meer mensen te stimuleren om minder lang te werken? Iedereen heeft het recht op arbeid en heeft die sociale component nodig. Maar misschien is een werkweek van 38 uur niet meer nodig? Is een resultaatsverbintenis niet beter dan een vaste werkweek die in uren wordt gedefinieerd?

Caroline Gennez vindt het goed dat professor Glorieux de combinatie maakt tussen de 'homo laborans' en de 'homo ludens'. De zorgtaken zijn nog altijd zeer vrouwelijk ingevuld. Moet er niet meer ingezet worden op een verdeling met een institutioneel of regelgevend kader waarbij de zorgtaken als vanzelf wat meer in evenwicht zijn en iedereen wat meer ruimte heeft voor het aspect 'ludens'? Dat maakt de mens tot mens en tot bij uitstek een sociaal wezen. Daarbij kan men zich inderdaad spiegelen aan de Scandinavische landen. Het lid vraagt wat professor Glorieux denkt over arbeidsduurverkorting en arbeidsduurherverdeling.

Ook Axel Ronse vindt het onderzoek naar hoe zowel werkgevers als werknemers vandaag het thuiswerk ervaren bijzonder belangrijk en cruciaal. Dat dit nu hoger op de politieke agenda staat, is misschien een van de weinige positieve gevolgen van corona. Zelf ervaart hij het thuiswerk als iets positiefs. Men leert veel bij, ook over de collega's, en bespaart ook heel veel tijd. Videovergaderingen duren vaak minder lang en verlopen efficiënter.

Het pleidooi van Caroline Gennez kan het lid niet volgen. Om de coronacrisis te boven te komen, moeten mensen niet minder lang werken, maar net harder. Het is wel nodig dat mensen hun werk leuker gaan vinden, het 'homo ludens'-aspect, en thuiswerk kan daar een rol in spelen. Het is volgens Axel Ronse echter niet aan de overheid om daarvoor een dwingend kader te scheppen. Thuiswerk en het gebruik van videocalls bieden een gigantische kans. De vraag is hoe het gebruik van videocalls duurzaam kan worden ingebed. Wat kan de Vlaamse overheid doen om dat alles te stimuleren, zodat mensen langer en harder kunnen doorwerken en tegelijkertijd met meer zin gaan werken?

Robrecht Bothuyne merkt op dat gebleken is dat thuiswerk ook tot minder werken leidt, waardoor werkgevers misschien minder geneigd zullen zijn om thuiswerk structureel in het arbeidsregime in te bedden. Op welke manier kan de Vlaamse Regering ervoor zorgen dat thuiswerk en productiviteit samengaan? Zijn er daar goede voorbeelden van?

Iedereen heeft door de coronacrisis een zeer drastische verandering omarmd en probeert er het beste van te maken. Zou het mogelijk zijn om van de gelegenheid gebruik te maken om nog een aantal bijkomende veranderingen door te voeren, bijvoorbeeld om de fileproblematiek aan te pakken? In bepaalde Italiaanse regio's doet men een poging om de samenleving en het werk beter te ordenen en zo alles beter op elkaar af te stemmen. Hoe zou daar in Vlaanderen en op stedelijk niveau mee gestart kunnen worden?

5.3. Antwoorden

Ignace Glorieux begint met de vraag van Philippe Muyters over de verplaatsingen. De respondenten in het tijdsbestedingsonderzoek wordt gevraagd om een week lang hun activiteiten, waaronder verplaatsingen, heel gedetailleerd bij te houden. Er zullen uiteraard heel wat minder verplaatsingen zijn, omdat het woon-werkverkeer quasi volledig is weggefallen en omdat enkel essentiële verplaatsingen toegelaten zijn. Wat wel opvallend is, en dat is ook bevestigd in buitenlands onderzoek, is dat thuiswerkers zich meer verplaatsen dan mensen die naar het werk gaan. Dat komt omdat ze tussendoor vaak boodschappen doen of kinderen van school halen. Ze zijn dus gemiddeld langer onderweg dan het gewone woon-werkverkeer.

Vaak wordt thuiswerk ook gepromoot omdat het meer ecologisch zou zijn, maar men vergeet bijvoorbeeld dat mensen die in de winter thuiswerken ook hun huis moeten verwarmen en energie verbruiken op een soms minder efficiënte manier dan wanneer dit collectief gebeurt. Men moet het dus in zijn geheel bekijken.

Ignace Glorieux denkt wel dat het voor veel beroepen goed is dat mensen één of misschien twee dagen per week thuiswerken om geconcentreerder en efficiënter te werken. Minder werken betekent niet noodzakelijk minder productiviteit. Het kan ook zijn dat mensen effectief productiever zijn als ze een paar uur minder werken per dag, maar ook minder gestoord worden. Dit kan men niet nagaan, maar wel de versnippering die typisch is voor de huidige situatie.

De spreker wil waarschuwen om te veel de nadruk op productiviteit te leggen. Hij hoort dat mensen arbeid als sociale activiteit nu vaak missen: vergaderingen, gewoon discussiëren bij de koffie, samen eten en praten enzovoort. Het is een evolutie van de laatste twintig of dertig jaar dat mensen minder lang werken, maar ook minder tijd maken voor elkaar op het werk, omdat arbeid heel duur is en men voortdurend de nadruk legt op efficiëntie. Hij geeft het eigen voorbeeld dat ze in het begin van de jaren 80 vroeger begonnen 's morgens en 's avonds veel later stopten, maar ze een middagpauze van minstens anderhalf uur namen. Zo hadden ze tijd voor elkaar. Hij vreest dat men de druk tijdens de werktijd verhoogt door voortdurend de nadruk te leggen op efficiëntie en korter werken. Dat is misschien ook een van de bronnen van burn-outs.

Ignace Glorieux stelt dat meer mensen minder lang laten werken, zoals Caroline Gennez aanhaalde, ook het adagium was tijdens de grote crisis van de jaren 80. Dat is niet gemakkelijk te realiseren, maar hij is er ook geen tegenstander van. Als men het werk kan verdelen en meer mensen aan de slag krijgen die minder zouden werken, zou dat een goede zaak zijn. Het probleem in deze samenleving is dat de meest productieve mensen uitgeperst worden en de minder productieve mensen aan de kant worden gelaten. Dat is geen goede zaak, de werktijd zou beter gespreid moeten worden. Nu worden mensen compleet uitgeperst tussen 30 en 45 jaar. De loopbaan moet worden ontspannen: mensen moeten bijvoorbeeld vroeger gaan werken. Nu gebeurt dat te laat en duren studies steeds langer, terwijl die studietijd niet altijd even efficiënt wordt gebruikt.

Korter werken kan leiden tot een betere verdeling van het werk. Vorig jaar was er een experiment bij Femma waar men collectief voor één jaar is overgestapt naar een 30-urenweek. Dat experiment wordt nu geanalyseerd.

Een van de voordelen van een collectieve 30-urenweek is dat mannen en vrouwen evenveel zouden werken. Op gezinsniveau zou dat niet veel verschil maken qua arbeidsuren maar het zou een stimulans kunnen zijn naar meer gelijkheid tussen mannen en vrouwen in het opnemen van huishoudelijke en zorgtaken in het gezin.

In Scandinavië en in Nederland wordt meer thuisgewerkt dan hier. Ignace Glorieux is daar geen groot voorstander van. Werk is vaak een groepsgebeuren, waar samen projecten worden uitgewerkt en deadlines worden gehaald. Hij is niet tegen thuiswerk, er zijn jobs die thuiswerk perfect mogelijk maken. Het is niet of-of maar veeleer een combinatie. Voor bepaalde vergaderingen is het niet noodzakelijk dat iedereen samenkomt om een aantal praktische zaken af te spreken. Dat ligt anders wanneer het echt over beleid gaat en er moet worden gediscussieerd.

Robrecht Bothuyne vroeg of thuiswerken ook minder werken is. Dat minder werken vandaag heeft volgens Ignace Glorieux ook te maken met het feit dat men thuis niet alleen aan het werk is. Vaak zijn er kinderen aanwezig, wordt er gebeld door familie, wordt een boodschap gedaan. Hoewel de werktijden sterk worden gerespecteerd, is er meer versnippering. Dat moet nog nader worden bekeken. Misschien zijn werknemers dan minder productief, maar dat hoeft niet zo te zijn. Wel ervaren werkgevers vaak een zekere weerstand omdat ze schrik hebben de controle te verliezen. Ignace Glorieux denkt dat dat een kwestie van vertrouwen is. Als een werkgever vertrouwen geeft en duidelijke afspraken maakt over resultaten,

wat voor de meeste jobs mogelijk is, denkt hij dat het goed zal functioneren. Vertrouwen zorgt ook voor een verhoging van het werkplezier.

Dan komt Ignace Glorieux tot zijn stokpaardje, de tijdsordening. De drastische veranderingen in de samenleving zorgen ervoor dat de collectieve tijdsordening op korte tijd helemaal overhoop gegooid is. Aan die tijdsordening zijn voordelen gekoppeld, die nu gemist worden: een ordening tussen arbeidstijd en tijd voor ontspanning, week en weekend. Anderzijds hebben heel wat problemen waarover vandaag wordt geklaagd, zoals de combinatie tussen arbeid en gezin, te maken met een gebrekkige tijdsordening. België kent geen tijdsbeleid. Elk departement is verantwoordelijk voor een stukje tijdsbeleid. De minister van Arbeid is verantwoordelijk voor arbeidstijd, de minister van Middenstand is verantwoordelijk voor de openingsuren, de minister van Onderwijs is verantwoordelijk voor de schooluren, de minister van Gelijke Kansen kijkt misschien naar de combinatie van arbeid en gezin. Er is echter geen overkoepelend tijdsbeleid, met als gevolg dat die tijdsordes voor een stuk botsen. Kinderen komen uit school terwijl de ouders nog aan het werk zijn. Het is grote vakantie, maar de ouders moeten werken. Vlaanderen is wel niet slecht in het opvangen van die hiaten, het heeft een goede kinderopvang en goede vakantiewerkingen. Ignace Glorieux verwijst vaak naar Noord-Italië, waar een beleid wordt gevoerd waarbij men op collectief niveau die verschillende tijdsordeningen op elkaar tracht af te stemmen. Dat houdt bijvoorbeeld in dat scholen 's morgens niet tegelijkertijd beginnen om de verkeersstromen in de stad te regelen. Daar werd in Vlaanderen ook al voor gepleit.

Een andere kwestie is het openen van diensten: ervoor zorgen dat bepaalde diensten tijdens de middag beschikbaar zijn. Ook kunnen bij de opening van het schooljaar dagen georganiseerd worden waarbij alle diensten voor ouders, zoals het inschrijven in sportclubs en muziekschool, het aanvragen van treinabonnementen en dergelijke, samengebracht worden, zodat ouders die zaken op enkele uren tijd kunnen regelen. Dat vergt een coördinerend beleid waarbij verschillende beleidsdomeinen samen gaan zitten. Dat vergt misschien een minister van Tijd, waar de spreker al dikwijls voor gepleit heeft. Dat kan ook gaan over kleine dingen, zoals het uitstellen van Moederdag met een week. Zo zijn er tal van zaken die een aantal spanningen, die te maken hebben met de verschillende tijdsordes, zouden kunnen wegnemen. Bij de heropbouw zou men creatief kunnen nadenken over een aantal oplossingen op dat vlak.

II. Hoorzitting van 7 mei 2020

1. Koen Schoors, professor Faculteit Economie en Bedrijfskunde, Universiteit Gent

1.1. Inleidende uiteenzetting

Koen Schoors, professor Faculteit Economie en Bedrijfskunde van UGent, stelt dat het probleem niet zozeer is dat de vraag is teruggevallen, maar vooral dat het aanbod is teruggevallen, en dat die vraag- en aanbodschokken op elkaar ingrijpen. Veel mensen zeggen dat het een keynesiaans moment is, maar zelfs al stimuleert de overheid de vraag, dan is het probleem dat de mensen niets kunnen kopen, tenzij online, en dat bedrijven ook niets kunnen produceren aangezien ze in lockdown zitten. Bovendien zijn die aanbodschokken er wereldwijd op een verschillend moment, en de vraagschokken ook, want de lockdown volgt de logica van het virus. Dat betekent dat wereldwijde waardekettingen gedesorganiseerd raken. Dat is zichtbaar in de transportcijfers wereldwijd, die heel sterk terugvallen. In België maken de data van Viapass dit duidelijk: het truckverkeer daalt, niet met 10 of 50 procent, maar met veel meer. Het weefsel is dus totaal in elkaar gestort, wat betekent dat er een aanzienlijk probleem is.

De spreker vindt dat de manier waarop de overheid dit aanpakt, door inkomens te ondersteunen, de juiste is. Maar het is niet voldoende. Momenteel is er immers wel inkomen, maar geen consumentenvertrouwen en dikwijls ook geen productie. De eerste mogelijkheid is de tijdelijke werkloosheid, die nu massaal is uitgerold, gebruiken om de werknemers tijdens die periode scholing en training aan te reiken. Ter zake zijn er mogelijkheden bij VDAB, maar ook bij sectorfondsen. Die kans heeft men voor een stuk gemist, maar ze is er nog altijd. De exit uit de lockdown is gestart, maar dat zal voor veel bedrijven heel traag gaan.

Liquiditeit

Nu er opnieuw wordt opgestart, zal men het volgende probleem krijgen. Bedrijven zijn allemaal onzeker en bang. Ze zijn gestopt met investeren en vrezen dat ze geen klanten zullen hebben, dus ze hamsteren liquiditeit. Elk bedrijf vraagt nu dus betaling op voorhand en probeert zijn leveranciers zo laat mogelijk te betalen, zoals bij een bankrun, maar dan tussen bedrijven. Bedrijven verlenen elkaar geen handelskrediet meer, aan beide kanten. Dat is een gigantisch probleem, want overal in de kredietketting vallen er gaten. Sommige bedrijven zullen hun liquiditeit herstellen en sterk blijven, maar bij andere komt er een hat in het werkkapitaal. Die gaten zullen veel groter zijn dan nodig, want er zal wel hier en daar overvloedige liquiditeit zijn en hier en daar een tekort, omdat iedereen hamstert.

Een groot probleem daarbij is dat men bij de federale waarborg de onvergeeflijke fout heeft begaan om factoring en leasing daaruit te laten. Ze zijn heel belangrijke bestanddelen van het werkkapitaal van bedrijven, maar vallen niet onder de federale waarborg omdat banken het daar onderling niet over eens waren. Als een bedrijf zijn cash dicht bij zich wil houden en tegelijkertijd zijn klant toch krediet wil geven, kan het naar een factorbedrijf stappen om daar die cash rechtstreeks van te krijgen. Dat factorbedrijf neemt dan een deel van het risico. Dat valt echter niet onder de federale waarborg. Als voorzitter van Gigarant, dat onder PMV valt, is Koen Schoors aan het praten met alle grote factormaatschappijen om te proberen hun een waarborg te verschaffen. Op die manier kunnen zij maximaal factoring stimuleren bij de bedrijven, zodat bedrijven elkaar krediet blijven geven en toch zelf liquiditeit hebben, terwijl Gigarant deels mee garant staat voor het bijkomende risico. Dat zou de liquiditeitsrun kunnen verminderen. Het is een belangrijke tool. Als de federale overheid dat zou kunnen herzien, zou dat een goede zaak zijn.

Solvabiliteit

Er moet ook worden nagedacht over solvabiliteit. Voor sommige bedrijven zal er een snelle heropleving zijn, maar voor andere helemaal niet, omdat men een soort stop-and-go gaat krijgen. Hier en daar zullen er nieuwe lockdowns zijn. Hier en daar is voor buitenlandse klanten of leveranciers de lockdown nog bezig. Wat retail en horeca betreft, zal er social distancing zijn, zodat een bedrijf ook minder klanten op hetzelfde moment kan bedienen. Er zullen dus solvabiliteitsproblemen zijn. Een aantal bedrijven zullen wel overleven, maar over twee tot drie jaar eruit vallen. Hoe die solvabiliteit garanderen? PMV zal daarvoor voor 250 miljoen euro aan achtergestelde leningen ter beschikking stellen, met een maximum van 800.000 euro per bedrijf. De Europese Commissie heeft dat gisteren goedgekeurd.

Daarnaast is er de COVID-19-waarborg van Gigarant. Gigarant kan zo ook op langere termijn kapitaal- en andere leningen toestaan aan bedrijven die voor de coronacrisis nog solvabel waren, maar nu niet meer, en die kans maken om te overleven. Daarvoor resteert er nog een budget van 2,7 miljard euro.

De gewesten hebben nu allemaal hun eigen instrument voor solvabiliteit. De vraag rijst of er kan worden gepraat met de federale overheid om een 'top-up' te doen. De federale overheid is daar klaar voor en men wil dat ook. Die 250 miljoen euro

zal immers misschien te weinig zijn. De federale overheid zou het Vlaamse instrument kunnen steunen, geld bijleggen en proberen dat te herwaarborgen bij de Europese Investeringsbank. Men moet bewust sturen om dat mogelijk te maken.

Flexibel werken en winkelen

De overheid heeft zich terecht gericht op de inkomens om het consumentenvertrouwen te herstellen, maar dat hangt deze keer niet alleen af van inkomensonzekerheid, maar ook van onzekerheid over besmetting. Dat is nieuw. Dat betekent dat men hoe dan ook meer online gaat kopen en eten bestellen. Die technologie bestond al, en nu heeft dat een kantelpunt bereikt. Men gaat nooit meer terug naar het oude systeem. Daarnaast is het onvermijdelijk dat klanten meer moeten worden gespreid. Veel winkelstraten zijn overdag vrijwel leeg, terwijl het er 's middags, na 17 uur en in het weekend erg druk is. In die winkels staan dus werknemers die de lange tijd weinig te doen hebben. Dat is een absurd systeem. Ofwel zullen winkels minder klanten kunnen bedienen, ofwel zullen ze die moeten spreiden over heel de dag, wat veel beter zou zijn. Dan kan men aan social distancing doen en toch klanten bedienen.

Retail en horeca zijn belangrijke sectoren met heel veel werkgelegenheid. Klantenspreiding wordt het nieuwe normaal: dat zal zeker nog een jaar of langer duren. Dat betekent echter ook nadenken over flexibilisering op de arbeidsvloer. Kan die werkgelegenheid op een andere manier worden ingericht? Dat betekent niet dat men mensen hun rechten ontnemt. Integendeel, dit moet bijdragen tot een betere werk-levenbalans. Als iedereen gespreid winkelt en werkt, dan is dat voor iedereen beter, niet alleen voor de horeca- en de retailsector, maar ook voor die mensen zelf, en misschien ook voor de bedrijven, want er zullen minder files zijn. Koen Schoors denkt dat men daar nu klaar voor is. Iedereen heeft geëxperimenteerd met thuiswerk. Af en toe is dat ontzettend vervelend, want men kan elkaar niet zien, maar af en toe is het ook nuttig en goed. Men hoeft zich immers niet te verplaatsen naar het werk. Er zou een pact moeten komen tussen werkgevers en werknemers over flexibiliseren op een manier die voor beide voordelig is, dus niet vanuit een defensieve positie, niet omdat men minder kosten wil, niet met de vrees te worden gemarginaliseerd. Daar moet nu echt over worden nagedacht, of men zal hopeloos achterlopen.

Bedrijven zijn gestopt met investeren en dat zal niet snel veranderen door de grote onzekerheid over de volgende twee jaren. Het is dan ook aan de overheid om te investeren. Zij zal moeten kiezen, maar het is duidelijk dat snel en goed internet cruciaal is voor bedrijven en scholen. Nu kunnen sommige kinderen geen lessen online volgen door een gebrek aan technologie. Dat kan niet. Een slechte internetverbinding is ook niet goed voor de productiviteit van de bedrijven. Dit is dan ook een prioritaire investering die geen kost is maar de productiviteit zal verhogen.

Toekomstige lockdown overdenken

Er komen waarschijnlijk nieuwe gedeeltelijke of volledige lockdowns omdat het virus niet snel zal verdwijnen. Samen met epidemiologen werkt Koen Schoors aan een model dat epidemiologie en economie combineert. Bij de huidige lockdown is de bouwsector volledig stilgevallen. Nochtans was het de ideale periode voor wegenwerken. Bouwbedrijven werken kapitaalsintensief. Iemand in een graafmachine, iemand die asfalt legt, iemand met een pletwals. Social distancing is daarbij geen probleem. Bovendien is bij alle leveranciers social distancing perfect mogelijk, en toch lag de hele sector met alle toeleveranciers stil. Daardoor is veel economische waarde verloren gegaan en ook de kans om werken uit te voeren zonder files. Dat komt, volgens Koen Schoors, omdat er niet verder werd nagedacht over wat er gebeurt in een ketting wanneer bepaalde delen worden stilgelegd. Er moet worden nagegaan hoe de verspreiding epidemiologisch kan worden beperkt met de

laagste economische kost. Bij deze lockdown is daar niet over nagedacht. Er is nood aan een model dat dat wel doet en beleidsmatig tot betere conclusies komt, zodat dit in de toekomst gepaard kan gaan met een lagere kost en een maximale beperking van de verspreiding van het virus.

1.2. Vragen en opmerkingen van de leden

Imade Annouri heeft begrepen dat de tijdelijke werkloosheid volgens professor Schoors een kans is om te investeren in leermogelijkheden waarbij mensen van thuis opleidingen kunnen volgen. Vlaanderen heeft inderdaad een grote inhaalbeweging te maken wanneer het gaat over levenslang leren, herscholing en flexibiliteit. Gaat het dan om gericht leren of kan men zelf kiezen uit een waaier van opleidingen. Of gaat het om een gerichte versterking van ons arbeidskorps in het kader van de digitalisering?

Wat de winkelstraten betreft, is het hem niet helemaal duidelijk wat precies wordt bedoeld met de flexibilisering van de arbeidsvloer. Gaat het over telewerken, andere startmomenten, minder werkuren, zelf aangeven wanneer je al dan niet werkt?

Tot slot is Imade Annouri erg benieuwd naar het model dat epidemiologie en economie combineert waar momenteel wordt aan gewerkt. De epidemie is vertraagd, maar tegen een hoge economische kost. Geen enkel land is erin geslaagd die kost te vermijden. Of zijn er toch landen die dit op een verstandiger manier hebben aangepakt en wel op voorhand de rekening hebben gemaakt?

Philippe Muyters gaat verder in op de tijdelijke werkloosheid die gebruikt had moeten worden om mensen op te leiden. Uit een OESO-studie is echter gebleken dat mensen die een opleiding hebben gevolgd, daar het nut niet van inzien. Men kan het paard naar het water brengen maar drinken moet het zelf doen. Is dat ook hier niet het geval?

In het buitenland vergaren grote economische groepen cash geld, niet alleen door betalingen maar ook door obligatieleningen uit te schrijven. Het gevoel heerst dat cash nodig is om de crisis te overleven. Het lid vraagt zich af of dit niet internationaal moet worden aangepakt.

Wat overheidsinvesteringen betreft, lijkt het Philippe Muyters hoog tijd om aan Europa een afwijking te vragen op de begrotingsnormering in geval van grote investeringen.

Maurits Vande Reyde verwijst naar de hoorzitting van 30 april 2020 met professor Freddy Heylen, die het ook over overheidsinvesteringen had. De overheid moet investeren met het oog op het herstel van de liquiditeits- en solvabiliteitsproblemen. Vraag is of ook niet kan worden gekeken naar de middelen op de spaarboeken, 280 miljard euro. Kan dat geld niet richting de Vlaamse economie worden geleid? In Vlaanderen bestaat daarvoor de Winwinlening. Vraag is hoe verdere investeringen in het kapitaal van ondernemingen kunnen worden gestimuleerd.

Zijn tweede vraag gaat over de risicobeheersing van de Vlaamse overheid naar aanleiding van deze crisis. Koen Schoors verwees naar instrumenten van PMV en Gigarant. De risico's zijn in het verleden altijd beheersbaar gebleven, maar deze crisis verhoogt dat risicoprofiel. Er zijn namelijk meer bedrijven die gebruikmaken van die instrumenten. Wellicht zal dat leiden tot meer uitwinningen. Als die instrumenten verder massaal worden ingezet, hoe kan men dan garanderen dat het risicoprofiel beheersbaar blijft voor de begroting en dat er geen stop-and-gobeleid moet worden gevoerd?

Andries Gryffroy vraagt de spreker naar zijn mening over de keuze tussen helikoptergeld en geld specifiek voor sectoren. Volgens de recentste enquête van de ERMG is het aantal respondenten in de sector kunst, amusement en recreatie dat een faillissement verwacht, gestegen van gemiddeld 22 procent naar 30 procent. 21 procent van die sector voorziet hoe dan ook een omzetsdaling. Heel wat sectoren zijn zwaarder getroffen dan andere. Er zijn dus grote verschillen tussen de sectoren. Moet er worden gekozen voor helikoptergeld of eerder voor specifieke sectoren? En in dat laatste geval, hoe bepaalt men dat per sector?

Het probleem voor de bedrijven is inderdaad liquiditeit en solvabiliteit. Grote bedrijven krijgen dat misschien gemakkelijker georganiseerd dan de kmo's. *Andries Gryffroy* wijst op het belang van de kmo's voor de Vlaamse samenleving. Maar kmo's hebben niet altijd de mogelijkheid om gestructureerd in overleg te gaan met banken of met PMV. De achtergestelde lening wordt boekhoudkundig beschouwd als vreemd vermogen op de balans. Hoe staat de spreker tegenover een systeem van win-winkapitaal, waarbij de burger de mogelijkheid krijgt om voor het ene of het andere te kiezen?

In deze crisis loopt men het risico om te vervallen in protectionisme. In Frankrijk, Duitsland en Nederland investeert de overheid massaal in staatsbedrijven. Met dat geld zullen zij dan zwakke bedrijven in het buitenland overnemen. Het zou dus kunnen gebeuren dat Vlaanderen een aantal mooie bedrijven kwijtspeelt. Hoe kan het zich daarop voorbereiden? Wat is de visie van de spreker daarop?

Axel Ronse is het er over eens dat de overheid meer investeringen moet doen om de locomotief op gang te trekken. Kan de professor twee sectoren definiëren waarin de overheid zou moeten investeren?

De overheid heeft verschillende mogelijkheden om te investeren. Ze kan zelf als consument optreden, onderzoeksprojecten opstarten, bestellingen plaatsen of ze kan investeren via kapitaal of schuld. Zelf is het lid te vinden voor de piste van de achtergestelde leningen, want daardoor verwatert het kapitaal van aandeelhouders niet en worden ondernemers aantrekkelijker voor banken om liquiditeit, extra vreemd vermogen aan te trekken. Waar moet de overheid volgens professor Schoors haar prioriteit leggen: bij equityparticipaties of bij het concept van de achtergestelde lening of debts?

Caroline Gennez dankt professor Schoors voor zijn toelichting. Het stemt haar tevreden dat iedereen het erover eens is dat er dringend nood is aan overheidsinvesteringen, ook op de langere termijn. Als er effectief overheidsinvesteringen worden ingezet, welke sectoren, welke infrastructuur die op lange termijn duurzaam de economie kan ondersteunen, ziet professor Schoors dan als prioritair? Overheidsinvesteringen moeten namelijk op een bepaald moment wel worden terugbetaald. Wat geeft het meeste economische rendement, zowel op korte als op lange termijn?

Metten is weten. Metten is ook belangrijk om de relance op te enten. Heeft professor Schoors een meetinstrumentarium dat kan bepalen in welke mate het gezonde sociaaleconomische weefsel is aangetast door die artificiële, economische coma die corona is? Professor Freddy Heylen citeerde in de hoorzitting van 30 april 2020 de Gentse Economische Inzichten en stelde dat er geen extra belastingen nodig zijn indien de economie zich snel herpakt. Een essentiële motor voor economische groei of herneming is echter wel een stijgende productiviteit. Hoe kan die productiviteit in de economie opnieuw op niveau worden gebracht, via overheidsinvesteringen of andere waarborgen?

Professor Schoors pleit voor een flexibilisering van de arbeidsmarkt. Het lid is het daar mee eens, maar dan zowel op maat van de werkgevers als op maat van de

werknemers, om de vraag te spreiden en de kleinhandel ademruimte te geven. Heeft de spreker hieromtrent concrete voorstellen?

Caroline Gennez vindt het een interessant pleidooi dat men de tijd waarin men thuiszit of economisch werkloos is, aangrijpt om zich permanent te vormen, levenslang te leren en bij te scholen. Het kwam al eerder ter sprake in de commissie. Maar de Vlaming is weinig veranderingsgezind en heeft zo weinig zin om zich te herscholen: dat blijkt uit elk vergelijkend onderzoek op Europees niveau. Het lid vraagt zich af hoe men de zin voor permanent leren in de hoofden en harten van de mensen krijgt. Voor haar is dit minstens even belangrijk om de economie te doen groeien en de productiviteit te laten stijgen en om de juiste persoon op de juiste job te krijgen. Heeft de professor tips?

Robrecht Bothuyne verwijst naar de uitspraak over de federale top-up bovenop de 250 miljoen euro van Vlaanderen. Het lid vraagt zich af waarom Vlaanderen een beroep zou moeten doen op de federale overheid. Kan het niet zelf nog iets extra doen?

Enkele commissieleden vroegen al naar wat de professor zou aanraden in verband met de overheidsinvesteringen. Het lid wil nog iets verder gaan. Er zijn heel veel mensen die pleiten voor een relance in de goede richting. Het gaat dan vaak over het prioriteren van de Green Deal-doelstellingen van de Europese Commissie en alles wat met het klimaat en energie-infrastructuur te maken heeft. Op welke manier zou men de economische relance kunnen combineren met de doelstellingen rond klimaat en heeft de spreker daar aanbevelingen voor?

Robrecht Bothuyne vraagt vervolgens op welke manier de professor nog mogelijkheden ziet om het consumentenvertrouwen en de consumptie aan te zwengelen. Is daar overheidssteun bij nodig en hoe kan dat op een slimme manier gedaan worden?

1.3. Antwoorden

Koen Schoors begint met de vraag over gerichte of ongerichte opleiding tijdens tijdelijke werkloosheid. Hij denkt dat men de werknemers de ruimte moet geven om ongericht een aantal dingen te doen die hen interesseren, maar de sectorfederaties moeten daar een grote rol hebben. De sectoren hebben dikwijls grote middelen voor opleiding en scholing die ze vaak niet optimaal aanwenden. Ze hebben vaak ook een heel goede kijk op welke richting die sector uitgaat en welke competenties in de toekomst nodig zijn. De overheid moet geen kader creëren zonder eerst te praten met de sectoren. De sectoren hebben vaak ook een goed beeld van wat er wereldwijd gebeurt en hebben soms binnen de sector ook al hun eigen programma's ontwikkeld. Men kan zich afvragen of men dat niet gewoon moet opschalen en bijvoorbeeld een aantal van die programma's breder aanbieden via VDAB. Men moet de creativiteit, de energie en de kennis die in de sectoren aanwezig is, maximaal gebruiken.

Daarnaast zou de spreker, afhankelijk van bedrijf tot bedrijf, zeker ruimte laten om mensen iets te laten doen dat hen interesseert. Als men carrières van 45 jaar wil, wat toch de bedoeling is, moet men eigenlijk uitgaan van een loopbaan van drie keer 15 jaar. Na 15 jaar kan men eens een adempauze nemen en bijvoorbeeld een maand iets anders doen of een opleiding volgen waarvoor men interesse heeft, en dan weer voortgaan met dezelfde job of een andere. Die twee zaken zijn niet tegenstrijdig volgens Koen Schoors: langer werken en langer productief werken betekent ook een carrière met één of twee adempauzes. Dat moet het nieuwe normaal worden.

Een andere vraag ging over telewerken, anders winkelen en hoe dat georganiseerd moet worden. Zijn idee is dat men de technologie voor telewerken maximaal moet introduceren. Zo kan men een deel van de subsidie voor salarismwagens verschuiven om mensen beter internet te garanderen, een betere werkomgeving, betere stoelen en tafels thuis en betere computers. Tezelfdertijd moet men zich IT-gewijs organiseren zodat men glijdend kan werken. Werkgevers moeten meer nadenken in termen van verantwoordelijkheidspakketten en die beoordelen op prestatie, en minder denken in termen van de uren waarop men aanwezig moet zijn: een prik-klok is niet meer van deze tijd. Men moet als organisatie flexibel zijn, vooropstellen welke taken men wanneer verwacht en op de juiste manier samenwerken. Af en toe moet men natuurlijk mensen ook eens laten samenkomen. Dit betekent dat bedrijven anders moeten gaan denken over hoe ze bijvoorbeeld voor teambuilding zorgen en daar misschien wat meer geld in steken. Voor Koen Schoors zal dat het nieuwe normaal worden.

Er was ook vraag naar een vergelijking met andere landen. Dat is volgens de spreker heel moeilijk omdat men nog niet weet wat het eindresultaat zal zijn. Een aantal landen hebben het duidelijk slechter gedaan, een aantal hebben het misschien beter gedaan, maar dat is nog niet zeker. Zweden lijkt het beter gedaan te hebben, maar dat is niet zeker want de besmetting is verre van gedaan en zal misschien langer doorlopen, terwijl Noorwegen en Denemarken er al uit zijn en weer volop aan de slag zijn. Of de overheid het oplegt of niet, de mensen gedragen zich anders: in Zweden is veel toegestaan, maar de facto gaan de mensen bijna niet meer naar de winkel of bioscoop. Organisaties zullen ermee moeten leren omgaan dat mensen zich toch anders gedragen.

Koen Schoors geeft Philippe Muyters gelijk: men kan mensen niet verplichten om een opleiding te volgen. Maar als men spreekt vanuit de sector zelf, en niet vanuit een ivoren toren, is de kans veel groter dat mensen begrijpen dat een opleiding relevant en interessant voor hen is. Natuurlijk is VDAB daar niet altijd de meest geschikte plaats voor, maar misschien kan VDAB als platform dienst doen. De spreker denkt dat men een tripartite moet maken tussen sectoren, bedrijven en VDAB om opleidingen aan te bieden en men dus niet met twee, maar met drie partijen aan tafel moet zitten. Dat zal nooit perfect zijn, maar volgens Koen Schoors zou dat de situatie wel kunnen verbeteren.

Er is zeker een cashprobleem. Bedrijven die liquiditeitsruns doen op elkaar gebeurt zeker niet alleen in het Vlaamse en Belgische ecosysteem, maar ook internationaal. De Verenigde Staten hebben zich onmiddellijk geëngageerd naar de veertien grootste nationale banken van de wereld, behalve de Federal Reserve zelf, om de swap lines en dus de toegang tot dollarliquiditeit voor andere centrale banken en bedrijven open te houden. Men ziet dus dat een internationale inspanning gecoördineerd kan gebeuren. Daar kan de Vlaamse overheid natuurlijk weinig aan doen, maar Koen Schoors denkt dat men in Vlaanderen zijn deel moet doen. Parallel met de swap lines betekent dat dan misschien wel het garanderen van factoring.

De spreker is het volmondig eens met het voorstel om bij de Europese Commissie een afwijking op de begrotingsnorm te vragen bij grote investeringen. Vlaanderen gaat op een rare manier om met begroting en investeringen. Er is veel wantrouwen. Geen enkel bedrijf boekt zijn investeringen als kost: ze lenen om te investeren, betalen dat terug en schrijven de investering af. Een overheidsbegroting is een cashbegroting te vergelijken met een boekje van een café van vijftig jaar geleden. Dat is totaal onlogisch, maar vloeit voort uit het boekhoudstelsel dat ooit is opgericht vanuit het wantrouwen in en controle door de overheid. De spreker pleit voor een nieuw pact waarbij heronderhandeld wordt over hoe een overheidsbegroting wordt opgemaakt, maar waarbij ook wordt getracht om het vertrouwen van de burger terug te winnen. Momenteel zit het stelsel fout en dat drukt al meer dan twee decennia op de investeringen in Europa.

Koen Schoors vindt het een zeer goed idee om overheidsinvesteringen te betalen via het activeren van spaargelden. Hij pleit voor de oprichting van een solvabiliteitsfonds waarbij aan burgers wordt gevraagd om daar een deel van hun spaargelden in te stoppen die deels gegarandeerd worden door de overheid. Dat fonds zou dan kunnen investeren in bedrijven waarvan men niet wil dat ze in buitenlandse handen vallen. Als de crisis voorbij is, kan het fonds opnieuw aan de markt gegeven worden door de aandelen op de beurs te brengen.

Risicobeheersing is een probleem, want er zullen nu veel meer garanties uitgekeerd worden. Dat kan beperkt worden maar niet echt gecontroleerd. Stabilisatie is een centrale rol van de overheid en die moet nu een stuk van het risico absorberen. Dat is belangrijk om de economie te redden. De kost van het verlies van het sociaaleconomisch weefsel is echter veel groter en die afweging moet gemaakt worden.

Als de overheid bepaalde sectoren steunt, dan moet dat gericht gebeuren en moeten er keuzes worden gemaakt, want niet iedereen kan gered worden. Een cruciale vraag is bijvoorbeeld of de overheid Brussels Airlines zal redden of niet. Als daarvoor wordt gekozen, moeten daar voorwaarden aan gekoppeld worden. Een andere vraag is wat de impact is. De luchthaven van Zaventem is een plaats met zeer veel werkgelegenheid, ook van laaggeschoolden. Als Brussels Airlines failliet gaat, is de kans groot dat Zaventem een kleinere, meer marginale luchthaven wordt. Het geheel van de ketting moet bekeken worden bij dergelijke beslissingen.

De spreker is te vinden voor het systeem van win-winkapitaal voor kmo's. Het solvabiliteitsfonds waarover hij het al had, is een opgeschaalde versie van dat win-winkapitaal. Als een individu geld stopt in een bedrijf, is dat een groot risico. Als hij dat in een fonds stopt, is de kans dat het fout loopt veel kleiner, zeker als de overheid en de zelfs Europese Investeringsbank dat kapitaal voor een stuk waarborgt. Er is wel weinig tijd en zo iets moet nu snel gebeuren.

Koen Schoors benadrukt dat men niet protectionistisch moet zijn, maar ook niet naïef. Vlaanderen mag zijn 'cherries' niet laten wegpikken, maar het is niet altijd zo dat het slecht is als een bedrijf in buitenlandse handen komt. Een van de sectoren waar alleszins geïnvesteerd moet worden, is die van de elektrische mobiliteit. Dat zal sowieso wereldwijd gebeuren, niet alleen omwille van duurzaamheid, maar vooral omdat die wagens binnen vijf jaar goedkoper zullen zijn dan wagens met een verbrandingsmotor, omdat de batterijen steeds goedkoper worden. In Vlaanderen zijn er twee autofabrieken, namelijk Audi in Vorst en Volvo in Gent. Dus als er nu één regio is die het gebruik van elektrische auto's zou moeten stimuleren ten voordele van zijn eigen toegevoegde waarde en werkgelegenheid, dan is het Vlaanderen wel. Het is dus naïef om daarin niet te investeren.

Er was een vraag over de afweging tussen enerzijds achtergestelde leningen en anderzijds equity. Equity moet gebeuren op een manier waarbij de overheid niet echt controleert en aandeelhouder wordt. Dat kan voor strategische sectoren, maar niet voor kmo's. Het gebeurt best via een fonds waar later gemakkelijk afstand van kan worden gedaan. Koen Schoors is voorstander van achtergestelde leningen. Voor een bank wordt het zo veiliger om een bedrijf te steunen. Er moet wel nog altijd bekeken worden aan welk bedrijf zo'n lening wordt gegeven, maar het kan bedrijven zeker helpen.

Koen Schoors kent de paper van professor Freddy Heylen zeer goed. Als deze crisis een eenmalige kost is, als de economie genoeg groeit en als de rente laag genoeg blijft, dan lost het zichzelf op. Het probleem is echter het permanente begrotingstekort van 12 miljard euro dat er al was.

Op de vraag waarin geïnvesteerd moet worden, verwijst de spreker naar internet en groene mobiliteit. Een derde optie is de korteketeninfrastructuur, bijvoorbeeld

in de landbouw. Als gevolg van de nood aan zelfvoorziening zullen overheden steeds meer denken aan het aanleggen van voorraden.

Hoe kan het lokale weefsel worden beschermd? De twee belangrijkste dingen zijn scholing en onderzoek en ontwikkeling. Op het vlak van scholing doet Vlaanderen het heel slecht. De nieuwkomers, zelfs van twee generaties geleden, doen het nog steeds slecht. Er is dus een ernstig probleem op het vlak van integratie. Als men wil dat mensen Nederlands leren, dan moeten de cursussen en de leerkrachten er zijn. Onderzoek en ontwikkeling zijn belangrijk omdat Vlaanderen weinig grondstoffen heeft. Onze grondstof zijn onze hersenen en daarin moet geïnvesteerd worden.

Permanente vorming is een trilateraal verhaal van sectoren, VDAB en bedrijven. Mensen moeten de vrijheid krijgen om af en toe iets te doen dat ze zelf leuk vinden. Het idee van mensen veel langer te doen werken en tegelijkertijd het tijdskrediet af te schaffen, is contradictorisch. Als mensen langer werken, moeten ze af en toe een pauze kunnen nemen.

Op de vraag waarom Vlaanderen een beroep zou moeten doen op de federale overheid, antwoordt de spreker dat het geld er is. De federale overheid zou een Vlaams instrument kunnen co-financieren. Als het federale niveau opnieuw een eigen extra instrument moet uitwerken, dan neemt dat al snel twee of drie maanden in beslag neemt. Een bijkomend voordeel is dat het risico gedeeld wordt en dat het misschien opnieuw verzekerd kan worden bij de Europese Investeringsbank. Er zijn technische voordelen aan een dergelijke samenwerking.

Koen Schoors is absolute voorstander van de Green Deal. Sommigen vinden de Green Deal beperkend omdat er milieuregels gerespecteerd moeten worden, maar die sectoren zijn vaak het meest productief. De spreker verwijst in dat verband naar de Porter-hypothese. Een gericht beleid kan de productiviteit enorm verhogen. Bovendien worden wereldwijd milieunormen ingevoerd. Het land dat het eerste klaar is om zijn producten daaraan te laten beantwoorden, zal het gemakkelijkst kunnen exporteren. Omgekeerd is de Europese Unie bezig aan een CO₂-grensheffing, waardoor het nadeel voor de eigen bedrijven verdwijnt.

Om de consumptie te stimuleren, kan er voor de horeca gedacht worden aan tijdelijke maatregelen op het vlak van btw of aftrekbaarheid van belastingen. Als een restaurant minder klanten mag hebben, dan kan het bijvoorbeeld ook gaan koken in een bedrijf. Dat bedrijf moet die kosten dan wel volledig kunnen aftrekken. Dergelijke maatregelen zouden de horeca zuurstof bieden en veel laaggeschoolde banen redden.

2. Peter De Keyzer, managing partner Growth Inc

2.1. Inleidende uiteenzetting

Peter De Keyzer, managing partner Growth Inc, benadrukt dat de schok bijzonder groot is. Velen gaan er volgens hem nog van uit dat economie iets is wat je een paar weken kunt uitzetten. Er is een tijdelijke pijn en er zijn tijdelijke werklozen, maar voor de rest is er weinig aan de hand. Dat is absoluut niet het geval. De schok van de afgelopen weken is de grootste sinds de jaren dertig. Het is als een atoomexplosie. Men heeft nog maar de flits gezien: de pandemie, de lockdown, de onmiddellijke impact op de economie. Nu komt de schokgolf nog. Veel bedrijven zullen verdwijnen: hotels, luchtvaartmaatschappijen enzovoort. Men zal nooit de volledige horeca kunnen redden. Die sector was voor de crisis al nauwelijks winstgevend. Creatieve vernietiging zal de nieuwe businessmodellen moeten faciliteren. Daarna volgt nog de radioactieve straling. Die gevolgen zullen nog een aantal jaren

voelbaar zijn. De spreker denkt daarbij vooral aan de begroting, de geopolitiek, de politiek op Europees vlak.

De begrotingsvooruitzichten voor België volgens de Nationale Bank, de Europese Commissie en de federale regering zijn volgens Peter De Keyzer hopeloos optimistisch. Nederland denkt dat er na het begrotingsoverschot van 18 miljard euro van vorig jaar dit jaar een tekort volgt van 92 miljard euro. The Bank of England ziet de economie dit eerste halfjaar met 30 procent in elkaar donderen. Voor België moet voor dit jaar rekening worden gehouden met een overheidstekort van 80 tot 90 miljard euro. En dit cijfer is er zonder dat ook maar één sector extra geld heeft gekregen, zonder dat er grote investeringsplannen voor de toekomst zijn gemaakt.

Het gevolg zal heel snel een nieuwe eurocrisis zijn. Naar alle verwachtingen wordt Italië door ratingbureau Moody's spoedig herleid tot rommelstaat. Dan ontstaat een Grieks probleem, maar dan op Italiaanse schaal. Peter De Keyzer is ook zeer bezorgd over de EU als geheel. Elk Europees land is vandaag zijn eigen bedrijven, luchtvaartmaatschappijen, sectoren en industrieën overeind aan het houden. Europees commissaris Margrethe Vestager hield twaalf maanden geleden de fusie tussen Siemens en Alstom tegen. Dat was volgens haar een bedreiging voor de concurrentie in Europa. Nu moedigt zij landen aan om hun eigen industrieën te steunen, op te kopen, te nationaliseren en om ze te beschermen tegen buitenlandse overnames. Ze ziet geen enkel probleem in het steunen van Air France, Lufthansa enzovoort. Ryanair en easyJet moeten binnenkort concurreren met grote, staatsgesteunde molochs in Europa. Een kleine economie als Vlaanderen moet het hebben van handel met de rest van de wereld. De EU was de beste garantie dat men met gelijke wapens kon concurreren. Dat wordt het grootste probleem in de komende periode. Als de Fransen, de Duitsers en de Britten hun eigen producten kopen en hun eigen industrie en bedrijven steunen, dan heeft België een groot probleem. Men zal nog met heimwee terugdenken aan de periode dat FIT voor miljarden euro's aan investeringen in Vlaanderen kon binnenhalen. De volgende jaren is het ieder voor zich.

Volgens Peter De Keyzer wordt de economische impact voor de volgende periode nog onderschat. Zeker de politieke en geopolitieke gevolgen worden zwaar onderschat. Peter De Keyzer herinnert aan 15 september 2008, toen de zakenbank Lehman Brothers failliet ging. Niemand verwachtte toen dat minder dan twee jaar later de eurozone bijna zou imploderen. Deze crisis is nog veel groter dan deze van tien jaar geleden. Men zal dus vooral zijn eigen welvaart moeten proberen veilig te stellen.

Vlaanderen pre-corona

Peter De Keyzer stelt voor om te kijken naar de situatie voor de coronacrisis. Hij toont een slide met de sterktes en de uitdagingen van Vlaanderen in precoronatijden. Eerst de sterktes: Vlaanderen heeft een open en uitvoergerichte economie; de Antwerpse wereldhaven; sterke verankering van kmo's; hoge productiviteit per werknemer. Dan de uitdagingen: hoge belasting op arbeid; te weinig voorbereid op de vergrijzing; te weinig concurrentie – creatieve vernietiging vindt hier te weinig plaats; groot overheidsbeslag; verkeerscongestie; te weinig participatie op de arbeidsmarkt. En dan zijn er elk jaar opnieuw de aanbevelingen van de OESO, het IMF en de Europese Commissie: er moeten buffers worden aangelegd in de overheidsfinanciën – dat is niet gebeurd en dat zal men nog voelen; er moet een beleid worden gevoerd om meer mensen aan het werk te krijgen – los van de 100.000 mensen die hun job verliezen waren er al te weinig mensen aan de slag; de lonen moeten een duidelijkere link hebben met de productiviteit; infrastructuurinvesteringen en congestieheffingen zijn nodig. Nog voor de crisis was er al een volle agenda met noodzakelijke hervormingen.

Corona verandert alles

Als gevolg van de grootste crisis sinds de jaren dertig valt de groei compleet stil. Een tot stilstand gebrachte economie zet men niet zomaar terug aan. De ECB zou failliete bedrijven krediet kunnen blijven geven, maar het onderliggende business-model is dood. Het aantal faillissementen en de werkloosheid stijgen. Men zal niet elke sector kunnen redden. Sommige bedrijven zijn in een anderhalvemeter-economie niet meer levensvatbaar. Hij denkt aan restaurants, entertainment, hotels, festivals enzovoort. De verleiding is zeer groot om die vandaag allemaal krediet en geld toe te stoppen. Maar men bezorgt die bedrijven meer schulden, terwijl hun omzet en verdien capaciteit teruglopen. Vlaanderen en België moeten daar gevoelig voor zijn. Als laatsten in Europa hebben zij steenkool en staal en de automobielsector blijven subsidiëren.

Volgens Peter De Keyser zullen het Europese project en de eurozone de volgende periode wankelen. Voor een kleine open economie als Vlaanderen is dat zeer bedreigend. De Europese Unie is de beste garantie voor Vlaanderen op welvaart. Een groot stuk van de welvaart wordt verdiend door de handel met het buitenland. De spreker denkt dat België strategisch aansluiting moeten zoeken met andere kleine open economieën, zoals Luxemburg, Denemarken, Zweden, Nederland en Ierland. Die zullen dezelfde problemen ondervinden.

Het overheidsbeslag en de schulden worden groter door de stijgende uitgaven. Over twee jaar heeft België dezelfde staatsschuld als Italië voor de coronacrisis. De overheid moet dus zeer selectief zijn in haar bestedingen. Er zullen grote tekorten zijn.

Back to the seventies

De huidige crisis kan worden vergeleken met die van de jaren '70. Toen was er een te grote afhankelijkheid van één energiebron, dalende consumptie, minder werk, meer faillissementen, een stijgende werkloosheid, grotere begrotingstekorten en hogere staatsschuld. Toen werd daarop gereageerd met het brugpensioen: de oudere mensen in de arbeidsmarkt zouden plaats ruimen voor jongere. Dat brugpensioen zit een halve eeuw later nog in het systeem. Een massale overheids-tewerkstelling heeft de overheid inefficiënt gemaakt. Het heeft jaren geduurd om dat weg te werken. Er waren allerlei premies, overbodige infrastructuurwerken, wafelijzerpolitiek enzovoort. Die weg mag men absoluut niet opnieuw bewandelen.

Wat is nu het verschil met de jaren '70? De kmo's zijn heel zwaar getroffen. Zij zijn onze beste garantie op groei op de langere termijn. Men mag er niet van uitgaan dat internationale multinationals hier de volgende jaren massaal zullen komen investeren. De overheid komt nu door de grote poort terug naar binnen. Landen als Frankrijk en Duitsland zullen hun investeringen in hun industrieën en luchtvaartmaatschappijen willen zien renderen. België zal minder makkelijk toegang hebben tot die markten. En ten slotte zijn er een wankelende EU en eurozone. Die onzekerheid zal België bereiken via Italië en via discussies over de ECB.

Wat doen en niet doen?

Wat moet Vlaanderen doen? Er is een verkeerde reactie mogelijk op stijgende werkloosheid, zoals subsidies aan structureel verlieslatende ondernemingen en sectoren. Volgens Peter De Keyser heeft professor Schoors gelijk: men moet kiezen voor toekomstgerichte sectoren waar men productiviteitsgroei kan realiseren. Opnieuw pleiten voor brugpensioen is ook fout, net zoals het spreiden van de weinige jobs over meer mensen. Ook massale tewerkstelling en jobcreatie in de publieke sector is geen goed idee. Alles inzetten op uitkeringen en premies is misschien

goed om tijdelijk de schok op te vangen, maar op langere termijn is dat geen goede oplossing.

Wat men wel moet doen, is kiezen voor lokale investeringen met toekomstpotentieel, in de sectoren die lokaal verankerd zijn, met beperkte transfers naar het buitenland. Het moeten sectoren zijn die levensvatbaar zijn, kmo's, risicokapitaal, O&O en de maakindustrie.

Ook een efficiënte overheid is zeer belangrijk. De coronacrisis moet de start zijn van een doorgedreven digitalisering van de overheid. Link ook de prestaties aan de verloning. Maak daar een competitievere arbeidsmarkt van. Evolveer naar een slimme, datagedreven overheid die investeert in toekomstgerichte en betere infrastructuur.

Conclusie: hope for the best, prepare for the worst

Peter De Keyzer formuleert zes concrete aanbevelingen.

Kies voor lokale investeringen in de reële economie in lokaal verankerde sectoren. Zorg voor een opvolger van de wet Cooreman-De Clercq. Men zegt dat dat niet mag, maar als men ziet hoe andere Europese landen op zichzelf terugplooiën, ziet de spreker niet in waarom Vlaanderen zich aan dergelijke regels zou moeten houden. Volkskapitalisme is, met bijna 300 miljard euro op de spaarrekeningen, heel belangrijk. Laat de mensen dat investeren in de eigen kmo's.

Versterk de kapitaalbuffers van kmo's in toekomstgerichte industrieën. Beloon sectoren en bedrijven die al voor de crisis een goede cashbuffer en liquiditeit hadden. Investeer dus niet in horeca, amusement, recreatie enzovoort maar wel in maakindustrie, farma en biotech, IT en bouw. Men kan niet iedereen redden. Pas als een aantal bedrijven onderuitgaan, zullen de nieuwe businessmodellen – digitaal, op afstand, coronaproof – een kans krijgen. Dat is creatieve vernietiging.

Verlaag de belasting op arbeid en verhoog de btw. In een muntunie kan men de eigen munt niet devalueren. Als de loonkost daalt en de btw stijgt voor de kapper, kan de kapper per saldo goedkoper worden. Maar de ingevoerde iPhone en de reis naar het buitenland worden relatief duurder. Lokale producten met een grote component arbeid worden goedkoper en daarmee kan men de arbeidsintensieve lokale economie aantrekkelijker maken. Dat is een manier om meer jobs te creëren.

Zet in op een flexibelere arbeidsmarkt en geef niet toe aan brugpensioenen en allerhande premies. Werkloosheidsuitkeringen moeten worden verbonden met het volgen van een opleiding. Kies voor duaal en levenslang leren en voor nog meer STEM-onderwijs. Er zijn hefboomen van de OESO en het IMF die daar al jaren ongebruikt liggen. Ze moeten nu uitgevoerd worden om de economie structureel te versterken.

'Lead by example' en investeer met een duidelijke toekomstplan. Bijvoorbeeld met state of the art sociale woningen, een duidelijk energieplan met lokale energiebedrijven, infrastructuur en een digitale overheid.

Blijf ten slotte inzetten op internationale dialoog en open grenzen, maar wees strategisch op het ergste voorbereid. Vlaanderen moet niet rekenen op Europa, maar ervan uitgaan dat het er alleen voor staat. Volgens Peter De Keyzer zal het tien tot twintig jaar duren vooraleer men hier doorheen raakt. Men moet nu snel beginnen bouwen. Corona is het katalysatormoment om de Vlaamse economie terug op het juiste spoor te krijgen.

2.2. Vragen en opmerkingen van de leden

Andries Gryffroy gaat in op de aanbeveling om niet meer te investeren in sectoren waarvan men weet dat ze niet houdbaar zijn. Het voorbeeld van de horeca werd gegeven. Peter De Keyzer gaat ervan uit dat mensen uit schrik de social distancing zullen bewaken en minder vaak op restaurant en café zullen gaan. Anderzijds pleit hij er wel voor om te investeren in wat verankerd is in ons DNA. Geldt dat niet juist voor de kleinere evenementen en de horeca?

Het volkskapitalisme is deels vergelijkbaar met het solvabiliteitsfonds waarover professor Koen Schoors het had. Men zoekt naar een systeem waarbij burgers op een eenvoudige en transparante manier in equity en bedrijven investeren. Men moet mensen verleiden om hun spaargeld te investeren in wat *Andries Gryffroy* het win-winkapitaalsysteem noemt. Bij het volkskapitalisme en het solvabiliteitsfonds loopt men echter het risico dat het geld vooral naar grotere gestructureerde bedrijven zal gaan. Ook kmo's horen tot het Vlaamse DNA en die zijn eveneens op zoek naar bijkomend kapitaal. Wat denkt de spreker hiervan?

Caroline Gennez stelt dat Peter De Keyzer mensen van hun roze wolk laat donderen. Als cultuurliefhebber en horecabezoeker hoopt ze dat er voldoende creativiteit bij de vrijetijdsondernemers bestaat om het sociale aspect in de economie niet te laten ondersneeuwen. Men moet natuurlijk geen kosten op het sterfhuis maken: bedrijven die niet solvabel waren of onvoldoende liquiditeit hadden, moet men niet nodeloos door de crisis proberen te loodsen. Toch denkt het lid dat er heel veel overlap is tussen wat professor Koen Schoors en Peter De Keyzer zeggen als het gaat over investeringen en de sectoren waarin moet worden geïnvesteerd. Er is tijdens deze crisis veel geld vrijgemaakt voor de economische sector. Het gaat om 1,9 miljard euro aan kredieten, waarborgen, maatregelen zoals hinderpremies, compensatiepremies voor kmo's enzovoort. Het komt er voor het lid nu op aan om een juiste analyse te maken van welk overheidsinstrumentarium op de lange termijn werkt en welk suboptimaal is. Dat laatste kan interessant zijn om op korte termijn het consumentenvertrouwen te garanderen of bedrijven aan boord te houden, maar op de langere termijn ziet ze toch een consensus groeien tussen de verschillende economische visies. Men moet erin slagen om een investeringspakket te definiëren dat zowel op korte termijn het vertrouwen herstelt als op langere termijn voor positiviteit en economische groei zorgt.

Caroline Gennez verwijst naar de opmerking van professor Stijn Baert in de hoorzitting van 30 april 2020: heel wat instrumentarium gericht op werkgevers werkt niet. Deelt Peter De Keyzer die mening? Welke maatregelen schrappt men dan het beste?

Het lid gebruikt liever het woord volksleningen dan volkskapitalisme. Die 300 miljard euro op de spaarboekjes moet men mobiliseren en voor een gedeeld risico zorgen, waarbij de overheid dus een deel dekt. Daarvoor moet instrumentarium worden ontwikkeld.

Ze is het eens met het standpunt van Peter De Keyzer dat de lasten op arbeid in België schrikbarend hoog zijn. Dat weegt op de tewerkstellingsgraad. Moet er een geconditioneerde werkloosheidsuitkering, gekoppeld aan opleiding en vorming komen? Moet er een lineaire of geconditioneerde lastenverlaging op arbeid komen? *Caroline Gennez* heeft bedenkingen bij btw-verhogingen want die treffen vooral de lage inkomens. Het lid is wel voorstander van een verschuiving van de lasten. Denkt Peter De Keyzer ook aan een 'dual income tax' of andere vormen van vermogensfiscaliteit?

Axel Ronse hoopt alle aanbevelingen van Peter De Keyzer in een kamerbreed gedragen voorstel van resolutie te kunnen gieten. Wat denkt de spreker echter van

de tijdelijke werkloosheid? Er moeten zeker keuzes worden gemaakt en men moet niet in alle sectoren blijven investeren. De tijdelijke werkloosheid kost veel geld en men kan werknemers die in dit systeem zitten niet zomaar in andere sectoren activeren. VDAB weet op dit moment zelfs niet wie die tijdelijke werklozen zijn. Moet men dit systeem verlengen of sectorspecifiek toepassen?

Philippe Muyters vraagt of de spreker de wet Cooreman-De Clercq ook vooral bedoelt als een ondersteuning aan de kmo's. Bij Cooreman-De Clercq ging het om beursgenoteerde bedrijven. Vandaag zijn er ongelooflijk lage intresten op spaarboekjes, de intrest is lager dan de inflatie plus de groei. Moet de overheid opnieuw stimuleren met een fiscale aftrek zoals vroeger bij Cooreman-De Clercq?

Peter De Keyzer schetst een schrikbeeld van een regio die op zichzelf terugplooit. Hij beveelt aan aansluiting te zoeken bij andere open economieën, zodat Vlaanderen met die groep een open economie kan blijven vormen en een nieuwe thuismarkt kan creëren. Het lid vraagt hoe de spreker dan reageert op het sluiten van de grenzen door andere landen.

Professor Stijn Baert heeft in de vorige hoorzitting inderdaad gezegd dat men onder meer de uitgaven aan de werkgevers tegen het licht moet houden. Voor Philippe Muyters geldt dat ook voor de uitgaven aan de vakbonden of aan anderen. Voor hem moeten alle uitgaven worden bekeken.

Imade Annouri sluit zich helemaal aan bij de idee van 'Verwacht het beste, maar bereid u voor op het ergste'. Europa kan niet anders dan een rol spelen en zorgen dat individuele lidstaten niet overgaan tot protectionisme, maar dat wil niet zeggen dat men zich niet moet voorbereiden en niet het beste moet doen voor zichzelf.

Er wordt gezegd vaak dat er geen kloof is tussen economie en welzijn. Een mens is een sociaal wezen en de economie is ontzettend belangrijk, maar er moet ook geïnvesteerd worden in groen, in een gezonde maatschappij, in welzijn. Horeca en cultuur spelen daarin een enorm belangrijke rol. Het economisch verhaal van Peter De Keyzer is gebaseerd op efficiëntie, waarin weinig plaats is voor horeca en cultuur. Hoe ziet de spreker dat precies?

Maurits Vande Reyde merkt op dat het idee om spaargeld te activeren in de vorm van een solvabiliteitsfonds of van een volkslening de voorbije weken verschillende keren aan bod is gekomen. Hij stelt voor om dit mee te nemen in de synthese van de werkzaamheden.

Peter De Keyzer zegt dat de overheid de disruptie in de economie niet te veel mag verstoren en moet voorkomen dat industrieën worden gered die niet te redden zijn. Maurits Vande Reyde is het hier volledig mee eens, maar hij heeft een bedenking over de evenementensector. Volgens hem wordt de disruptie daar nu afgeremd. Hij geeft het voorbeeld van twee jonge deejays in Diest die erg disruptief bezig waren in hun sector, maar wiens businessmodel nu volledig wordt weggevaagd. Als de overheid niets doet, doet men dan de disruptie niet voor een deel teniet? Wat kan men doen om een specifieke sector als de evenementensector te ondersteunen zonder dat de vernieuwing erin verloren gaat?

Tijdens de hoorzitting van 30 april 2020 werd aangehaald dat een overheidstekort van ettelijke miljarden euro's houdbaar is omdat er nu een historische langdurige lage rente is. Freddy Heylen pleitte voor 'deficit spending' om de economie opnieuw op gang te krijgen. Vandaag hoorde het lid een meer genuanceerde versie daarvan, met een opening om het begrotingstekort gecontroleerd in de tijd aan te houden. Hoe ziet Peter De Keyzer dat in de praktijk? Moet een begrotingsevenwicht nog een doelstelling op zich zijn of moet men leren leven in de nieuwe realiteit waar een gecontroleerd begrotingstekort tot de standaard behoort?

Tom Ongena herinnert zich de les dat een economie draait op consumptie. In Vlaanderen hebben de horeca- en evenementensector een belangrijk aandeel in de economie, meer dan de consumptiegoederensector, omdat de meeste goederen die de Vlaming koopt, in het buitenland worden geproduceerd. Hoe valt die vaststelling, die les, te rijmen met het model van Peter De Keyzer? En moet de Vlaming zijn geld minder in consumptiegoederen steken en meer in zogenaamd volkskapitalisme?

Robrecht Bothuyne wil graag de mening van Peter De Keyzer kennen over het voorstel om de Europese Green Deal als leidraad te gebruiken tijdens de relance en op die manier zowel de klimaatuitdagingen als de huidige situatie het hoofd te bieden.

2.3. Antwoorden

Peter De Keyzer is er zich van bewust dat wat hij zegt over de horeca en cultuur, moeilijk valt. Anderzijds moet iedereen beseffen dat de wereld tot midden 2022 met periodes van lockdown zal moeten leven, althans volgens sommige studies. Dat zal leiden tot langdurige gedwongen sluitingen en dus ook tot faillissementen. De overheid zal niet iedereen kunnen redden. Ze zal keuzes moeten maken, en dan is het beter om bijvoorbeeld een lokaal ingebed familiebedrijf of lokale kmo te redden dan honderd restaurants. De horecasector zal op zoek moeten gaan naar nieuwe businessmodellen, en die kunnen er alleen komen als het vasthouden aan oude recepten door omstandigheden onmogelijk blijkt. Dat geldt trouwens voor alle sectoren: innovatie is meer dan ooit een noodzaak. In dat opzicht is het geen goed idee om zomaar geld te geven, want dat zorgt niet voor de nodige stimulans om te innoveren en zich aan te passen aan de economische realiteit van het post-coronatijdperk. Sectoren of zaken die daar niet in slagen, zullen dan onherroepelijk verdwijnen, maar dat is dan maar zo. Uiteraard moet de overheid er wel rekening mee houden dat deze crisis alles zeer ingrijpend en vooral zeer snel veranderd heeft. Innovatie moet dan wel gestimuleerd worden, maar men kan moeilijk verwachten dat elk bedrijf zijn businessmodel op zes à acht weken tijd helemaal kan omgooien. Het is dus wel aangewezen om in tijdelijke steun te voorzien, om iedereen ook de nodige tijd te geven, maar 'tijdelijk' is wel een sleutelwoord.

Wat de tijdelijke werkloosheid betreft, geldt een beetje hetzelfde: de coronacrisis heeft alles zodanig ingrijpend veranderd dat het onverstandig zou zijn om de maatregel in ijltempo terug te schroeven, maar er moet wel een zeker perspectief zijn voor een geleidelijke afbouw. Mocht blijken dat iemand zes of negen maanden lang binnen het stelsel van tijdelijke werkloosheid blijft steken, dan moet er gekeken worden naar ander werk, bijscholing of omscholing, zodat alles niet te lang blijft aanslepen en zodat mensen hun vaardigheden ook niet verliezen door lange tijd thuis te blijven. Er moet ook speciale aandacht zijn voor laaggeschoolden, want zij dreigen het grootste slachtoffer te worden van de coronacrisis.

Peter De Keyzer heeft verwezen naar de wet Cooreman-De Clercq en het volkskapitalisme. Dat volks- of win-winkapitalisme biedt heel veel kansen om de economie te versterken, maar moet dan wel toegespitst zijn op lokale bedrijven. Het is niet de bedoeling dat grote multinationals er de vruchten van plukken en lokale bedrijven in de kou blijven staan. Qua formule denkt de spreker dat instappen in het kapitaal van een kmo beter is dan diezelfde kmo gewoon geld lenen. Als mede-eigenaar of aandeelhouder van een kmo neemt men misschien wel meer risico's, maar is men tegelijkertijd veel nauwer betrokken bij de bedrijfsvoering van die kmo en ook bij de economie in het algemeen. Dat is een cruciaal gegeven. Eveneens cruciaal is dat de overheid burgers vrij laat om zelf te kiezen waar ze in willen investeren en geen sectoren gaat bevoorrechten. Ook dat is bepalend voor de betrokkenheid.

Welke maatregelen worden nu het beste geschrapt? Volgens Peter De Keyzer alles wat willekeur brengt. Vlaanderen biedt vandaag de dag voor zowat elke mogelijke bedrijfsactiviteit een vorm van subsidiëring. Dat zou mogen verdwijnen, want het is chaotisch en vertekent ook het speelveld. Vlaanderen zou daarentegen meer moeten inzetten op de PMV en instrumenten als Gigarant. Daarmee kan het zorgen voor financiële steun of waarborgen, zonder bepaalde sectoren of activiteiten te gaan oversubsidiëren.

Peter De Keyzer durft ook te pleiten voor een lineaire verlaging van de lasten, zeker voor de lagere lonen. Door de coronacrisis verandert er veel, waardoor bepaalde onderwerpen gemakkelijker bespreekbaar worden, zoals de bedrijfswagens. Als er een shift naar significant meer thuiswerk komt, dan is zo'n wagen geen voordeel meer en kan er misschien meer op andere zaken worden ingezet.

Hij is het voorts eens met de opmerking van Caroline Gennez dat btw-verhogingen vooral de lage inkomens treffen. Btw-verhogingen op luxeproducten kunnen wel, maar basisproducten blijven het beste gespaard. Daar moet wel bij worden opgemerkt dat inzetten op consumptiebelastingen de focus op lasten uit arbeid wat kan doen afzakken en lastenverlagingen dus mogelijk kan maken. Dat heeft dan als bijkomend voordeel dat mensen, zeker laaggeschoolden, sneller werk vinden, omdat ze fors goedkoper worden voor de werkgever. In dat opzicht is wat extra betalen voor consumptie wel verdedigbaar.

Inzake de dual income tax moet de focus op de aangroei van het vermogen liggen, niet op het vermogen op zich, omdat vermogen geen eenduidig begrip is. Aangroei van vermogen belasten moet wel gepaard met voormelde verlaging van de lasten op arbeid, zowel voor de werknemer als werkgever: het moet gemakkelijker worden voor mensen om vermogen op te bouwen, zodat ze achteraf op de aangroei daarvan belast kunnen worden. Dat is het evenwicht waarnaar de politiek op zoek moet, zeker nu de crisis alle knelpunten, waarvan er al een aantal veel langer aanwezig waren, nog wat prangender maakt.

Peter De Keyzer komt vervolgens terug op de idee dat Vlaanderen, als open economie, aansluiting moet zoeken bij andere EU-lidstaten met een gelijkaardige economische structuur. Binnen de EU zou er wel eens een verstaatsing kunnen komen, waarbij landen zoals Frankrijk, dat vanouds protectionistischer is ingesteld, meer de plak zouden kunnen zwaaien. Daar kunnen kleine open economieën het slachtoffer van worden, tenzij ze zich wat beter verenigen.

Hoe houdbaar zal het begrotingstekort zijn op de lange termijn? De spreker heeft altijd gepleit voor een afbouw van overheidstekorten en een lagere overheidsschuld, omdat dat de beste garantie is op een buffer voor slechte tijden. In het geval van België is er natuurlijk geen sprake van een buffer: de overheidsschuld lag voor de crisis al boven 100 procent van het bbp. En waarschijnlijk evolueert België door de crisis naar Italiaanse toestanden. Dat zal zeker niet onbestraft blijven: ofwel zullen de financiële markten zich tegen België keren ofwel zal de ECB, gesterkt door landen als Duitsland, Finland, Nederland en Oostenrijk, België een halt toeroepen.

Peter De Keyzer gaat deels akkoord met Tom Ongena: consumptie doet de economie inderdaad draaien, maar de Belg consumeert niet voldoende om de economie draaiende te houden. België heeft als open economie ook het buitenland nodig. Consumptie is trouwens breder dan horeca, retail en cultuur; het omvat ook alle vormen van diensten klein en groot.

De Europese Green Deal kan absoluut als kader dienen voor de economische relance, zoals door Robrecht Bothuyne werd geopperd. Dat is des te meer zo, omdat

investeren in bijvoorbeeld isolatie, lokale warmtenetwerken of elektrische mobiliteit altijd nuttig is, los van welke ontwikkeling dan ook in de wereldeconomie.

De coronacrisis moet volgens Peter De Keyzer, los van alle kwalijke gevolgen, ook gezien worden als een kans. Veel problemen die er voor de crisis al waren, zijn door de crisis alleen maar groter geworden. Het traditionele getalm moet nu plaats ruimen voor actie, uitvoering en vormgeving. Nu is het moment om te bepalen hoe Vlaanderen en België er de komende decennia moeten uitzien.

3. Jo Caudron, founding partner van Scopernia

3.1. Inleidende uiteenzetting

De wereld is rond

Jo Caudron, founding partner van Scopernia, heeft de laatste jaren gewerkt rond digitale transformatie, waarbij hij grote organisaties laat nadenken over hoe digitalisatie hen in essentie verandert. Zijn betoog is gebaseerd op zijn laatste boek, 'De wereld is rond', waarin hij op zoek gaat naar een optimistisch masterplan voor een wereld in verandering. De digitalisering heeft de fundamenteën van de maatschappij langzaam veranderd, en er zijn nieuwe industrieën en bedrijven ontstaan.

In zijn boek beschrijft hij hoe de maatschappij er binnen tien jaar zou kunnen uitzien, maar door het coronavirus is dat toekomstbeeld er veel sneller gekomen. Als de huidige situatie zich verderzet, kan ze binnen tien jaar de basis vormen voor een nieuw maatschappelijk kader, een nieuwe economie en een nieuwe industrie. Die toekomst kan nieuwe antwoorden bieden op grote vraagstukken rond duurzaamheid en tewerkstelling. En dat toekomstperspectief komt door de crisis in een plotse versnelling terecht.

De spreker licht kort de digitalisering van de maatschappij toe. Ongeveer 20 tot 25 jaar geleden werd gestart met het digitaliseren van processen, contacten met klanten, en dergelijke meer. Dat waren ingrepen die op zich weinig impact hadden op de kerntaken van bedrijven. Maar dat veranderde ongeveer tien jaar geleden, toen men zich realiseerde dat digitale technologie nieuwe spelers in staat stelde om nieuwe oplossingen te vinden voor klassieke problemen. Jo Caudron noemt daarbij mobiliteit en toerisme als voorbeelden. Maar zelfs als een industrie in staat is om te zien welke digitale disrupties er op haar afkomen, en zelfs al heeft ze een plan voor die digitale uitdagingen, dan nog is het niet langer voldoende om enkel naar de eigen industrie te kijken.

Drie perfecte stormen

Jo Caudron ziet in de nabije toekomst drie maatschappelijke uitdagingen, drie perfecte stormen. Een eerste perfecte storm heeft betrekking op de manier waarop er wordt gewerkt. Hij denkt aan de globalisering, maar ook aan de terugkeer van productielijnen en landbouw naar het lokale niveau, artificiële intelligentie, het ontstaan van nieuwe industrieën en flexibele werkvormen. De huidige manier van werken is ook nauw verbonden met het domein wonen, en de manier waarop steden en gemeenten zich inrichten. Ook daar duiken traag nieuwe fenomenen op: sites waar wonen en werken gecombineerd worden, en nieuwe stedenbouwkundige inrichtingen. Dat is de tweede uitdaging. Door op een andere manier te gaan werken, en op een andere locatie, komt men uit bij de derde pijler, die van mobiliteit. Want vandaag loopt men tegen de grenzen van het mobiliteitssysteem aan.

De spreker ziet een toekomst waarin die drie domeinen aan elkaar worden gebreed, aangevuld met een aantal andere grote uitdagingen, zoals klimaat, multidiversiteit,

gezondheidszorg, onderwijs en dergelijke meer. Hij schreef dit toekomstverhaal als een hobbyproject, maar de coronacrisis heeft nu een vorm van urgentie aan dat verhaal gegeven. Volgens sommigen zou dit verhaal een draaiboek kunnen zijn voor hoe de wereld er na de crisis uit ziet.

In het boek beschrijft hij hoe er in de recente geschiedenis, vanaf de Tweede Wereldoorlog, een enorme economische ontwikkeling was, met enorme mogelijkheden rond onderwijs, gezondheidszorg en politieke rechten en vrijheden. Maar hij stelt ook vast dat de afgelopen jaren een perceptieplateau is bereikt, waarbij een groeiende groep mensen zich afvraagt hoe het verder moet. Er ontstaat een gevoel van onzekerheid. En die onzekerheid zou kunnen leiden tot een pessimistisch wereldbeeld. Maar volgens de spreker is het perfect mogelijk om, met alle bouwstenen die vandaag voorhanden zijn, een optimistisch plan op te stellen voor binnen de komende tien jaar.

In het boek beschrijft Jo Caudron de vrijwillige keuzes die men de komende tien jaar kan maken, maar door het coronavirus zijn dat nu verplichte keuzes geworden. Wat als een elegante overgang naar een nieuwe manier van leven werd gezien voor een beperkt aantal mensen, is nu een geforceerde overgang geworden voor een hele grote groep. De spreker gelooft dat, als deze periode op zijn minst nog tien maanden aanhoudt, veel van die verplichtingen van vandaag uiteindelijk verworven rechten zullen worden.

Entrystrategie

Voor de spreker is de exitstrategie een heel belangrijk element om mensen een positief perspectief te geven. Het is absoluut noodzakelijk om een plan te hebben voor de wereld die hierna komt. Wat komt er na de lockdown? Dat kan niemand vandaag voorspellen. Jo Caudron vergelijkt het met een atoomschuilkelder, die men eindelijk mag verlaten. Komt men terecht in een nucleair wasteland of ziet men perspectieven om een nieuwe richting uit te gaan? Hij denkt aan een richting waarin mensen bereid zijn om flexibeler te werken, of waarin mensen zich sneller bijscholen.

Hij spreekt liever van een entrystrategie dan van een exitstrategie en heeft daarvoor een framework opgesteld met tientallen mogelijke elementen voor een maatschappelijke toekomst. Maar niemand weet welke elementen er al dan niet gaan gebeuren. De spreker visualiseert dit met een slingerbeweging. In het oude normaal, voor de coronacrisis, werkten mensen op kantoor en stonden ze daarvoor in de file. Ze deden boodschappen in de winkel, studeerden in scholen en hadden globale supply chains, met een aanzienlijke klimaat- en mobiliteitsproblematiek. Ze leefden in een productgedreven economie.

Door de crisis is de slinger volledig de andere richting doorgeslagen. Men leeft in een socialdistancingeconomie, en dat wordt misschien een permanente toestand. Vandaag werken de meeste mensen niet langer op kantoor maar thuis. Shoppen kan online, en studeren gebeurt van thuis uit. De globale supply chains worden niet alleen in vraag gesteld, ze zijn zelfs voor een groot stuk stilgevallen.

Wat is het wereldbeeld dat men aan de mensen wil geven? Keert de slinger terug? Hoe langer men denkt dat men dit niet zomaar mag laten voorbijgaan – en dat momentum is voor de meesten al voorbij – hoe groter de kans dat een groep mensen zal vinden dat de slinger niet helemaal mag terugslaan, en dat men beter kiest voor een tussenpositie.

Hybride manier van werken

Die tussenpositie kan men vrij eenvoudig vertalen, aldus Jo Caudron. Men zou op vrije korte termijn een model moeten kunnen ontwikkelen waarbij men op zoek

gaat naar een hybride manier van werken: soms op kantoor, maar vaak ook niet. Daardoor ontstaat er minder verkeer. Er zijn ook hybride vormen van winkelen en hybride vormen van onderwijs. Hij denkt ook aan supply chains die enerzijds profiteren van een geglobaliseerde wereld, maar die ook zorg dragen voor lokale eigenheid. Men moet dan ook op zoek gaan naar een nieuw evenwicht in inkomen, omdat het huidige inkomen misschien niet helemaal kan worden gewaarborgd. Maar doordat die nieuwe manier van leven misschien ook voor lagere levenskosten zorgt, zal de koopkracht niet noodzakelijk worden aangetast. En misschien moet men ook op zoek naar nieuwe belastingmodellen. Een laatste element is het achterwege laten van de klassieke producteconomie, door te mikken op een economisch model dat meer op diensten is gericht. Daarbij kan ook het gebruik van een product een dienst worden.

Voor Jo Caudron is de timing cruciaal. Als men zichzelf tien jaar had gegeven om een substantiële groep mensen op een andere manier te laten wonen en werken en nieuwe economieën te laten omarmen, dan was dat een haalbaar plan. Maar nu is de tijd korter; de crisis heeft die termijn verkort tot ongeveer twee jaar. Dat is heel krap.

De spreker denkt dat het perfect mogelijk is om een nieuw wereldbeeld te creëren met alle bouwstenen en puzzelstukken die vandaag voorhanden zijn, een wereldbeeld waarin mensen nieuwe perspectieven krijgen. Men verlaat niet zomaar de lockdown, maar men betreedt een nieuwe fase, waarin werkgevers, werknemers, vakbonden en overheden een wervende positie kunnen innemen.

3.2. Vragen en opmerkingen van de leden

Caroline Gennez kan zich vinden in Jo Caudrons oproep tot een paradigmashift. Men moet naar een nieuw model dat aangepast is aan de noden en de sociologie van vandaag, niet die van gisteren. Dit impliceert dat ook de structuren van gisteren misschien suboptimaal renderen om economische vooruitgang te realiseren.

Terwijl Jo Caudron uitgaat van een type-economie die heel digitaal is, met veel thuiswerk, pleit Peter De Keyser er net voor om meer terug te keren naar een maakindustrie. Het is volgens Caroline Gennez veel minder evident om een maakindustrie te laten renderen in de cocon van het eigen bureau, voor het eigen scherm. Ze gelooft dan ook dat het beeld dat Jo Caudron schetst aantrekkelijker is: een diensteneconomie die zeer digitaal en wendbaar is. Maar als men tegelijk ook inzet op een maakeconomie en op lokale verankering, hoe krijgt men die sectoren dan mee aan boord als men toch uitgaat van het eigen economisch weefsel, en als men die activiteit hier wil houden?

Philippe Muyters erkent dat de overgangsfase van tien jaar nu plots herleid wordt tot tien maanden. Hij vreest daarbij dat mensen na de crisis terugkeren naar het normaal van gisteren, en de goede zaken die ze uit deze coronacrisis hebben geleerd, opnieuw vergeten. Hoe zorgt men ervoor dat mensen effectief kiezen voor die tussenfase? Het lid haalt het voorbeeld van de landbouwsector aan, waar wordt gepleit voor lokale landbouw, dicht bij huis.

Hoe kunnen dergelijke ideeën in de toekomst worden verankerd? Hoe zorgt men ervoor dat mensen ook in de toekomst vaker voor thuiswerk kiezen? Moet er een denktank worden opricht om dat toekomstbeeld te schetsen en een stappenplan op te bouwen?

Maurits Vande Reyde houdt een optimistisch beeld over aan de presentatie van Jo Caudron, die op metaniveau de paradigmashifts heeft beschreven. De vraagsteller is begaan met de toekomst van de lokale retail, de winkels, het shoppen. Daar is een evolutie gaande richting onlineaankopen enzovoort. Is die niet te stoppen?

Dan zouden lokale fysieke winkels daar onvermijdelijk in moeten meegaan. Zijn toekomstbeeld en dat van veel andere commissieleden is dat men dat digitaal winkelen nog altijd zou blijven combineren met het fysieke shoppen zoals men dat vandaag kent, met alle goede elementen die daarbij horen van het leven in de stad. Die evolutie is natuurlijk niet rechtlijnig en voor veel traditionele retailers is het niet eenvoudig.

In de commissie is er al heel veel gepraat over hoe men dat in de toekomst kan stimuleren, hoe men de lokale retail kan laten meegaan in die evolutie, met het oog op de impact van buitenlandse mastodonten, zoals bol.com, dat op zijn beurt dreigt te worden overvleugeld door Amazon.nl. Wat is de mening van Jo Caudron daarover?

Maaïke De Vreese sluit zich aan bij de vraag van Maurits Vande Reyde. Er wordt bekeken hoe men de stadskernen levendig kan houden. Het lid meent dat de fysieke winkels daar toch nog altijd een onderdeel van zullen zijn.

De spreker had het over hybride werkplekken. Hoe ziet hij die? Iedereen is momenteel verplicht om van thuis uit te werken en iedereen heeft zich daar ook een klein beetje aan aangepast. Moet iedereen meer thuiswerken, of is er ook een belangrijke rol weggelegd voor 'coworking spaces'? Moeten die toenemen en moeten ze worden gestimuleerd?

3.3. Antwoorden

Jo Caudron meent niet dat er een polarisatie is van de digitale economie versus de lokale maakindustrie. In zijn wereldbeeld is de toekomst er niet een van digitale economie, waarbij de lokale maakindustrie wordt verwaarloosd, integendeel. Hij gaat uit van een model van circulair leven, concreet toegepast in 'urban villages'. Dat circulair leven staat lijnrecht tegenover wat men de afgelopen 75 jaar heeft gebouwd, namelijk het lineair leven. Dat laatste is een exponent van de mogelijkheid tot emancipatie, maar men heeft een maatschappij gebouwd waarin er een scheiding is tussen alle belangrijke functies in wat men doet. Men woont niet waar men werkt en omgekeerd, men winkelt elders, de kinderen gaan elders naar school. Dat komt door alle mogelijkheden die men in de moderne westerse maatschappij heeft gekregen. Men is aan cherry picking gaan doen: men kiest de beste werkgever en fitnessclub, en de kinderen zitten op de beste school. Ook stedenbouwkundig is een model gecreëerd waarbij de plaats waar men dingen doet en waar men woont niet bij elkaar hoeven te liggen. Ondertussen zit daar maatschappelijk druk op. De filosofie van urban villages is dat dat door technologie en de tijdsgeschiedenis dit opnieuw bij elkaar kan worden gebracht. Dat hoeft niet reëel fysiek te zijn, dat kan conceptueel zijn, op een afstand, zoals in deze coronatijd.

De maakindustrie maakt een heel belangrijk deel uit van dat toekomstbeeld. De moderne technologie laat toe om in die urban villages landbouw naar de kern te trekken, of een andere vorm van maakindustrie die in een geglobaliseerd productieverhaal zit. Dat kan door de nieuwe technologie letterlijk in die kern zijn, met bijvoorbeeld 'vertical farming', of in de buurt van de kern. Economisch gezien is dat vandaag helemaal niet rendabel, maar over tien à vijftien jaar misschien wel. Dat zal nu mogelijk sneller gaan, zeker ook in het licht van het protectionisme. De zorg over strategische voorraden kan een aantal ontwikkelingen versnellen. Alleen al het feit dat mensen hun eigen 3d-mondmaskers zijn beginnen te printen, is symbolisch voor een mogelijke versnelling. Het is dus perfect mogelijk om – met technologie, en die is niet alleen digitaal – ook maakindustrie terug naar de kernen te brengen, of toch dichterbij de mensen.

Dat wil zeggen dat er ook kansen kunnen ontstaan voor nieuwe jobs. Dat iedereen mee moet kunnen, is immers inderdaad een belangrijke uitdaging. Jo Caudron verwijst naar Kimbal Musk, broer van Elon Musk, die zijn geld onder andere heeft geïnvesteerd in een bedrijf dat 'vertical farms' maakt. Dat zijn indoorlandbouwoplossingen voor supermarkten: de groenten kunnen worden gekweekt in de supermarkt zelf. Morgen zullen er dus supermarktlandbouwers ontstaan, die lokaal kunnen werken in wat min of meer een hightechomgeving is. Trekt men die visie door, dan is het perfect mogelijk dat ook de maakindustrie voor een stuk terugkeert. Dan krijgt men actieve kernen.

Nu creëert de anderhalvemeter economie, waarbij men niet op restaurant kan gaan of alleszins in vreemde omstandigheden, op zijn minst voor een jaar of twee een vreemde situatie. Jo Caudron gelooft dat dat tijdelijk is, maar een meer permanent fenomeen kan zijn dat men die afstanden voor productie, voor werk niet meer allemaal in het nieuwe normaal steekt, dat men probeert dingen lokaler te doen, maar niet noodzakelijk van thuis uit.

Dat sluit meteen aan bij de vraag over het levend houden of opnieuw levendig maken van de kernen. Jo Caudron wijst erop dat hij nog nooit zo veel interactie met zijn gemeenschap heeft gehad als nu, nu hij op het platteland woont, werkt en elke dag daar rondloopt. Volgens wetenschappelijke studies hebben mensen die na hun werk in het stadscentrum wandelen, trouwens meer sociale contacten, wat hun een gevoel van geluk geeft. Zelfs een lockdown van twee maanden geeft voor veel mensen al een gevoel van verbinding. Als dat op een fysieke plek is, in een urban village, dan kan dat wel degelijk ook kernversterkend werken. Als men daar woont en werkt, als de maakindustrie daar terugkomt en als ook de medische kant van de lockdown verdwijnt, dan zal men opnieuw een heropleving van de horeca krijgen. Hopelijk zijn die horecabedrijven tegen dan doorgestarte bedrijven, of zijn het ondernemers die over twee of drie jaar pas opnieuw beginnen. Dan kan de lokale handel en de lokale economie heropstarten.

Jo Caudron wijst op de drie h's van werk. Vroeger werkte men op de 'headquarters', door corona werken we 'at home' en morgen zal men hybride en in de hub werken. Mogelijk zal dat ten dele inderdaad gaan over hybride werkplekken, over coworking spaces. In zijn boek heeft hij het over coworking spaces voor saaie mensen. Vandaag zijn die er voor de hipsters met creatieve beroepen. Maar mensen van BNP Parisbas Fortis of Telenet die op het platteland wonen, kunnen ook naar een coworking space gaan, waar misschien elke dag vijfhonderd mensen samenkomen en ze alles hebben om zich thuis te voelen. Ze werken niet thuis, maar ook niet meer in de hoofdzetel waarvoor ze zich elke dag moesten verplaatsen. Natuurlijk zullen er hybride vormen zijn, met een beetje thuiswerken, af en toe naar de hoofdzetel en vaak ook gewoon ergens in de buurt. In de steden en gemeenten waarvoor hij veel werk heeft gedaan, was er meteen de vraag of ze dat niet zelf moesten organiseren, namelijk een vrijstaande plek zoeken en allianties aangaan met de grote 'corporates' om op zijn minst een deel van hun mensen daar te laten werken, waardoor verplaatsingen niet meer nodig zouden zijn. De coronacrisis heeft dat versneld, alweer. Hopelijk is het werken over enkele jaren allemaal in de buurt van thuis, maar niet noodzakelijk thuis.

De spreker vindt dat retailers vandaag absoluut niet voor honderd procent online hoeven te gaan. Wat online gaat en wat in de fysieke wereld blijft, hangt af van de koopverwachting van de consument. Dingen die men jaar na jaar gebruikt en elke keer opnieuw koopt, die 'commodity' zijn, zullen vandaag heel snel in een digitaal model terechtkomen. Door corona is ook de voedingsindustrie, alles waar men geen emotie bij heeft en wat recurrent is, nu ten dele verschoven naar het digitale. Mensen zullen het digitale op dat vlak meer omarmen, wat ze al een tijd deden voor andere producten, zoals een nieuwe smartphone. Als het echter gaat om alles wat is gericht op beleven, ontdekken en proeven slaagt geen enkele speler erin om

die emotie-ervaring zomaar na te maken in de digitale wereld. In die wereld gaat het over toegang, over assortiment, over een snelle, onmiddellijke bereikbaarheid, over gebruiksgemak. In die urban villages van de toekomst zal er dus absoluut plaats zijn voor lokale retail die gericht is op ontdekking.

Als lid van de raad van bestuur van schoenenbedrijf Torfs ziet Jo Caudron hoe men daar naar baanwinkels kijkt, omdat die per vierkante meter veel meer opbrengen dan een stadswinkel. Dat is historisch zo gegroeid. In Gent heeft ongeveer de helft van de gezinnen in de binnenstad echter geen wagen meer. Voor alle Gentenaars is dat aantal op ongeveer tien jaar van 25 naar 33 procent gegaan. Mensen zonder wagen geraken niet of minder gemakkelijk in baanwinkels. Het fenomeen dat retailers zich opnieuw naar de stadskern wenden, begint geleidelijk aan op te komen. Dat ging echter in tegen elke economische logica, want een vierkante meter stadswinkel was te duur en leverde te weinig inkomsten op. Vandaag is er een andere situatie: klassieke retailers gaan verplicht digitaal. Ze hebben dat heel vaak ook wat tegengehouden. Heel wat klassieke retailers hadden plannen om digitaal te versnellen, maar wisten dat online verkopen minder marge oplevert dan baanwinkelverkoop, die dan weer meer marge oplevert dan een stadswinkelverkoop.

Bij een bedrijf als Torfs zet men daar extra op in, omdat men daar toch al goed in was. Dat rendeert, maar er is een negatieve impact op de rentabiliteit. De oplossing is dus opnieuw een hybride vorm. Lokale retailers moeten veel meer digitaal gaan, zelfs de heel kleine handelaars. Tegelijkertijd moeten ze veel meer met respect voor de klant in een kern naar beleving streven, waardoor een nieuwe JBC of Torfs in de stadskern een andere winkel met andere producten zal zijn dan de baanwinkels die men vandaag kent. Als ze daarin slagen, zal er voor die spelers absoluut een toekomst zijn. Een deel van hun omzet zal digitaal worden geborgd en een ander deel, misschien met minder marge, in de fysieke wereld. Daardoor kunnen ze een uithangbord worden van het herwaarderen van die kernen.

Hoe krijgt men dit verankerd? Hoe maakt men dat de slinger niet helemaal teruggaat, maar in het midden blijft? Jo Caudron meent dat men elke week dat mensen te horen krijgen dat het honderd procent loslaten er toch nog niet komt, een stap dichterbij is bij het laten doorsijpelen bij meer werkgevers, werknemers en politici dat bepaalde zaken die men nu dagelijks moet doen, misschien zaken zijn die men morgen wil doen, als men ze beter kan organiseren. Alleen moet er nu inderdaad een soort 'coalition of the willing' worden gevonden, van werknemers, werkgevers, middenveldorganisaties, de politiek, het fiscale, het financiële, om een eenvoudige variant van een dergelijk plan uit te tekenen en daarover te beginnen praten. Zo krijgt men niet alleen meer een exitstrategie uit de bunker, maar ook een entrystrategie naar een soort lightscenario voor morgen, waarvan men dan over tien of vijftien jaar kan nagaan wat er echt van is gerealiseerd. Men zou kunnen bekijken welke ontwikkelingen men vandaag kan borgen, bijvoorbeeld met het zo lang mogelijk blijven verplichten van thuiswerk voor wie dat echt kan, en dat maar geleidelijk loslaten. Er moeten heel gericht worden gekozen om praktijken te stimuleren die naar de toekomst leiden, en andere zaken af te remmen en te ontmoedigen die ons te snel naar het oude normaal zouden terugvoeren.

4. Jeroen Lemaire, CEO In the Pocket

4.1. Inleidende uiteenzetting

Digitale versnelling

Jeroen Lemaire, CEO In the Pocket, is sinds vijf jaar columnist bij het dagblad De Tijd, waarin hij schrijft over de digitale wereld. Hij is een investeerder en adviseur bij start-ups. 99 procent van zijn tijd besteedt hij aan In The Pocket, een bedrijf dat hij oprichtte en waarvan hij CEO is. In The Pocket is een digital product studio,

met kantoren in Gent en Leuven en stelt een 130-tal personeelsleden tewerk, gespecialiseerd in het bouwen en het bedenken van software, digitale strategieën, AI enzovoort. Mensen komen bijna dagelijks in contact met producten die ontwikkeld werden door In The Pocket.

Het concrete punt dat Jeroen Lemaire vandaag wil maken, is dat er een digitale acceleratie plaatsvindt. Deze trend ontrolt zich in alle hevigheid sinds het begin van de crisis. Er is een versnelling aan de gang van digitalisering en van digitale innovatie. Dat zal het economische postcoronalandschap sterk kleuren. Digitale transformatie heeft in enkele decennia tijd het consumentengedrag volledig veranderd. Het heeft een nieuwe top tien van grootste bedrijven opgeleverd en het heeft de werking van bedrijven volledig hertekend.

De economie, die al heel digitaal was, wordt nog meer digitaal. Volgens Jeroen Lemaire moet Vlaanderen deelnemen aan die digitale race. Zijn impliciete standpunt is dat het dat vandaag nog niet doet.

Jeroen Lemaire ziet twee oorzaken waarom alles nu plots sneller gaat. Ten eerste is er de gezondheidscrisis, waardoor er heel urgente vragen zijn naar innovatie, vaak digitale innovatie. Clinical trials moeten sneller verlopen. Daarvoor wordt vaak gekeken naar artificiële intelligentie en naar een digitalisering van processen, onder andere om fysieke producten te maken die dringend nodig zijn in deze crisis, waarvoor automatisering en algoritmes nodig zijn. Maar ook al langer gekende zaken als telegeneeskunde en medische 'wearables' krijgen voor het eerst de aandacht die ze verdienen.

Een tweede oorzaak van deze trend is dat er een digitale achterstand was bij de meeste bedrijven. Dat waren bedrijven die nog niet getransformeerd waren voor deze crisis. Ze redeneerden: laat de anderen maar innoveren en digitaliseren, wij doen wel mee als we het voelen aan de cijfers. In maart 2020 kregen zij daar plots de rekening voor gepresenteerd. Ook die bedrijven kiezen nu voor een doorgedreven digitalisering. Ze moeten nu hun 'touch points' met klanten digitaliseren en daarvoor websites en apps maken. Ze moeten ook hun operationele flows digitaliseren. Ook hun diensten en producten moeten een digitaal karakter krijgen.

Veel meer dan voorheen geven CEO's, CIO's en CTO's aan dat ze hun investeringen op het vlak van digital optrekken. De publieke cloud komt nu ook voor de achterblijvende bedrijven in het vizier.

Dan had Jeroen Lemaire het nog niet over de meer evidente trends, zoals als de sterke groei van Netflix, Zoom, TikTok enzovoort, digital entertainment en digital tools die mensen in deze lockdown meer willen gebruiken. Kortom: er is een digitale explosie. Dat lijkt een sterk statement, omdat velen dachten dat die digitale explosie er al was voor deze crisis.

In de sector van Jeroen Lemaire is de volgende quote een huizenhoog cliché, maar daarom niet minder waar: 'software is eating the world'. Dit gevleugelde citaat komt uit een blogpost van Marc Andreessen. Als ondernemer lanceerde hij de eerste browser, Netscape. Hij schreef die blogpost in 2011, nog voor Apple, Google en co bij de grootste bedrijven ter wereld hoorden. Het klopt: software is eating the world. In elke sector, in elk bedrijf neemt de invloed van het digitale toe. Om binnen de gastronomische metafoor te blijven: binnen enkele jaren zal de wereld opgegeten zijn. Dat is wat die acceleratie inhoudt. Door bedrijven en door landen die er doelbewust voor kozen om aan tafel te gaan. De rest zal het met de kruimels moeten stellen, voorspelt Jeroen Lemaire.

Digitaal ecosysteem en rol van de overheid

Enkele parlementsleden stelden al aan de andere sprekers de vraag in welke sectoren Vlaanderen dan moet investeren. Jeroen Lemaire denkt dat het antwoord is: de digitale sector. Hij meent dat dat de komende jaren de snelst groeiende sector zal zijn. Hij vindt ook dat Vlaanderen bijzondere troeven in huis heeft en werk moet maken van een digitaal ecosysteem.

Jeroen Lemaire verklaart wat belangrijk is voor de creatie van een dergelijk ecosysteem. Er moet een vliegwiel ontwikkeld worden, bestaande uit drie componenten. Een eerste component: de bedrijven. Op dat vlak is Vlaanderen gezegend met mooie, ambitieuze bedrijven die veel digitaal potentieel hebben of al digitale kampioenen zijn. De tweede component: onderwijs. Hij denkt dat de Vlaamse universiteiten en hogescholen bijzonder kwalitatief zijn, in staat zijn om het talent aan te leveren en de O&O te doen die nodig is om fundamentele innovaties te injecteren in de bedrijfswereld. Dat betekent dat de derde component, de overheid, zich in een luxepositie bevindt. Maar de overheid is onontbeerlijk in dit vliegwiel. Om dat vliegwiel aan het draaien te krijgen, moet de overheid fundamentele en doortastende keuzes maken zodat dit ecosysteem echt van de grond komt. Op dit moment is dat nog niet het geval.

Jeroen Lemaire geeft het voorbeeld van andere landen die gekend staan als digitale kampioenen. Die ecosystemen kwamen daar niet toevallig. Die digital high performers ontstonden niet plots door een samenloop van omstandigheden, dat gebeurde altijd heel doelgericht. Wat hebben Silicon Valley, Shenzhen en Israël gemeenschappelijk? Om te beginnen behoren ze tot de belangrijkste digitale regio's ter wereld. Verder werden ze intentioneel gecreëerd door hun respectieve overheden. Hij wil daarmee geen steun betuigen aan de regimes in die regio's, maar stelt wel vast dat er strategieën en programma's schuilen achter sterk presterende digitale regio's. Jeroen Lemaire wil later eventueel wel ingaan op vragen daarover.

De foto die geprojecteerd wordt op de laatste slide, toont Jack Ma, de oprichter van Alibaba, met een mondmasker. De foto werd genomen in 2003 tijdens de SARS-crisis. Toen is Alibaba en de e-commerce doorgebroken in China. Het gevolg is dat Alibaba vandaag ongeveer 500 miljard euro waard is en een innovatiebudget heeft van 5 miljard euro per jaar. Dat kwam er door de crisis maar ook door het intentionele handelen van de Chinese overheid.

Jeroen Lemaire denkt dus dat de postcorona economie een digitale economie zal zijn en dat een relance van de economie ook een sterk digitaal karakter moet kennen. Maar als Vlaanderen daar een rol in wil spelen dan moet het daar alsnog een expliciete keuze voor maken.

Conclusie

De spreker concludeert dat Vlaanderen nu nog niet de sterke digitale hub is die het zou moeten zijn. Hij haalde China, de VS en Israël aan. Hij zou ook kunnen verwijzen naar Berlijn, London, Parijs, Amsterdam of Stockholm. Daartegen moet Vlaanderen de duimen leggen. Ook van landen als Zwitserland, Estland en Denemarken valt veel te leren.

Vlaanderen bevindt zich ergens midden in het peloton en Jeroen Lemaire vindt dat het dat onder ogen moet zien. Het goede nieuws is dat Vlaanderen bijzonder sterke troeven heeft en dat er nog veel mogelijk is om de situatie te verbeteren. Dat zal echter niet vanzelf gebeuren. De programma's van die buitenlandse overheden om zich te ontwikkelen tot digitale kampioenen, waren dikwijls vrij draconisch. Ze waren heel doelgericht, ze waren prioritair en ze waren gericht op de lange termijn.

Het ging niet om effecten op korte termijn. Zo sprak China de ambitie uit om wereldleider te worden op het vlak van wetenschap en innovatie tegen 2050. Het denkt ondertussen iets vroeger dat doel te kunnen bereiken.

Een sterk digitaal ecosysteem heeft dus veel meer nodig dan goede voornemens en ondersteuning van bevoegde ministers. Het heeft centen nodig, het heeft wellicht een aangepaste wetgeving nodig en ingrijpende programma's. Zelf vindt Jeroen Lemaire dat dit een tijdperk is om te bouwen. Zo'n ecosysteem moet gebouwd worden.

Een van de maatregelen die de overheid volgens Jeroen Lemaire op korte termijn kan nemen, is het investeren in de digitalisering van de Vlaamse overheid zelf. Ook op dat vlak is Vlaanderen geen kampioen. Dat levert op termijn niet alleen besparingen op voor de overheid, maar zal ook, mits een buy-localbeleid, een boost geven aan de Vlaamse digitale economie. Een ander vanzelfsprekend speerpunt vindt hij het inzetten op de zogenaamde e-health, het digitaliseren van de gezondheidssector.

Jeroen Lemaire gelooft sterk dat het digitale een belangrijk onderdeel wordt van de economische relance. Daarvoor moet de Vlaamse overheid zelf dus wel een digitale mindset aannemen.

De spreker stipt tot slot aan dat de hele sage rond apps om besmettingen op het spoor te komen niet de indruk heeft gewekt bij het publiek dat Vlaanderen goed bezig op dat digitale vlak. Zijn bedrijf, In The Pocket, is sinds twee maanden intensief aan het samenwerken in een consortium met Vlaamse universiteiten rond dit thema. Hij vraagt zich af waarom er niet gewoon gebouwd en op beperkte schaal geëxperimenteerd wordt met apps om zo tot geïnformeerde beslissingen te komen. Het debat zoals het nu gevoerd wordt, bevat volgens hem duidelijk onvoldoende informatie en brengt niet alle aspecten in rekening, noch het privacy-aspect, noch het technologische aspect, noch het wettelijke kader, noch het gezondheidsaspect. Hoe dan ook zal hij de bevindingen van zijn onderzoek in het weekend van 16 mei 2020 publiceren. Hij hoopt dat dat kan helpen om het debat in de goede richting te duwen.

4.2. Vragen en opmerkingen van de leden

Philippe Muyters staat achter de idee van ecosystemen maar wil wel opmerken dat een ecosysteem enkel kan groeien als het van onderuit komt. De overheid moet volgens hem stimuleren en faciliteren, maar moet geen keuzes maken. Het voorbeeld van de e-health ziet hij zeker als een mogelijkheid, maar het zijn de bedrijven en de researchcentra die al bezig zijn met e-health, die ervoor moeten zorgen dat ze door samenwerking, en dankzij de faciliterende werking van de overheid, tot een ecosysteem kunnen komen. Als de overheid zou zeggen: het zal e-health zijn en het zal op die en die manier gebeuren, dan vreest hij in een filosofie terecht te komen van: hier is geld en maak er iets van. Dat lijkt hem geen ecosysteem te zijn. Wat is de mening van Jeroen Lemaire hierover? *Philippe Muyters* denkt dat in het gegeven voorbeeld van Israël, met O&O specifiek gericht op de defensiesector, de rol van de overheid in de wisselwerking niet steeds zo evident is. Hoe ziet Jeroen Lemaire de concrete rol van de overheid?

Axel Ronse vraagt zich af hoe het vliegwiel waarnaar Jeroen Lemaire verwijst in gang kan worden gestoken. De regio's die de spreker heeft vermeld, hebben met elkaar gemeen dat het heel schaalbare regio's zijn. Ze zijn heel groot in oppervlakte, hebben heel veel consumenten, en ook een vrij uniforme wetgeving. De kapitaalmarkten en investeringsfondsen bestrijken ook een veel groter territorium. Die regio's hebben dus wel een groot competitief voordeel ten opzichte van Vlaanderen. Vlaanderen is een regio met een zeer fragmentaire wetgeving en een

kleinere markt. Wat is dan het competitieve voordeel van Vlaanderen ten opzichte van die regio's?

Het lid is er, net als de spreker, van overtuigd dat er ingezet moet worden op de digitalisering. Hoe kan de overheid op een slimme en effectieve manier dat vliegwiel op gang brengen? Misschien is het competitief voordeel van Vlaanderen dat het met het onderwijs en het ecosysteem wat ondernemerschap betreft wel vrij goed zit.

Imade Annouri sluit zich aan bij de vaststelling dat een digitale acceleratie nodig is. De spreker stelde dat China, de Verenigde Staten en Israël voorbeeldlanden zijn en dat Vlaanderen mee in de race moet stappen. Is het dan de bedoeling dat Vlaanderen de race meeloopt en probeert die andere landen in te halen? Of is er iets unieks waarmee Vlaanderen zich onderscheidt en een eigen race kan lopen, waarin het de beste in is? Het lid denkt dat Vlaanderen het best de dingen doet waarin het uitblinkt. Want meelopen en de anderen inhalen zal onmogelijk blijken.

Imade Annouri gaat ermee akkoord dat de hele samenleving, inclusief de overheid, voor een stuk gedigitaliseerd moet worden. Vlaanderen heeft op dat vlak heel wat potentieel. Moet dat dan niet automatisch gepaard gaan met infrastructuurwerken?

Andries Gryffroy hoopt naar het nieuwe normaal te kunnen gaan, waarvoor heel wat digitalisering nodig. Maar het lid stelt zich vragen over de rol van de overheid als 'leading example'. Dat de overheid achterloopt op het vlak van digitalisering werd recent bewezen door de problemen met de Hulpkas voor Werkloosheidsuitkeringen. Bij VLAIO verloopt de uitbetaling van de coronahinderpremie dan weer wel vlot. De vraag is hoe de overheid een tandje bij kan steken als leidend voorbeeld inzake digitalisering en artificiële intelligentie.

4.3. Antwoorden

Jeroen Lemaire bevestigt, in antwoord op de opmerking van Philippe Muyters, dat een ecosysteem dat niet bottom-up wordt gevoed door enthousiasme en expertise, inderdaad artificieel is. De overheid kan dat niet forceren. Maar bottom-up gebeuren er wel heel wat zaken. Vlaanderen heeft sterke scale-ups en een sterke biotechcluster en ook inzake e-health gebeuren interessante dingen. Maar die ecosystemen zijn niet competitief op internationaal vlak, behalve dan misschien wat de biotechsector in het Gentse betreft, waar de overheid wel haar rol heeft gespeeld.

In Israël legt de overheid een veelvoud bij wanneer een risicokapitalist geld stopt in een venture capital fund. *Jeroen Lemaire* ontmoette er iemand die in het leger werkte als onderzoeker en die de intellectuele eigendom mocht meenemen om een start-up op te richten. In Californië is er een verbod op het non-concurrentiebeding. Een ingenieur van Tesla kan dus naar Waymo gaan en daar alle kennis toepassen. Er is kennisuitwisseling omdat er een komen en gaan van medewerkers is tussen die bedrijven. De overheid kan dus wel degelijk helpen om die ecosystemen te boosten en competitiever te maken met het buitenland. Het gaat dus niet alleen over geld, maar ook over het faciliteren van kennisuitwisseling. *Jeroen Lemaire* opteert zelf voor e-health, omdat de Vlaamse gezondheidssector dringend moet worden geïnnoveerd en gedigitaliseerd om betaalbaar te blijven. Er is genoeg kennis binnen de verschillende disciplines van de gezondheidszorg waarop kan worden verder gebouwd. Kortom, de bottom-up is er, de wil is er, de kennis is er en veel bedrijven staan te popelen, maar Vlaanderen is niet competitief met het buitenland. Er zijn een aantal oneerlijke voordelen wanneer men naar andere markten kijkt.

Wat de vraag van Axel Ronse betreft over het in gang steken van het vliegwiel, moet volgens *Jeroen Lemaire* worden ingezet op het aantrekken van internationaal

talent. Via een aantal maatregelen moet het hier heel aantrekkelijk om werken worden voor buitenlanders die in de digitale sector werken. Amsterdam heeft op dat vlak een sterke reputatie.

De manier waarop de overheid aanbestedingen organiseert, is totaal niet aangepast aan de manier waarop software wordt gebouwd of algoritmes worden ontwikkeld. Voor het bedrijf van Jeroen Lemaire bijvoorbeeld is het nagenoeg onmogelijk om voor de overheid te werken en zijn best practices te handhaven. Die zouden dan eigenlijk overboord moeten worden gegooid. Dat is ook de reden waarom alleen grote bedrijven op een dergelijke aanbesteding inschrijven. Op die manier wordt agility overboord gegooid en wordt competitie onderdrukt.

De Amerikaanse president Obama heeft destijds een framework uitgewerkt voor 'agile tendering'. Ook in Londen zijn er goede voorbeelden van hoe men kan samenwerken met moderne en wendbare softwarebedrijven en hoe dat een boost kan geven aan het lokale ecosysteem van start-ups, scale-ups en digitale experts. Bovendien kan men goedkoper tot resultaten komen dan via een omslachtige aanbesteding.

China en de VS zijn inderdaad geschaalde markten waaraan onze markt niet kan tippen. Het is volgens Jeroen Lemaire niet de bedoeling om in het spoor van die landen te lopen, maar wel accenten te leggen en na te gaan welke ecosystemen er al zijn om mee aan de slag te gaan. Hij verwees al naar de biotech- en e-health-sector. Ook artificiële intelligentie mag niet worden onderschat. AI is een noemer voor een immens veld aan expertise, technologieën, platforms, tools enzovoort. Elk land heeft heel specifieke expertise die het uitspeelt. Voor Israël is dat bijvoorbeeld cybersecurity, voor China consumententechnologie. Ook België kan daar keuzes maken.

Naast biotech en e-health is er ook b2b-software, waar al een aantal knappe scale-ups zijn zoals Collibra en Showpad die aantonen hoe digitalisering een bedrijf kan transformeren.

Wat het digitaliseren van de overheid betreft, waarover er vragen waren van Imade Annouri en Andries Gryffroy, wijst Jeroen Lemaire erop dat het niet respectvol is om mensen een job te laten uitoefenen die door een computer of een algoritme kan worden uitgevoerd, noch voor die mensen, noch voor de belastingbetaler die dat betaalt. Mensen moeten worden ingezet waar ze meerwaarde kunnen bieden. Daar moet door de overheid nog een lange weg worden afgelegd.

In antwoord op de vraag over infrastructuurwerken denkt de spreker bijvoorbeeld aan de uitrol van 5G. De vragen die daarbij vandaag worden gesteld, zijn verträgen die men zich vandaag niet kan veroorloven.

Wat het goede voorbeeld van de overheid betreft, vraagt Jeroen Lemaire zich af of de commissieleden de sense of urgency en de nood aan een extreme wendbaarheid of agility en een korte communicatie ervaren. Er moet in korte fases worden gewerkt naar een bepaald resultaat in plaats van te blijven timmeren aan iets dat er nooit komt. De overheid kan veel leren van de evolutie van de IT-wereld de laatste decennia.

Jeroen Lemaire wijst er nogmaals op dat de overheid zichzelf moet gaan digitaliseren en met een digital first mindset moet kijken naar al haar andere uitdagingen.

5. Gino Van Ossel, professor Vlerick Business School

5.1. Inleidende uiteenzetting

Gino Van Ossel, professor Vlerick Business School, zoomt in zijn presentatie in op de retailsector. Dat is vanuit tewerkstellingsoogpunt een zeer belangrijke sector. Het is de grootste werkgever waar heel veel laaggeschoolden werken, maar het is ook een sector die ziek is. Voor de coronacrisis stond deze sector al onder druk door een krimpende modemarkt. Er is ook een grote verschuiving naar onlineaankopen met een 'winner takes all'-model, waaronder Zalando, Amazon enzovoort. Dat heeft een effect op tewerkstelling. Een bijkomend ander maatschappelijk effect is de toenemende leegstand.

Wat moet men in een relancebeleid doen voor de retailsector? Het precoronaniveau was al slecht en het zou heel ambitieus zijn daar opnieuw uit te komen. Bij bol.com werken 1900 hoogopgeleide werknemers op het hoofdkantoor. Er zijn ook veel laaggeschoolden in de logistiek, maar die wordt uitbesteed. E-commerce vraagt hooggeschoolde arbeid en daar ligt een uitdaging.

Vraag

De twee invalshoeken zijn vraag en aanbod. Ten eerste is er de vraag. De overheid wil de retail helpen maar tegelijk roept zij de burgers op niet tegelijk naar de winkel te gaan. Dat is een spreidstand die Gino Van Ossel niet in vraag stelt maar het is wel degelijk een spanningsveld. De kans is volgens de spreker klein dat er op maandag 11 mei 2020, bij de heropening van de winkels, veel volk op de Meir zal lopen, misschien wel in grotere winkels zoals Decathlon of Action.

Er wordt veel gepraat over functioneel winkelen en funshopping. Wat functionele aankopen betreft, kiezen mensen voor gemak. Dat is ook wat Jo Caudron omschrijft als recurrente aankopen. Niets is makkelijker dan die thuis te laten leveren, een trend die al een hele tijd bezig is. Dat betekent dat de fysieke retail vooral zal moeten teren op beleving. Mensen moeten naar een fysieke winkel gaan voor hun plezier. Maar funshopping met social distancing en wachtrijen is niet leuk en zal dus ook niet gebeuren. Dat is een eerste reden waarom er niet massaal in de winkelstraten zal worden geshopt.

Angst is een tweede factor. Uit een bevraging blijkt dat in twaalf van de veertien landen meer dan de helft van de respondenten het ermee eens is dat ze schrik hebben als bedrijven weer openen en de reizen zullen hervatten. In een middelbare school zei 30 procent van de ouders einde april 2020 dat ze hun kinderen niet opnieuw naar school zullen sturen.

Angst zal ervoor zorgen dat nog veel aankopen via e-commerce zullen verlopen. Dat is een derde factor.

De vierde factor is financiële onzekerheid. Maar omdat andere sprekers hierover al uitgebreid hebben gesproken, gaat Gino Van Ossel hier niet verder op in.

Ter illustratie toont de spreker nog een grafiek waaruit blijkt dat op 2 mei 2020 het aantal passanten op een zaterdag in tien belangrijke winkelstraten in Nederland 40 procent bedroeg van het aantal in precoronatijdperk. In het begin zal er België ook geen toeloop van mensen zijn, maar het kan wel op termijn komen.

Wat moet het beleid doen? Naast alle maatregelen voor koopkracht, moet men volgens de spreker de mensen geleidelijk aan een goed gevoel geven. Het beleid moet dus communicatie voeren die zegt: "Kom uit uw kot, maar met gezond verstand." De boodschap moet zijn dat er niks fout mee is om naar de winkel te gaan.

Hetzelfde geldt voor de horeca. De spreker is het er absoluut niet mee eens dat de horecasector geen toekomst meer zou hebben. De horeca zal het wel lastig hebben zolang er geen vaccin is. De overheid moet de consument dus in afwachting stimuleren en het vertrouwen terug verhogen.

Aanbod

Winkels en horeca hebben het heel moeilijk. De omzet zal dalen en door de verschuiving naar onlineverkoop zal het normale niveau ook nooit meer worden gehaald. De marges bij onlineverkoop zijn kleiner. De kosten voor winkels en horecazaken gaan daarentegen omhoog: ontsmetting, plexiglas, een bewaker aan de ingang enzovoort. De retail is op zoek naar cash en de spreker vindt het dan ook cynisch dat er bedrijven zijn die op cash gaan zitten. De markten gaan krimpen, er is nog meer verschuiving naar onlineverkoop en de leegstand wordt groter. Dat moet worden aangepakt.

De huidige gewestelijke en federale maatregelen zijn goed en ze zijn snel genomen, al werd er wellicht te veel geld uitgegeven. Gino Van Ossel heeft daar enkele bedenkingen bij.

Een eerste bedenking is dat bepaalde maatregelen voorlopig lopen tot eind juni 2020, maar dat de retailsector veel langer in de problemen zal blijven.

De tijdelijke werkloosheid en de compensatiehinderpremies zijn gebaseerd op bepaalde regels en zijn die volgens de spreker niet flexibel genoeg.. Men kan deeltijds tijdelijk werkloos zijn, maar men moet volle dagen werken. Een winkel die dus alleen in de namiddag heropent, kan zijn personeel geen halve dag laten werken als die in de tijdelijke werkloosheid zit. Daarvoor moet het personeelslid een hele dag werken. Een deel van het personeel zal dus voltijds moeten werken en een ander deel voltijds tijdelijk werkloos zijn.

De ondernemingen krijgen een compensatiepremie als de omzet met 60 procent is gedaald. Indien de omzet met 40 procent is gedaald, krijgen ze niets. Moet men deze premies als een vast bedrag beschouwen af zou men ze ook flexibel kunnen maken?

Een volgende bedenking is dat e-commerce geen level playing field is. Er is in België onvoldoende flexibiliteit om echt competitief te kunnen zijn inzake klantentevredenheid. Er is aangekondigd dat men cao's kan afsluiten, maar de vakbonden liggen dwars.

Verder neemt de leegstand van winkelpanden toe en die zal nog verder toenemen, zoals blijkt uit een grafiek die de spreker toont, vooral in de centrumlocaties. Vlaanderen doet het beter dan het nationale gemiddelde en de andere gewesten. Die leegstand situeert zich niet bij de baanwinkels maar bij de centrumlocaties.

Conclusie

Gino Van Ossel beschouwt zich niet als beleidsmaker en heeft geen pasklare antwoorden, maar wil wel aangeven wat volgens hem zinvol is. Hij zou de maatregelen die er nu zijn, verlengen en aanpassen.

Er is een kernversterkend beleid, er is regelgeving over expansie in de periferie, maar het is absurd om daar nog veel expansie toe te laten. Er is te veel vierkante meter winkelruimte. Iedereen is het erover eens dat handelszaken terug meer naar het centrum moeten. Moet het beslissingsrecht echt bij de gemeenten liggen? Het Handelsvestigingsdecreet zou moeten worden herbekeken, vindt de spreker.

In alle steden en gemeenten wordt hard gewerkt aan een handelsbeleid en er wordt ingezet op het inkrimpen van het kernwinkelgebied om de leefbaarheid te verhogen. Competentie op dat vlak is in kleinere steden een probleem.

Een shoppingcenter waarin geen klanten komen, sluit de deuren. Een shoppingcenter waar het aantal passanten en klanten daalt, verlaagt de huurprijzen. Zo is er weinig leegstand. Dat kan omdat er één beheerder is van alle panden. In een winkelstraat is dat niet zo. De spreker geeft het voorbeeld van de Schuttershofstraat in Antwerpen, een winkelstraat waar alle individuele verhuurders hoge huurprijzen bleven vragen en alle winkels failliet gingen. Gino Van Ossel vraagt zich af hoe de overheid hier de regie in handen kan nemen. Hij gelooft niet in financiële steun voor de retail maar wel dat de lokale overheid moet ondersteund worden, met kennis en middelen.

Gino Van Ossel besluit: de omzet staat onder druk, de marges staan onder druk, de kosten stijgen door de financiële onzekerheid en door de verschuiving naar e-commerce, de angst bij de consument neemt toe, er is gebrek aan funshopping. En dus zijn er vraag-en aanbodondersteunende maatregelen nodig.

5.2. Vragen en opmerkingen van de leden

Maurits Vande Reyde is het volledig eens met de uiteenzetting van Gino Van Ossel. De spreker heeft een goed overzicht gegeven van de uitdagingen voor de retail.

Het lid vraagt hoe de overheid de lokale retail kan ondersteunen, of partners kan samenbrengen om dat te doen, om hen mee op de trein van de e-commerce te krijgen. Vroeger dacht hij dat men een Vlaamse bol.com of Zalando moest hebben, maar hij heeft ingezien dat dit niet kan omdat die retailers niet hetzelfde zakenmodel hebben. Wat wel zou kunnen, is aan de retailers tonen hoe ze zich online kunnen profileren zodat een segment van lokaal winkelen kan groeien. Maurits Vande Reyde gelooft wel niet in het online oplijsten van winkels omdat consumenten naar producten zoeken en niet naar winkels. Hij vraagt of professor Van Ossel inzichten kan leveren hoe men dit zou kunnen versterken.

Andries Gryffroy verwijst naar de getoonde grafiek over het aantal passanten in tien winkelstraten in Nederland. Het lid vraagt of er ook een grafiek bestaat over de omzet in die straten. Het aantal mensen hoeft immers niet evenredig te zijn met de omzet. In zijn stad Melle is er geen funshopping, maar kan men wel heel doelgericht winkelen. Hij vermoedt dat bij de heropening de omzet ongeveer hetzelfde zal zijn. In de Veldstraat in Gent doet men bijvoorbeeld wel aan funshopping en zullen de klanten nu online kopen. Maar bij onlineshopping duurt het soms heel lang vooraleer men zijn pakje krijgt en men kan de bestelling ook annuleren wanneer men het product elders sneller vindt. Het is een complex verhaal. Het doelgericht winkelen zal volgens het lid nooit verdwijnen.

Het lid deelt de mening dat er meer moet worden ingezet op het kernversterkend beleid. Maar dat is anders in een grote stad dan in een kleinere kern. Wat zijn de inzichten van Gino Van Ossel hierover?

Andries Gryffroy verwacht van de sprekers geen pasklare antwoorden op dit gigantische probleem. Een hoorzitting geeft de kans om heel wat zaken te leren, die dan kunnen worden opgenomen in het verdere beleid. De hamvraag is wat het nieuwe normaal wordt.

Imade Annouri leidt uit de tussenkomsten af dat er al concurrentie is tussen de steden. Hij leerde uit de uiteenzetting van Gino Van Ossel vooral dat de overheid een brede communicatiecampagne moet voeren naar de consument, waarin die te

horen krijgt dat het oké is om opnieuw te gaan shoppen. Dat is het enige dat de overheid op dit moment kan doen.

Verder onthoudt hij dat het onlineverkoopmodel van bol.com momenteel het beste werkt. Moet men zich daarbij neerleggen of kan men dat klein krijgen en iets nieuws creëren? Hij merkt ook op dat bol.com een goede sociale communicatie voert. Welke alternatieven zijn er om die inhaalrace in te zetten?

De retail verkeerde voor de crisis in een moeilijker situatie. Naast de Schuttershofstraat is ook de Wilde Zee een unieke winkelzone in Antwerpen, waar de huurprijzen de hoogte ingaan en lokale winkeliers worden weggeduwd. Die situatie is moeilijk te verhelpen, omdat het om private spelers op de huurmarkt gaat. Zijn er bepaalde maatregelen die het parlement kan nemen om komaf te maken met problemen die er voor de coronacrisis al waren? Kunnen dingen die fout zaten, nu worden rechtgetrokken?

Maaïke De Vreese stelt vast dat de huurprijzen voor vele winkeliers een vaste kost zijn die ze nog moeilijk kunnen dragen. De shoppingcentra, die behoren tot één eigenaar, kunnen makkelijker beslissen om eventueel over te gaan tot een prijsdaling. In de centrumsteden is dat moeilijker, omdat er verschillende eigenaars zijn. Kan de grootte van de crisis een impact hebben op de huurprijzen, aangezien er wellicht een grotere leegstand zal zijn?

Professor Van Ossel plaatste het fysieke winkelen tegenover het online winkelen, met daarbij het functionele gekoppeld aan e-commerce en het funshoppen aan de beleving. Tijdens deze crisis hebben heel wat ondernemers zich creatief aangepast en de digitale omwenteling doorgemaakt, om online te kunnen verkopen. Maar zodra zij opnieuw fysiek konden openen, bleek de combinatie van beide toch moeilijk te zijn. Moeten winkeliers zich forceren om beide te combineren?

De solden werden uitgesteld tot 1 augustus. Er wordt verwacht dat buitenlandse webshops daar eerder mee zullen starten en de concurrentie zullen aangaan. Wat verwacht Gino Van Ossel daarvan?

5.3. Antwoorden

Gino Van Ossel antwoordt op een vraag van Maurits Vande Reyde dat het inderdaad weinig zin heeft om lijstjes van Belgische onlinewinkels te maken. Hij was ooit betrokken bij een project van UNIZO, om een soort van marktplaats voor zelfstandige winkeliers te maken. Daaruit is uiteindelijk Storesquare voortgekomen, maar dat bleek niet te werken. De goede zelfstandige ondernemers hebben al lang een goede webshop en zitten niet te wachten op dat soort initiatieven.

Gino Van Ossel heeft geen pasklaar antwoord op de vraag wat de overheid precies moet doen. Hij verwijst ook naar de vraag van Maaïke De Vreese of het mogelijk is om online en offline te combineren. Vijf jaar geleden was hij van mening dat de winkels niet lang meer zonder webshop zouden kunnen. Die visie sluit aan bij het concept omnichannel of optichannel. De spreker is ervan overtuigd dat men moet vertrekken van wat de klant wil en anderzijds ook vanuit het eigen DNA, de eigen competenties.

Hij geeft enkele voorbeelden. Veel lingeriewinkels hebben geen webshop, maar mensen kunnen wel bellen voor bestellingen die dan naar huis gebracht of afgehaald kunnen worden. Dat is een goede customer service. Een ander voorbeeld is personal shopping. Via social media worden klanten met vriendinnen uitgenodigd in de winkel, waar ze een hapje en drankje krijgen. Zo komen er nieuwe klanten over de vloer die dingen kopen. Dat zijn topavonden buiten de openingsuren. Een zelfstandige die een webshop opent, moet beseffen dat hij een tweede winkel opent

en dus dubbel zoveel werk heeft. Dat is niet voor iedereen haalbaar. Het kan een idee zijn om de goede voorbeelden te inventariseren, te ontsluiten op een website en te faciliteren, waarbij UNIZO en de VVSG een rol kunnen spelen. Dat kan een hefboomeffect creëren.

Andries Gryffroy vroeg of er ook een grafiek bestaat met de omzet in de bewuste Nederlandse winkelstraten, maar dat is niet het geval. Gino Van Ossel heeft van verschillende retailers vernomen dat tijdens de lockdown de onlineomzet door het dak is gegaan. De omzet is veel meer gestegen dan het aantal bezoekers op de webshops, maar de ticketbedragen zijn niet spectaculair gestegen. De conversie wel. Dat betekent dat mensen online iets hebben gekocht dat ze nodig hadden. Dat is iets anders dan gaan winkelen in het centrum van de stad. Daar zijn passanten en is er een directe correlatie tussen het aantal passanten en de omzet. Als er nu maar 40 procent mensen rondloopt in vergelijking met de periode van voor de coronacrisis, dan zal de omzet wellicht niet op het vroegere niveau zitten. Dat is een groot probleem.

De vertraging op onlineverkopen heeft te maken met het feit dat er op tien dagen tijd een switch is gemaakt waarop niemand was voorbereid, ook de koerierdiensten niet. Zij konden niet volgen. Er zijn andere modellen, zoals Collishop, waarbij men dingen online bestelt maar ze in de winkel afhaalt. Op het vlak van elektronica verschuift de omzet langzaam maar zeker naar onlineaankopen.

De coronacrisis is een acceleratie geweest op alle vlakken. Men zit plots twee of drie jaar verder. Het zogenaamde winkelhiereen was al bezig voor corona maar is versneld, evenals e-commerce. Dat zal nu even terugvallen, maar meer mensen hebben ervan geproefd en het zal zich doorzetten.

Imade Annouri maakte een opmerking over concurrentie tussen steden. Dit is geen concurrentie, maar het kernversterkend beleid verschilt van gemeente tot gemeente. Er zijn grote steden, centrumsteden en gemeenten. Een gemeente heeft hopelijk een gezellig centrum, maar daar gaat men niet shoppen voor zijn plezier. Een centrumstad wil wel wat funshopping hebben, maar dat moet realistisch zijn. Ze moeten elk een eigen beleid voeren op basis van het verzorgingsgebied. Een grote stad leeft, maar daar moeten dan weer goede oplossingen gevonden worden bijvoorbeeld op het vlak van parkeergelegenheid.

Kan er iets gedaan worden tegen de grote onlinespelers? De spreker zegt niet dat e-commerce een 'winner takes it all' is, maar het effect speelt er wel in. Amazon pakt marktaandeel in alle landen waar het actief is en wordt steeds groter. Het wordt een marktplaats in plaats van een retailer. Daar moet op Europees niveau dringend op worden ingegrepen: als er een monopolie van een speler is, dan moet er regelgeving zijn op de prijzen. Er worden immers immorele marges afgeroomd.

Is communicatie voeren het enige wat de overheid kan doen om winkelen aan te moedigen? Volgens Gino Van Ossel is dat niet zo en moet ze ook denken aan de koopkracht van de consument.

Gino Van Ossel stelt dat maatregelen rond handelshuur heel moeilijk liggen. Telkens wanneer hij iets voorstelt, zegt men hem dat het niet mag van Europa of iets dergelijks. Men moet volgens hem eens hard nadenken daarover. In de praktijk ziet men dat er eerst complete leegstand is en dat dan pas de huurprijzen dalen. Als men meer proactief zou denken, zou er veel minder leegstand zijn. Men zou een oplossing moeten bedenken voor de hoge handelshuur die handelszaken niet rendabel maakt.

Zal de crisis een impact hebben op de huurprijzen? Volgens de spreker gaan de prijzen dalen omdat er nog meer leegstand komt. Voorts vindt hij het uitstel van

de solden een oliedom idee dat nergens op slaat. Nederland heeft dat ook verlaten. Vandaag zijn er overal kortingen, de sperperiode bestaat niet meer door de kop-pelverkoop, internationaal zijn er geen sperperiodes en via webshops gaat men elders met korting kopen. De consument wil kortingen en zal ze krijgen. Het enige wat men kan doen voor de mode is het zomerseizoen zo lang mogelijk laten duren, tot eind augustus, aldus Gino Van Ossel. Dat is echter een maatregel die geen enkel effect zal hebben.

6. Mathias Bienstman, beleid- en projectcoördinator Bond Beter Leefmilieu

6.1. Inleidende uiteenzetting

Klimaatneutraliteit wordt moeilijker

Mathias Bienstman, coördinator beleid en projectwerking van de Bond Beter Leefmilieu, heeft het over de link tussen het herstelbeleid en het klimaat- en milieu-thema. Er is pas een rapport van het Internationaal Energieagentschap, de belangrijkste organisatie die energiedata verzamelt, gepubliceerd. De verwachte mondiale broeikasgasemissies zouden in 2020 met 8 procent dalen tegenover 2019. In absolute omvang is dat de grootste daling ooit, het is mogelijk zelfs 3 gigaton minder CO₂ die uitgestoten wordt. Dat is het resultaat van het feit dat iedereen in 'zijn kot zit', minder vliegt en rondrijdt; er is minder verbranding van olie en gas en dus zijn er minder broeikasgasemissies. Dit lijkt een positief neven-effect van een dramatische gezondheids crisis, maar het is eigenlijk heel pijnlijk.

Als men binnen de veilige grens wil blijven waarbij de klimaatopwarming niet ontspoot, zou men bijna jaarlijks dat soort reducties moeten halen. Maar die reducties halen door thuis te blijven is natuurlijk niet wenselijk. Een goed klimaatbeleid creëert welbevinden en creëert jobs, en dat moet in de eerste plaats door investeringen gebeuren. Men zit vast in een bepaald soort fossiele economie en om dat te veranderen, zijn investeringen en een structurele verandering van de economie nodig. Dat gaat niet enkel met gedrag.

Als men de vraag stelt in hoeverre de klimaatinvesteringen er net na de crisis sterker of zwakker zullen uitkomen, is de verwachting van de Bond Beter Leefmilieu alvast dat het zwakker zal zijn. Wat klimaatbeleid betreft, riskeert men eigenlijk om 'off track' te gaan en dat de emissiereducties in de toekomst nog zullen vertragen. Langs de ene kant is er de elektriciteitsproductie: er zijn nu zeer lage elektriciteitsprijzen wat het moeilijker maakt om hoe dan ook te investeren. Er zijn ook toeleveringsproblemen geweest in de sector en er is een vertraging van de aanvoerketens. In de landbouw ziet men minder negatieve effecten naar klimaatinvestering in de toekomst. In de bouwsector is de verwachting dat het dramatisch wordt door de heel lage prijzen voor stookolie en gas, die alle klimaatinvesteringen, zoals bij renovaties, minder rendabel maken. Ook gaan gezinnen misschien meer op de centen letten en nu geen grote uitgaven doen. Er is momenteel een renovatietempo lager dan 1 procent en die zou minstens moeten verdrievoudigen, wat een hele uitdaging wordt. Bij de voertuigen is er opnieuw hetzelfde effect: benzine en diesel zijn een stuk goedkoper en de verwachting is dat dat nog een aantal jaren zo zal blijven. Elektrische voertuigen zijn nu in aankoop nog duurder. Mogelijk is er een terugkeer naar goedkope benzine- en dieselwagens.

Maar de grootste bedreiging voor de transitie zit in de industrie. Dit is een belangrijke ader in de Vlaamse economie: er is de grote chemische sector in Antwerpen, er is nog staalindustrie bij Gent. Die industrie werkt nu nog vooral fossielgedreven. Om de doorbraak te maken naar een koolstofneutrale circulaire economie, moet men naar een fase gaan van grootschalige vernieuwingen of doorbraaktechnologie. In de industrie gaat mogelijk hetzelfde gebeuren als in de mondiale oliesector: de

marges komen onder druk, en het eerste dat sneuvelt zijn de innovatie en de investeringsbudgetten, men plooit terug op het trachten te overleven. De investeringen in de vernieuwing van de industrie zijn ook bedreigd. Dat is het beeld indien de overheid niet zou ingrijpen.

Lessen uit de crisis

Mathias Bienstman vindt het heel belangrijk om de parallellen te belichten tussen wat veel mensen ervaren hebben door de coronacrisis en wat men weet vanuit de aanpak van de klimaatcrisis.

Wat moet men onthouden uit deze crisis? Net als in de gezondheidszorg is vooruitdenken en -werken belangrijk. Door op tijd emissies te reduceren, kan men overstromingen en droogte voorkomen. Wetenschappelijk gefundeerd risicomanagement vanuit de overheid is daarbij het uitgangspunt. Europa staat hier sterk in en die aanpak moet verder worden ondersteund.

In welke mate is de overheid in staat om met schokken om te gaan? Hoe groot is de veerkracht? Iedereen weet intussen hoe belangrijk het is om voldoende beademingstoestellen en reservecapaciteit op intensieve zorgen te hebben, maar ook om voldoende mondkapen te stockeren. Die hernieuwde focus op veerkracht geldt ook voor het energie- en klimaatbeleid. Als er in de zomer te weinig water is door de langdurige droogte, dan komen heel wat bedrijven in de problemen omdat ze zo waterafhankelijk zijn. Ook de landbouw lijdt daaronder. Er zal dus hernieuwde aandacht zijn om ecosystemen veerkrachtig uit te bouwen.

Burgerzin is belangrijk. Iedereen weet dat hij pas veilig is als ook zijn buurman de voorschriften naleeft en afstand houdt, want anders krijgt de epidemie opnieuw snelheid. Collectief handelen geldt ook voor het klimaat, want men kan pas de opwarming onder controle houden als iedereen zich engageert.

Dit is natuurlijk een dramatische periode omdat heel veel mensen met verlies moet leren omgaan, maar het is ook een mooie periode van inkeer. Mathias Bienstman pleit ervoor om deze ervaringen niet te negeren: stilte in huis en tuin, blauwe hemels, het gezang van vogels en de schoonheid van een lente zonder vervuiling en fileleed. De spreker hoopt dat die iedereen motiveren om werk te maken van een duurzame economie.

Mathias Bienstman hoopt dat deze vier tendensen – risicomanagement, veerkracht, burgerzin en inkeer – in de toekomst belangrijk blijven.

Herstelbeleid en klimaatinvesteringen

Welke investeringen zijn er nodig om deze transitie te versnellen? Volgens Mathias Bienstman investeert de overheid bij een goed economisch herstelbeleid op het moment waarop de consument het laat afweten en de bedrijfsinvesteringen en export terugvallen. Bij voorkeur zijn dit investeringen met een hoog multiplicatoreffect en zorgen de hervormingen voor een hogere productiviteit, want productiviteit is de sleutel tot groei. Bijkomend moet men de handelsbalans versterken en arbeid opnieuw aantrekkelijk maken door de lasten op arbeid te verlagen.

Waarom zijn klimaatinvesteringen zo productief? Uit recente studies blijkt dat ze op de drie bovenstaande criteria – overheidsinvesteringen, multiplicatoreffect en hervormingen – uitzonderlijk goed scoren. De spreker verwijst hiervoor naar de studie van onder meer klimaateconoom Nicholas Stern – gepubliceerd onder de titel 'Will COVID-19 fiscal recovery packages accelerate or retard progress on climate change' in de Oxford Review of Economic Policy van mei 2020. Heel wat maatregelen die goed zijn vanuit economisch perspectief scoren ook goed op

emissiereducties. Nicholas Stern komt zo tot vijf aanbevelingen die Mathias Bienstman naar een Vlaamse context heeft omgezet. Wat is interessant om de economie uit het slop te halen en tegelijkertijd ook te investeren in het klimaat?

Vijf aanbevelingen

De overheid moet ten eerste energierenovaties op gang trekken. Ze zijn arbeidsintensief en het grootste deel van de isolatiematerialen wordt in Vlaanderen zelf geproduceerd. Na de renovatie geeft men minder geld uit aan buitenlandse olie en heeft men meer geld beschikbaar om uit te geven aan de eigen economie. In de onderhandelingen over de budgetten die de EU zal vrijmaken, staat de 'renovation wave' centraal. Om de grote nood aan renovaties van sociale woningen en scholen mogelijk te maken en om kwetsbare huiseigenaars bij de renovaties te ondersteunen, zou men een extra stimulus kunnen geven die men kan financieren met Europese middelen. Dat kan door tijdig en snel nu al vanuit de administraties budgetten samen te brengen en 'bankable projects' aan Europa te presenteren.

Ten tweede is er de infrastructuur van de transitie waarbij men sterk moet inzetten op de digitalisering. Door thuis- en telewerken verkleinen de files, maar men moet ook de infrastructuur voor elektriciteit, warmte, waterstof en CO₂ uitrollen. De investeringen zijn op dit moment niet echt bedreigd, maar de versnellingen botsen op andere drempels zoals vergunningstrajecten. De Vlaamse overheid moet oog hebben voor de investeerders. Lukt het hen nog om het geld te mobiliseren? Kan ze hiervoor extra inspanningen leveren of bepaalde blokkades wegnemen? Mathias Bienstman geeft het voorbeeld van de windmolens rond de luchthaven die door een noodzakelijke update van de radarsystemen worden belemmerd. Als die dure investeringen in de radars gebeuren, kunnen de windmolens dichter bij de luchthaven worden geplaatst. Volgens Mathias Bienstman gaan er nu miljarden euro's naar de infrastructuur voor het transport en de logistiek, maar als men naar een circulaire maakindustrie wil overschakelen, dan moet men nu al meer investeren in waterstof- en warmtenetwerken, maar ook CO₂-leidingen aanleggen.

De Bond Beter Leefmilieu is ook voorstander van investeringen in de elektrificatie van het voertuigenpark door spoorlijnen te elektrificeren, sterk in te zetten op de fiets en elektrische fiets en hiervoor in infrastructuur te voorzien, maar ook door normering die de vraag en investeringen automatisch zullen opdrijven. Zo vraagt men in Nederland aan de pakjesdiensten om in 2025 volledig emissievrij te zijn. Dat kan dan met elektrische bestelwagens en fietsen. Als die norm wordt opgelegd, zullen de grote aanbieders van pakjesdiensten hun vloot sneller dan voorzien vernieuwen. Dat geldt ook voor salariswagens en taxi's.

Mathias Bienstman zei al dat hij vreest dat de industriële transitie vertraagt. Hij denkt dat een heel nauwkeurige doorlichting nodig is van het pakket aan maatregelen, stimuli en subsidies voor bedrijven, om die doelgerichter te maken en grootschalige innovaties te stimuleren.

Een vijfde aanbeveling die uit de studie van de economen van Oxford naar voren komt, is het investeren in natuur en in natuuruitbreiding. Dat is niet alleen interessant voor het ecosysteem. Mensen die in de buurt van natuur leven zijn ook vaak gelukkiger en kampen minder met gezondheidsproblemen. De Bond Beter Leefmilieu denkt dat de horeca en het toerisme een extra duw in de rug nodig hebben. In veel steden wordt er daarom nu in de publieke ruimte, op pleinen en in straten, ruimte vrijgemaakt om grote terrassen te zetten in de zomer.

6.2. Vragen en opmerkingen van de leden

Maurits Vande Reyde heeft een vraag over de positieve effecten van de covidperiode, die zeker niet verwaarloosd mogen worden. Hij was verbaasd over de cijfers

van de luchtkwaliteit. In het begin van de crisis dacht hij dat daarin een groot verschil te zien zou zijn, maar dat bleek niet het geval. Blijkbaar wordt de luchtkwaliteit in Vlaanderen niet zozeer beïnvloed door het autoverkeer of de industrie – wat vaak gedacht wordt – maar vooral door de landbouw. Kan Mathias Bienstman dat verduidelijken? Wat valt daaruit te leren?

Imade Annouri gaat akkoord met de stelling dat deze coronacrisis bovenop andere crisissen komt, namelijk de klimaatcrisis en het verlies aan biodiversiteit. Hij staat dan ook achter het pleidooi voor een overheid die duurzame structurele steun verleent om de omslag mogelijk te maken. Zijn vraag gaat over een van de 'positieve effecten' van deze crisis. Heel veel mensen voelen de drang om hun voedsel lokaal te kopen. Lokale landbouw en lokale productie zitten in de lift. Hoe kan de omslag daar structureel gemaakt worden?

Andries Gryffroy meent dat iedereen beseft door deze crisis in een disruptief model terechtgekomen te zijn. Hij ziet echter niets nieuws bij die vijf prioriteiten. Werd er bij de Bond Beter Leefmilieu wel echt disruptief nagedacht over hoe een aantal problemen, bijvoorbeeld het klimaat, aangepakt moeten worden? Het lid had wat meer creatieve ideeën verwacht. Wat energierenovatie betreft, zullen hogere budgetten uiteraard leiden tot meer energierenovatie. Hetzelfde geldt voor de infrastructuur, voor het voertuigenpark. Men is al bezig met natuuruitbreiding. Uiteraard zullen horeca en toerisme in eigen land aan belang winnen.

Robrecht Bothuyne wijst erop dat de Europese Unie bezig is met het uitwerken van de Green Deal, waarbij het initiatief inzake renovatie belangrijk en concreet is, en voor Vlaanderen heel nuttig. Op welke manier kan Vlaanderen het best aansluiten bij dat Europese initiatief? Mathias Bienstman sprak zijn bezorgdheid uit over het stilvallen van de transitie in de industrie en had het over gerichte steun. Op welke manier ziet hij dat precies? Moet dat bijvoorbeeld gebeuren via het optrekken van innovatiesteun of via investeringen?

6.3. Antwoorden

Mathias Bienstman gaat eerst in op de luchtkwaliteit. In volgorde van belangrijkheid zijn de bronnen van luchtvervuiling over een heel jaar genomen de volgende: transport, verwarming van gebouwen, industrie en landbouw. De invloeden variëren per seizoen en kunnen ook heel lokaal zijn. Veel van de vervuiling tijdens de lockdown werd bijvoorbeeld veroorzaakt door landbouwers die mest uitreden, waarbij secundair fijn stof gevormd werd. Vervuiling kan Vlaanderen ook binnenwaaien via de buurlanden. Er mogen geen al te grote conclusies getrokken worden uit één meting. De Vlaamse Milieumaatschappij publiceert regelmatig rapporten over de luchtkwaliteit, waarin de bronnen van de vervuiling terug te vinden zijn. Het transport speelt wel degelijk een rol, bijvoorbeeld inzake NOx, evenwel steeds minder inzake stof. Over heel Europa is wel duidelijk het effect te zien van de lockdown, die tot een verbeterde luchtkwaliteit leidde.

Het lokaal kopen beschouwt Mathias Bienstman als een mooi effect van de crisis. Hij denkt dat daarvoor in de toekomst twee paden bewandeld moeten worden, die vandaag al aan bod kwamen. Hij gelooft in de doorbraak op het vlak van hoogtechnologische glastuinbouw, waardoor groententeelt in of vlakbij de steden mogelijk is. Ook denkt hij aan een meer grondgebonden landbouw en veehouderij, waarbij de producten via de korte keten worden aangeleverd. Mogelijk zal het landbouwsysteem zich dan wat meer richten op de vraag in Vlaanderen en wat minder afhangen van de export. Anderzijds denkt hij wel dat er nog altijd ruimte moet zijn voor niches waarin Vlaanderen beter is – of het nu frietjes, trappisten of pralines zijn – en waarin het een rol kan blijven spelen op de wereldmarkt.

Mathias Bienstman vindt de vraag van Andries Gryffroy over disruptie heel boeiend. Er is een beweging geweest waarin aan verschillende trends, die nu bezig zijn, veel voordelen worden toegedicht die in de toekomst kunnen helpen op het vlak van klimaatproblemen. Er wordt meer ruimte gecreëerd voor thuis- en telewerk, er is tijdelijk minder luchtvaart en een nieuwe trend is ook meer toerisme in eigen regio of in Europa. Zal daarmee echter een nuluitstoot bereikt worden in 2050? Zullen daarmee de nodige transitie op gang komen? Vaak blijkt dat die trendbreuken wel een beetje helpen, maar dat voor het grootste deel van het klimaatverhaal na de coronacrisis nog steeds geldt wat ervoor gold, namelijk dat structurele investeringen de structuur van die sectoren moeten veranderen. Dan hoort men inderdaad aanbevelingen die al eerder aan bod kwamen.

Het is echter niet omdat men een aanbeveling al gehoord heeft dat ze minder waar is. De energierenovaties, de uitbouw van de infrastructuur en het voorbereiden van de industriële transitie zijn cruciaal om de Vlaamse economie terug op peil te krijgen, om werkgelegenheid te creëren en om emissiereducties te bereiken. De spreker gelooft wel dat er een systeemverandering zal worden ingezet richting het gedeeltelijk herlokaliseren, het beklemtonen van veerkracht en het beter verankeren van strategische sectoren.

Vlaanderen is een kleine open economie en moet zich verbinden met gelijkaardige economieën, zegt Peter De Keyser. Maar Mathias Bienstman ziet het anders. Hij ziet de VS en China in een strijd om de hegemonie, en langs de andere kant de landen in de omgeving van Europa die allemaal afhankelijk zijn van de export van fossiele brandstoffen naar Europa. Zij komen de komende jaren versneld in een instabiele situatie. Die twee grote tendensen zullen ervoor zorgen dat de Europese landen er baat bij hebben naar elkaar toe te groeien en elkaar onderling te versterken. In die zin is Europese integratie net zo goed een zinvol strategisch antwoord op de huidige onzekerheid. Men moet er in slagen om met de andere entiteiten in dit land aan een zeel te trekken en de eigen belangen te verdedigen in Europa, bijvoorbeeld door de middelen van het Innovatiefonds naar onze industrieën te trekken.

Europa onderhandelt nu over het meerjarenbudget, over het samenvoegen van het investeringsbudget van de Green Deal en de recovery-pakketten. Het gaat om honderden miljarden euro. Vlaanderen moet daar bij zijn met zijn projecten, anders mist het een grote kans. Men moet inzetten op de grootschalige innovatie en renovatie die men al lang op gang wil trekken, onder meer in de sociale huisvestingsmaatschappijen en de scholen.

Het debat over wat nodig is voor de industriële transitie komt pas nu op gang, volgens Mathias Bienstman. Er moeten budgetten van tientallen tot honderden miljoenen euro worden uitgetrokken om technologieën die nu nog niet competitief zijn met fossiele energie toch gefinancierd te krijgen. Dat moet niet gebeuren vanuit het bedrijf maar vanuit de consument. Voor een consument maakt immers een nieuwe technologie maar enkele centen verschil. Daarvoor is volgens de spreker een nieuw instrumentarium nodig. Het huidige is enkel op efficiëntie gericht.

III. Hoorzitting van 14 mei 2020

1. Danny Van Assche en Ann Vermorgen, Sociaal-Economische Raad van Vlaanderen

1.1. Inleiding

Danny Van Assche, voorzitter van de SERV en gedelegeerd bestuurder van UNIZO, bedankt de commissie voor de uitnodiging. De coronacrisis en het Vlaamse

relancebeleid staan bovenaan de agenda van de SERV en van alle sociale partners. De SERV heeft er dan ook alles aan gedaan om snel eensgezindheid te bereiken over een document, een nota met vier bijlagen, en is tevreden die in het Vlaams Parlement te kunnen voorstellen.

Het is momenteel alle hens aan dek om de coronacrisis het hoofd te bieden. Nog steeds in de eerste plaats in de gezondheidszorg, maar natuurlijk zowat overal in Vlaanderen. De impact op de organisaties en de werknemers die de SERV vertegenwoordigt, is ongezien dramatisch. Het activiteitenniveau is fors gedaald en ook het ondernemers- en consumentenvertrouwen duikelen naar beneden. Werkgelegenheid, inkomen en koopkracht staan onder druk.

Er zijn beslissingen genomen om de eerste schokken op te vangen, maar nu moet uiteraard op langere termijn worden bekeken hoe deze crisis kan worden overwonnen. De postcoronatijd moet worden voorbereid, maar ook de coronatijd, want die zal nog een tijd duren.

Blijkens de bevragingen via de Nationale Bank en de diverse werkgeversorganisaties acht ongeveer 9 procent van alle bedrijven het zeer waarschijnlijk of waarschijnlijk failliet te zullen gaan. Dat is een gigantisch cijfer, dat wijst op de ernst van de situatie. Steeds dezelfde sectoren worden het zwaarst getroffen: de event- en cultuursector, de horeca, toerisme, de groot- en kleinhandel en in iets mindere mate de bouwsector. In de event- en cultuursector vreest bijna 30 procent niet te zullen overleven, in de horeca bijna 20 procent. Ongeveer een derde van de totale omzet van België is de afgelopen twee maanden verdampt. De impact, bijvoorbeeld op tewerkstelling, is gigantisch. Wat de tewerkstelling in haar geheel betreft, wordt gevreesd voor een banenverlies met 6 procent. Van de werknemers die nu tijdelijk werkloos zijn, zou tot 20 procent zijn job kunnen verliezen. De eerste week van mei 2020 waren ongeveer 1,3 miljoen Belgen tijdelijk werkloos. Uiteraard heeft dat ook een impact op de welvaart. 12 procent van de gezinnen is door de coronacrisis qua inkomen en koopkracht erg kwetsbaar geworden.

Er zijn heel wat maatregelen genomen. Voor werknemers waren er de tijdelijke werkloosheid en de premies die daarbovenop werden gegeven, maar ook de energiepremie van de Vlaamse overheid. Voor zelfstandigen was er bijvoorbeeld het overbruggingsrecht, want ook zij werden zeer zwaar geraakt in hun inkomen.

Het is duidelijk dat dit alles ook een zeer grote impact zal hebben op de overheid. Die doet op dit moment wat ze moet doen in dit soort van crisissen. Dat zorgt ervoor dat de 'Schwarze Null' ten grave wordt gedragen. In 2020 zal er alleen al op de Vlaamse begroting een tekort van ongeveer 4,3 miljard euro zijn, schat de SERV. Het gecumuleerde tekort in België zal nog een pak hoger liggen.

De SERV als partner

Deze crisis is buiten categorie en om eruit te geraken, zal er dus een nieuw beleid nodig zijn. De SERV wil daarbij alleszins een belangrijke partner zijn voor zowel het Vlaams Parlement als de Vlaamse Regering, als koepel van zeven werkgevers- en werknemersorganisaties die allemaal met beide voeten in de Vlaamse klei staan. Of het nu gaat over de werknemers of over de werkgevers, de ondernemers, de landbouwers, de socialprofitwerkgevers, alle organisaties staan continu in direct contact met de groepen die ze vertegenwoordigen. Ze voelen op dit moment ook heel direct de vertwijfeling, angst en wanhoop bij veel mensen over de nabije toekomst aan. De SERV dankt de Vlaamse overheid voor haar zeer snelle reactie tot nu toe. Ze was van alle overheden de eerste om maatregelen te nemen.

De Vlaamse overheid heeft daar ook kritiek voor gekregen. Wie heel snel reageert, mikt misschien niet altijd even nauwkeurig. Aan de andere kant is de snelle respons

heel geruststellend geweest voor heel veel werknemers, werkgevers en ondernemers. Ook is er een bijzonder goed overleg tussen de Vlaamse overheid en de Vlaamse sociale partners, wat maakt dat ze hun expertise zeer goed ter beschikking kunnen stellen. Die expertise is er bij de SERV, niet alleen door zijn ervaring, maar ook door zijn studie- en overlegcapaciteit, die vanaf dag één is ingezet. De experts van de diverse deelorganisaties en van de SERV zelf zijn toen begonnen met het voorbereiden van nota's, met debatteren, met nadenken over hoe men uit deze crisis zou kunnen komen.

Aandachtspunten voor de exitstrategie

In de huidige exitstrategie is het nu op zeer korte termijn heel belangrijk dat sectoren perspectief krijgen. Danny Van Assche wijst erop dat de SERV daarover in bijlage 1 van zijn nota ook nog heel wat concrete maatregelen opsomt. De meeste sectoren zijn al open, of mogen op 18 mei 2020 heropenen, maar er zijn nog heel wat bedrijven en sectoren die op dit moment totaal niet weten wat hen boven het hoofd hangt. Voor de ondernemers en werknemers in die sectoren wordt dat ondraaglijk. Voor hen moet er dus een perspectief komen, vindt de SERV: niet dat er morgen al zou mogen worden heropend, maar ze hebben wel een handleiding nodig, een houvast om te weten hoe ze zich kunnen organiseren en wat daarvoor nodig is. Dat is nodig qua organisatie, om te weten wanneer ze eventueel terug aan de slag kunnen gaan, klanten kunnen ontvangen enzovoort, maar het is ook nodig qua ondersteuning.

De SERV wijst erop dat het bijzonder onduidelijk is wat er gaat gebeuren met het door de Vlaamse overheid opgerichte noodfonds, waar voorlopig 200 miljoen euro wordt voor uitgetrokken. Het noodfonds lijkt zowel bedoeld voor sociale, culturele en sportverenigingen als voor de toeristische sector, de sierteelt enzovoort. De SERV vraagt dat het noodfonds zou worden ingevuld, want de sectoren die vanaf dag één zijn geraakt en nog steeds geen enkel perspectief op heropstarten hebben, zullen moeten worden ondersteund. Anders zullen daar heel wat ondernemingen verdwijnen.

Onwaarschijnlijk belangrijk zijn de kinderopvang en de scholen enerzijds en een goed en veilig openbaar vervoer anderzijds. Als dat de komende weken niet op een goede manier kan worden georganiseerd, dan zal heel de economische relance worden gehinderd. Uiteraard is het voor kinderen ook belangrijk dat ze onderwijs kunnen krijgen en in de vakantie op een goede manier kunnen worden opgevangen. Als die voorzieningen er niet zijn, zullen de werknemers ook niet volledig in staat zijn om opnieuw te gaan werken en zullen bedrijven ook niet hun taken kunnen opnemen. Dit alles moet ook vooral veilig gebeuren.

Ten slotte, geen tracing zonder testen: als er een besmettingsgeval wordt vastgesteld in een bepaalde onderneming, winkel of kinderdagverblijf, dan moet er zo snel mogelijk worden getest, om ervoor te zorgen dat men niet opnieuw meer bedrijven en organisaties sluit dan opent, omdat onvoldoende kan worden ingeschat of er wel degelijk besmettingen hebben plaatsgevonden.

1.2. Kernboodschappen relanceadvies

Over de eigenlijke relance geeft de SERV een heel breed, horizontaal advies waarin wordt ingegaan op arbeidsmarkt, economie, sociale dienstverlening en financiën en begroting. Dat wordt later verfijnd. Binnen enkele weken zou er al een nieuw advies moeten zijn over het arbeidsmarktbeleid, gevolgd door de economische relance en de begroting. Deze thema's komen nu al in algemene termen in de nota aan bod en in een heel wat beleidsaanbevelingen in de bijlagen. In de hoorzitting van vandaag wil de SERV zich vooral toespitsen op de economische relance en de arbeidsmarkt.

De kernboodschap van de SERV is dubbel. Om het economisch en sociaal weefsel veilig te stellen moet enerzijds worden gekeken naar de dringende noden maar anderzijds ook naar toekomstige uitdagingen. Men moet kijken naar de mogelijkheden om terug aan te knopen bij waar men mee bezig was en tegelijkertijd naar de nieuwe uitdagingen. 'Never waste a good crisis': ook uit deze crisis moeten lessen uit worden getrokken. Het traject is veranderd door corona, maar de ambitie blijft om van Vlaanderen een topregio in Europa te maken en dat zo te houden.

Evenwicht

In het relancebeleid moeten er vooral evenwichten worden bewaard. Ten eerste: het moet snel gaan – de Vlaamse Regering heeft bewezen dat ze dat kan – maar tegelijkertijd mag het niet te snel gaan, het moet veilig zijn. Het ergste wat kan gebeuren, is dat er een terugval zou zijn, dat men heropstart maar op een of andere manier weer moet sluiten en een stap terugzetten. Daarom wordt in alle mogelijke communicatie van de sociale partners benadrukt dat men zoveel mogelijk moet gaan werken maar dat het veilig moet gebeuren.

Ten tweede: aan de ene kant wil men zo snel mogelijk terug naar business as usual, maar aan de andere kant is er het besef dat het nooit meer de gebruikelijk gang van zaken wordt: men heeft een aantal dingen geleerd die men nu kan gebruiken. Een mooi voorbeeld is de toolbox die minister Lydia Peeters naar voren heeft geschoven inzake mobiliteit. Vlaanderen is al twee maanden filevrij, en nu, bij de heropstart, is het ogenblik gekomen om te bekijken of een aantal zaken – niet alles – binnen de sociaal-economische context niet anders kunnen.

Ten derde moet er voldoende steun gaan naar iedereen die het nodig heeft. Men moet zowel de koopkracht van de werknemers en zelfstandigen ondersteunen als de liquiditeit van de bedrijven garanderen om de eerste verplichtingen binnen deze periode te kunnen blijven nakomen. Daarbij moeten de kwetsbare groepen zoveel mogelijk aandacht krijgen. Tegelijk moet de overheid selectief zijn, want de middelen blijven gelimiteerd. Wie heeft wat, wanneer en waar het meeste nodig? Er moet stilaan een overgang komen van algemene naar meer specifieke maatregelen.

Daarbij moeten niet alleen sociaal-economische doelstellingen betrokken worden, maar ook andere effecten worden meegenomen, zoals mobiliteit, klimaat en armoede. Dit laatste is absoluut een belangrijk aspect gezien de impact die deze crisis op vele gezinnen zal hebben. Daarom is het goed dat men zowel op federaal als op Vlaams niveau heel snel ingezet heeft op de ondersteuning van de koopkracht van de gezinnen. Dat is zeer belangrijk voor de volgende fase van de relance.

Een interessant deel in de tekst van de SERV, waarvan er in bijlage 2 zeer veel voorbeelden te vinden zijn, is niet alleen welk pad wordt gekozen in de relance maar ook hoe dat zal gebeuren. Uit de manier waarop overheden zich gaan organiseren, blijkt dat landen met betere beleidsprocessen vaak betere resultaten boeken. De SERV geeft een aantal voorbeelden van hoe men tot een betere beleidscoördinatie kan komen. Dat is belangrijk binnen de Vlaamse overheden, in overeenstemming met de steden en gemeenten en de sociale partners, maar ook met de federale overheid. Hoe kan het beleid zoveel mogelijk gecoördineerd worden, zodat beleidsmaatregelen elkaar gaan versterken en niet gaan tegenwerken?

Dat kan volgens de spreker door het inzetten op het sociaal overleg, puur vanwege de expertise en de heel snelle koppeling met het terrein. Heel belangrijk is het zich kunnen baseren op goede transparante data. Een van de voorstellen die de SERV doet, is om te komen tot een virtueel Vlaams planbureau. Niet zozeer om een nieuwe instelling in Vlaanderen op te richten, want er is geen duplicaat nodig van

het goede Federaal Planbureau, maar er zijn zoveel data en er is zoveel informatie verspreid over alle mogelijke Vlaamse overheden, instellingen, organisaties en partners, dat het mogelijk moet zijn om die meer samen te brengen en meer strategisch in te zetten om op basis daarvan beleid te voeren.

Maatwerk

De SERV pleit ook voor maatwerk. Er moet worden nagegaan wat de doelgroep is van de verschillende maatregelen. De afgelopen tweeënhalf maanden hebben een heel aantal bedrijven nooit stilgelegen. Maar dat betekent niet dat ze geen problemen hebben, er kan wel degelijk een impact zijn geweest op hun omzet en hun kosten. Dan zijn er bedrijven die hebben stilgelegen maar ondertussen aan het heropstarten zijn of al heropgestart zijn. Maar het is niet omdat een bedrijf heropgestart is, dat het al dezelfde omzet heeft dan vroeger. Een derde doelgroep zijn de bedrijven die zelfs nog geen enkel perspectief hebben. Voor elk van die groepen zal er een andere aanpak nodig zijn.

1.3. Kernboodschappen economisch relancebeleid

Danny Van Assche gaat verder in op het advies inzake het economische beleid. Belangrijk is een goede afstemming tussen beleidsmaatregelen, niet alleen binnen de Vlaamse overheid maar ook met de federale overheid, wat zeer belangrijk is om maatregelen elkaar te laten versterken. De spreker denkt aan de kredietwaarborgen waarbij de federale overheid andere voorwaarden stelt dan de Vlaamse overheid en waarbij het mogelijk zou moeten zijn goed op elkaar af te stemmen. De maatregelen inzake koopkracht of liquiditeit moeten versterkend en complementair zijn en elkaar niet overlappen. De basis blijft nog altijd om eerst te proberen algemene maatregelen te treffen en pas daarna te kijken welke meer specifieke maatregelen moeten worden genomen.

Vertrouwen

Cruciaal is het herstel van het vertrouwen van ondernemingen en consumenten, want dat kent een historisch dieptepunt. Aan aanbodzijde moet het vertrouwen van de ondernemingen worden heropgebouwd – zodat ze opnieuw investeren en produceren – door zo veel mogelijk risico's weg te nemen. Onder meer gaat het dan over het vinden van de juiste arbeidskrachten. Tegelijkertijd is het zeer belangrijk om het consumentenvertrouwen te versterken, want dit is een crisis van de vraag. De bedrijven komen stilaan terug op gang, maar de vraag blijft nog achter. Nochtans is die vraag min of meer ongeschonden, want de impact op het inkomen van de mensen is minder groot geweest dan de daling van hun uitgaven. Er is in de afgelopen weken gemiddeld zelfs meer gespaard. Er is dus nog altijd een zekere koopkracht. Die moet worden gegarandeerd en ondersteund. Er kan een onderscheid worden gemaakt tussen de gezinnen die geen spaarbuffer hebben, zodat men diegene kan bereiken die in problemen kunnen geraken, en de vele gezinnen die wel een spaarbuffer hebben. Er kan dan worden bekeken op welke manier die spaarbuffers kunnen worden geactiveerd. Danny Van Assche verwijst onder meer naar de uitbreiding van de voorwaarden voor de Winwinlening, waarmee dat wordt beoogd. Het vertrouwen van de consument ondersteunen is belangrijk, omdat op die manier ook de vraag opnieuw op gang kan worden gebracht en de economie opnieuw kan worden aangezwengeld.

Internationale handel, strategische activiteiten en verankering van productieactiviteiten

Dat geldt trouwens niet alleen voor de binnenlandse vraag. België heeft een van de meest open economieën ter wereld. Als de buitenlandse vraag niet opnieuw wordt gestimuleerd en op peil komt, dan hebben de Vlaamse bedrijven nog altijd

een zeer groot probleem. De grenzen moeten dus zo veel mogelijk worden geopend. Het vrije verkeer moet worden gevrijwaard en de diverse transportkanalen moeten opnieuw een optimale sterkte bereiken. De zeewegen zouden vrij ongeschonden zijn, de Vlaamse zeehavens zijn kunnen blijven werken zoals voordien. Het luchtverkeer is echter heel duidelijk geïmpacteerd en ook het wegvervoer is veel moeilijker geworden dan het ooit is geweest. Velen schreven vroeger de primaire sector al af qua economisch belang, maar de afgelopen twee maanden is men blij dat ons land een sterke landbouwsector heeft. Een van de grote problemen in die sector de afgelopen twee maanden was de onmogelijkheid om goed te kunnen exporteren en, als gevolg daarvan, de moeilijkheden om verse producten te stockeren. Het is dus enorm belangrijk om de export terug open te krijgen.

Er moet ook worden gekeken naar de strategische activiteiten en de producten die daarvoor nodig zijn. Op dit moment komen essentiële producten vaak vanuit een internationale, geglobaliseerde handel. Het debat is nu bezig over de vraag of men verder op die weg van de globalisering moet gaan of toch veeleer moet diversifiëren als het gaat over het invoeren van producten, en zeker strategische producten. Moet dat af en toe niet veeleer regionaal dan globaal worden bekeken?

Vlaanderen heeft strategische activiteiten die op dit moment verzwakt zijn. Heel wat koersen van bedrijven zijn zeer sterk gedaald. Er is nu een aanzienlijk gevaar dat buitenlandse spelers een bod zouden doen op of aandelen van strategische bedrijven zouden kopen. Daarvoor moet een beschermingsmechanisme worden uitgedacht. De SERV heeft daarover recent nog een apart advies uitgebracht.

Digitalisering en innovatie

Een aantal bestaande tendensen zetten zich door en worden versterkt. In bijlage 3 staan heel concrete voorbeelden daarvan. Rector Luc Sels van de KU Leuven wees er al op: men was al jaren aan het bekijken hoe men digitaal zou kunnen lesgeven en zette maar heel kleine stapjes vooruit, terwijl dat nu op enkele weken gewoon is geregeld. Ook in het bedrijfsleven werd vroeger gedacht dat telewerken voor heel veel werknemers niet mogelijk was, maar nu gebeurt dat wel en naar behoren. Ze krijgen nu misschien ook het vertrouwen dat ze vroeger niet hadden. Deze opgedane ervaringen moeten helpen om een grotere stap vooruit te zetten in de digitalisering.

De instrumenten inzake innovatie moeten een rol blijven spelen, want de innovatie mag niet stilvallen, ondanks het feit dat de economische activiteit is verminderd. Hetzelfde geldt voor het stimuleren van ondernemerschap. Danny Van Assche is heel tevreden te kunnen melden dat er in de afgelopen twee maanden nog altijd zeventuizend starters zijn geweest. Ja, dat is 40 procent minder dan in dezelfde periode vorig jaar, maar er zijn nog altijd zeventuizend mensen geweest in Vlaanderen die met een onderneming zijn gestart. Het is belangrijk op dat elan te kunnen doorgaan. Hetzelfde geldt voor investeren in de juiste competenties van werknemers.

Investerings in toekomstgerichte infrastructuur

Keynes is inderdaad terug wat de investeringen betreft. Het ergste wat de overheid nu zou kunnen doen, is het begrotingsgat dat op dit moment wordt gecreëerd, dichten door opnieuw te besparen op investeringen. De overheid moet blijven investeren, al was het maar om de economische activiteit op een vrij snelle manier te kunnen ondersteunen, maar ook omdat het absoluut nodig is dat men blijft investeren in bijvoorbeeld digitalisering, infrastructuur en klimaat. Het is het moment om een tandje bij te zetten wat die klimaatinvesteringen betreft, eventueel bijvoorbeeld via het aanpakken van de sociale huisvesting. Ook investeren in klimaatneutrale energie en scholen is noodzakelijk. Uiteraard ondersteunen die

investeringen ook de economie. Ze zullen een groot multiplicatoreffect op zowel groei als tewerkstelling hebben. Daar zijn middelen voor, ook via de Europese Unie. Vlaanderen moet zo veel mogelijk gebruikmaken van de middelen die er zijn om bijvoorbeeld de sustainable development goals te bereiken of om binnen het Green Deal Investment Plan te werken.

Door de coronacrisis kunnen de doelstellingen veranderd zijn, dat is heel duidelijk. Ze moeten misschien worden heroverwogen, maar de investeringen moeten op peil worden gehouden, zoals gepland, benadrukt de SERV. In bijlage 4 staan meer voorbeelden daarvan.

1.4. Kernboodschappen arbeidsmarktbeleid

Ann Vermorgen, ondervoorzitter van de SERV en nationaal secretaris van ACV, vervolgt dat er natuurlijk voldoende arbeidskrachten moeten zijn om die investeringen in de praktijk te brengen. De impact van de coronacrisis op de arbeidsmarkt is enorm. Het aantal werkzoekenden neemt ook opnieuw toe, los van de tijdelijke werklozen: er zijn er nu al meer dan 200.000. VDAB ontvangt ook minder vacatures. De crisis is op verschillende manieren voelbaar in de sectoren. In sectoren zoals de horeca en het toerisme daalt het aantal vacatures, terwijl dat aantal in de land- en tuinbouw en de fruitteelt sterk stijgt, onder andere omdat niet alle seizoensarbeiders hier geraken. Dat geeft problemen. In de gezondheidssector komt men handen te kort terwijl men er iedereen nodig heeft. Daar werd het tijdelijk opgevangen door interne verschuivingen, door mensen van andere diensten ter beschikking te stellen of door interne doorstroming, maar het spreekt voor zich dat in de toekomst alle handen daar nodig zijn.

Er is ook een impact op de bedrijfsvoering en de arbeidsorganisatie. Enquêtes van universiteiten leren dat het leven in deze coronatijd op dat vlak is gewijzigd. Veel gebeurt online. De werkprocessen zijn sterk gewijzigd, net als de arbeidsinhoud, omdat er meer digitaal moet worden gewerkt. Dat zorgt voor nieuwe stressfactoren. Thuiswerken is het nieuwe normaal geworden. Die veranderende werkprocessen hebben positieve, maar ook wel negatieve effecten op productiviteit, dienstverlening, welbevinden en werkbaarheid. Er moeten nieuwe evenwichten worden gezocht in deze coronacontext. Hoe zal men dat doen?

Er is een krachtig relancebeleid nodig voor de arbeidsmarkt. Volgens Ann Vermorgen is een en-en-aanpak nodig: de overheid moet inspelen op de acute noden en tegelijk de structurele arbeidsmarktproblemen aanpakken. Nu moet structurele werkloosheid worden voorkomen. Er zijn nu meer dan 1,3 miljoen tijdelijke werklozen en men moet ervoor zorgen dat een groot deel van hen niet in de werkloosheid en dan in de structurele werkloosheid belandt. Er moet worden gestreefd naar maximale tewerkstelling en het weer op peil brengen van de werkzaamheidsgraad. Dat was al een werkpunt maar is nu nog meer acuut geworden. Belangrijk is dat men de mensen in veilige omstandigheden en op een duurzame manier weer aan de slag kan krijgen en houden.

De structurele arbeidsmarktproblemen waren er natuurlijk al voor het coronagebeuren. Er is de arbeidsmarktkrapte, die in deze tijden in bepaalde sectoren nog altijd aanwezig is en in de toekomst mogelijk nog zal toenemen, want er komt een grote vergrijzingsgolf af. Tegelijk is er het onevenwicht tussen vraag en aanbod op de arbeidsmarkt en de mismatch. Verder is er een lage participatie aan levenslang leren. Een ander structureel probleem is de positie van de kansengroepen op de arbeidsmarkt. Al voor de coronacrisis waren de percentages van de ongekwalificeerde uitstroom weer de hoogte aan het ingaan. Ann Vermorgen vreest dat dit nog zal toenemen als niet wordt ingegrepen. De nood aan een meer inclusieve arbeidsmarkt en een te lage werkbaarheidsgraad zijn elementen waaraan moet worden gewerkt.

Het SERV-akkoord 'Iedereen aan boord' van 22 juni 2019 werd – op 21 februari 2020, net voor de coronacrisis – met de Vlaamse Regering verzilverd in een VESOC-engagement. Ann Vermorgen gaat ervan uit dat dit akkoord gekend is bij de commissieleden. Hoewel het is afgesproken in een andere arbeidsmarktcontext, blijven de elementen in dat akkoord in de huidige coronatijd overeind. Er staan ideeën in die voor de lange en middellange termijn structureel kunnen worden aangepakt.

Een krachtige relance voor het arbeidsmarktbeleid moet volgens de SERV vier belangrijke pijlers hebben:

- levenslang leren effectief realiseren;
- VDAB moet er klaar voor staan;
- blijvende aandacht voor veiligheid, gezondheid en werkbaarheid;
- arbeidsmobiliteit binnen en tussen ondernemingen stimuleren.

Levenslang leren

Ann Vermorgen overloopt de eerste drie pijlers. De SERV hamert al lang op het belang van levenslang leren en wil dat er nu ook werk van wordt gemaakt. Door de coronacrisis wordt dit alleen maar urgenter en is het cruciaal om nu concrete stappen vooruit te zetten. Wat is de basis voor dit levenslang leren? Het is belangrijk een kwaliteitsvol initieel leer- en onderwijsaanbod te hebben. Dat houdt een goed verloop van de leerloopbaan in. Als dat niet gebeurt, kan er leerachterstand optreden bij jongeren die het al moeilijker hebben en die men moeilijker kan bereiken. Veilig en kwaliteitsvol werkplekleren moet gegarandeerd blijven. Ook de vlotte opstap naar de arbeidsmarkt voor de jongvolwassenen is belangrijk. De vrees voor leerachterstand en de ongunstige arbeidsmarktsituatie kan in het nadeel hiervan zijn.

Op korte termijn vraagt de SERV om de vraag naar opleiding te versterken. In Vlaanderen bestaan daarvoor belangrijke instrumenten en opleidingsincentives.

De SERV vraagt een aantal structurele aanpassingen aan bepaalde onderdelen van de opleidingsincentives. Het e-leren maakt opgang door de huidige situatie, maar dat moet zo snel mogelijk binnen het Vlaams opleidingsverlof mogelijk worden gemaakt voor alle opleidingsverstrekkers. Binnen het huidige wettelijke kader is e-leren binnen het Vlaams opleidingsverlof enkel mogelijk voor het volwassenen- en hoger onderwijs, maar dit zou ook moeten kunnen voor andere opleidingsverstrekkers. Die hebben nu ook inspanningen gedaan om afstandslernen in te voeren, webinars te ontwikkelen enzovoort. Daar moet op korte termijn rechtszekerheid voor worden gecreëerd.

Het forfait voor werkgevers bij het VOV zou moeten worden verhoogd. Deze vraag is er al langer. Het forfait zou gelijke tred moeten houden met het referteloon, nu is dat uit elkaar getrokken.

Achterstallige betalingen van het forfait voor werkgevers bij het VOV moet sneller worden weggewerkt. De vertraging zou te maken hebben met een aantal achterstallen en IT-problemen bij het departement WSE.

Ann Vermorgen overloopt enkele tijdelijke aanpassingen die de SERV wil doen aan de bestaande opleidingsincentives in deze coronatijden. Er is nog heel veel werk om een leercultuur te creëren. Tegelijk zijn er ook de tijdelijke werklozen voor wie meer mogelijk zou moeten zijn. Zij hebben mogelijk meer tijd voor opleiding en die vraag naar opleiding moet kunnen worden gestimuleerd. Die kansen zou men moeten benutten.

Een eerste tijdelijke aanpassing die de SERV voorstelt, is de verhoging van de steunpercentages van de kmo-portefeuille, omdat via de kmo-portefeuille opleidingen kunnen worden aangeboden en gestimuleerd.

Een andere maatregel is een gezamenlijk besluitrecht tussen werkgever en werknemer om het VOV te gebruiken. Veel werknemers kennen soms onvoldoende het VOV of er is een drempel om een opleiding te volgen. Als werkgever en werknemer daar samen over praten en de stap zetten om naar vorming te gaan, moet dat kunnen. Misschien moet daar bij wijze van experiment een aparte VOV-budgetlijn voor gecreëerd worden en een apart contingent van VOV-uren, zodat werknemers in een veilige context die stap kunnen zetten, gesteund en op vraag van de werkgever.

Aansluitend bij het e-leren is er de vraag om kortere modules voor e-leren mogelijk te maken door de ondergrens van 32 uur tijdelijk te verlagen. Op die manier kan men ook de drempel verlagen voor bepaalde werknemers om de stap te zetten naar opleiding.

Een vierde maatregel is het openstellen van de opleidingscheques voor e-leren, zowel voor kort-, midden- als hoggeschoolden. De hoggeschoolden kunnen nu maar gebruik maken van de opleidingscheques als het een gevolg is van een ontwikkelingsplan of loopbaanbegeleiding. De SERV vraagt om die opleidingscheques algemeen toegankelijk te maken voor e-leren.

Loopbaanbegeleiding blijft uiteraard belangrijk.

De tijdelijke werklozen zouden gemakkelijker toegang moeten krijgen tot de niet-erkende VDAB-opleidingen. De drempel voor alle tijdelijke werklozen moet worden verlaagd bij de inschrijving als werkzoekende bij VDAB. Men moet die opstapjes gebruiken als aanzet naar levenslang leren.

Al die maatregelen volstaan niet. Er moet ook werk worden gemaakt van de e-inclusie. Het coronavirus heeft het belang van digitale geletterdheid aangetoond. Heel veel mensen merken nu pas dat ze hun digitale vaardigheden moeten versterken. Coaching en begeleiding is daarbij nodig.

De langeretermijnvisie op leren en werken moet worden bekeken. De Vlaamse Regering heeft een visienota over levenslang leren klaar. De SERV vraagt om het partnerschap 'levenslang leren' dringend te installeren.

Er moet meer structureel worden nagedacht over dit thema. Hoe moeten de mensen zich heroriënteren? Hoe kunnen ze werk en opleiding combineren zonder al te veel inkomensverlies? Hoe gaat men om met de gedeelde verantwoordelijkheid van overheid, werkgever en werknemer?

VDAB moet klaar staan

VDAB moet in deze tijden klaar staan qua capaciteit, inhoud en skills. Er zal een grotere en meer diverse groep werkzoekenden komen om te begeleiden en te activeren. De SERV vraagt aandacht voor de schoolverlaters, zij komen in een erg ongunstige periode op de arbeidsmarkt terecht. Er zijn er ongeveer tienduizend in aantocht.

VDAB heeft een managementplan klaar: VIBE of 'VDAB in beweging'. Dat moet zich aligneren op al die uitdagingen, ook die van e-learning, en dat samen met de partners.

De instrumenten werkplekklaren en IBO moeten de nodige aandacht krijgen, als een opstap naar duurzaam werk. Er moeten voldoende werkplekken worden gecreëerd. De werkgevers moeten worden gesensibiliseerd en de dienstverlening naar werkgevers moet worden geoptimaliseerd.

VDAB heeft zeker een rol te spelen om de inclusieve arbeidsmarkt te bewerkstelligen. In het 'Iedereen aan boord'-akkoord zijn vier prioritaire groepen afgebakend: de neet-jongeren, de leefloongerechtigden, de RIZIV-gerechtigden en de herintreders.

De SERV vraagt dat VDAB verder werk maakt van de verbreding van het activeringsbeleid. Daar is nu een juridische basis voor gelegd met het decreet dat de opdracht van VDAB uitbreidt.

Gezondheid en werkbaarheid

Cruciaal is de aandacht voor veiligheid, gezondheid en werkbaarheid. Het sociaal overleg daarover werkt. Het heeft zijn belang bewezen bij de her- en doorstart van bedrijven en organisaties. Die is zeer goed verlopen dankzij de sociale dialoog. Dat heeft natuurlijk veel inspanningen gevraagd, de werkvloer ziet er plots helemaal anders uit. Ondernemingen moeten zich aanpassen, werkplaatsen herinrichten en veiligheidsmaatregelen nemen. Dat zijn ingrijpende aanpassingen, die veel onzekerheid, stress en angst meebrengen. Daarom moet er aandacht zijn voor het psychisch welbevinden. Een kans daartoe is de werkbaarheidscheque, waarvan het toepassingsgebied door minister Crevits werd verruimd. Het accent ligt op de arbeidsorganisatie en het welbevinden van werkgever en werknemer. De ondernemingen kunnen aan de slag met de verruimde cheque en deze inzetten voor het uitvoeren een scan, het ontwikkelen van een actieplan of het uitvoeren van acties.

Kinderopvang speelt een grote rol, het blijft een pijnpunt, en een moeilijke evenwichtsoefening voor de werknemer die weer aan het werk moet. De vraag is enorm groot, coronatijden of niet. De SERV vraagt om daar werk van te maken en daar dringend op in te zetten. Er is een aangepast flankerend beleid nodig. Het decreet Kinderopvang van Baby's en Peuters moet dringend volledig worden uitgevoerd. Eenzelfde engagement inzake buitenschoolse kinderopvang moet worden waargemaakt. Daar zullen de nodige middelen moeten tegenover staan.

Arbeidsmobiliteit stimuleren

Danny Van Assche, SERV, bespreekt vervolgens de vierde pijler van het relancebeleid voor de arbeidsmarkt. Die gaat over het stimuleren van arbeidsmobiliteit tussen en binnen bedrijven en sectoren. De grote opdracht is de juiste werknemer met de juiste skills op de juiste plaats te krijgen. Zodra dat niet meer het geval is, moet deze werknemer zo snel mogelijk op een andere plek, in het bedrijf of in een ander bedrijf, kunnen werken.

Op het hoogtepunt van de coronacrisis zijn veel werknemers in de zorgsector verschoven van de tweedelijnszorg naar de eerstelijnszorg. Mensen met een zorgdiploma hebben zich opnieuw aangeboden. Ook in de landbouw gebeurde dat, veel mensen konden daar worden ingezet om de oogst binnen te halen. Dat is gebeurd met ondersteuning van de Federale Regering omdat deze mensen de tijdelijke werkloosheidsvergoeding konden behouden.

Hoe kan men dat verder stimuleren? Hoe kan men mensen van de ene functie naar de andere laten doorstromen? De SERV vraagt aan de Federale Regering een versoepeling van de regeling voor de terbeschikkingstelling.

Daarnaast moet aan de mogelijkheden van arbeidsmobiliteit meer bekendheid worden gegeven. VDAB gaat hierin als arbeidsmarktregisseur een heel belangrijke rol spelen wat de data betreft. In welke sector is wat precies nodig? Welke vacatures moeten dringend worden ingevuld?

VDAB wordt ook de loopbaanregisseur en zal de arbeidsmobiliteit stimuleren, bijvoorbeeld met de beroepsinlevingsstages. Zo kunnen in de horeca meestergasten nu stages volgen bij chef-koks in andere restaurants. Op die manier kan men in bedrijven en sectoren, maar ook naar andere sectoren toe opleidingen geven.

Een laatste instrument daarvoor zijn de sectorconvenanten, waarbij akkoorden kunnen worden gesloten tussen sectoren. Een voorbeeld is het convenant van de bankensector en de zorgsector. Werknemers van banken in functies die door de digitalisering zijn weggevallen, kunnen worden omgeschoold naar functies in sectoren waar er een grote vraag is.

Slotwoord

Danny Van Assche besluit de uiteenzetting. Zoals aangegeven wil de SERV de toekomstige uitdagingen aanpakken door het economisch en sociaal weefsel veilig te stellen op zeer korte termijn, op coronatermijn en op postcoronatermijn. De SERV staat daarvoor klaar en heeft al veel werk verricht. Er volgen zeer binnenkort nog nieuwe adviezen over arbeidsmarkt, economische relance en financiën en begroting.

De spreker benadrukt dat ook de SERV de afgelopen weken heeft geprobeerd om zeer flexibel en snel te zijn. Het advies over de werkbaarheidscheques en het ouderschapsverlof bijvoorbeeld heeft men op één dag voor elkaar gekregen. Voor wie het sociaal overleg een beetje kent, is dat een mirakel.

De SERV wil een betrouwbare partner voor de Vlaamse overheid zijn om de relance mee vorm te geven en hoopt veel inspiratie te hebben gegeven om die te kunnen aanpakken.

1.5. Vragen van de leden

Tussenkomst van Axel Ronse

Axel Ronse vindt arbeidsmobiliteit zeer belangrijk. Dat betekent ook ervoor zorgen dat de massa mensen die vandaag tijdelijk werkloos is, ook in andere sectoren aan de slag gaat. Hij was ontgoocheld over het feit dat de federale overheid de combinatie met tijdelijke werkloosheid uitsluitend toeliet in de land- en tuinbouw. Dat zou moeten kunnen in een groter gamma aan sectoren. Voor de seizoensoogst hebben zich 1160 mensen kandidaat gesteld en dat is aan de magere kant, als men ziet hoeveel mensen er vandaag tegen wil en dank tijdelijk werkloos zijn.

Tijdelijke werklozen die mee gaan helpen in de seizoensoogst behouden 75 procent van hun uitkering. Dat is toch een zeer grote incentive. Wat vindt de SERV van het aantal kandidaten? Als dat door de SERV als laag wordt gepercipieerd, wat zijn dan de redenen daarvoor?

Tussenkomst van Tom Ongena

Tom Ongena wil de expertise van de SERV raadplegen over vier punten. Een van de aanbevelingen is het verder inzetten op digitalisering en telewerken. Het lid denkt dat er bij heel veel werkgevers eerst een zekere terughoudendheid was rond telewerken, vanuit de idee dat men dan de werknemers niet kan controleren. Omdat elke crisis ook een goede opportuniteit is, is volgens hem dat vooroordeel sterk

verminderd. Het lid denkt dan vooral aan de kmo's. Kan de SERV inschatten of in postcoronatijden ook bij de kmo's het telewerken eindelijk ingang zal vinden? Het kan meteen ook een oplossing zijn voor heel veel problemen inzake werkbaarheid, kinderopvang en dergelijke meer.

De commissie hoorde eerder al professor Stijn Baert, die duidelijk zegt dat men moet gaan van 'jobs, jobs, jobs' naar 'opleiding, opleiding, opleiding'. De SERV heeft het ook over het levenslang leren. Ook wat dit betreft kan de crisis een opportuniteit zijn. Zelf stelde het lid enkele weken geleden voor dat VDAB toch al proactief de tijdelijk werkzoekenden zou contacteren. De reacties waren positief, maar toch waren er enkele bedrijfsleiders van kmo's die vreesden dat ze daardoor goede werknemers zouden verliezen, terwijl het vaak al moeilijk was om hen te vinden. Dat is een zeer defensieve reflex waarbij men opleidingen en, in het algemeen, loopbaanbegeleiding deels als een bedreiging ziet. Er is dus nog werk aan de winkel om de kmo's te overtuigen om mee te stappen in het verhaal van levenslang leren.

Tom Ongena vindt het cruciaal om te blijven inzetten op kansengroepen. Daar is loopbaanbegeleiding een heel oud zeer, want deze mensen zijn moeilijk te bereiken met loopbaancheques en dergelijke. Hoe kan men het instrument van de loopbaancheques meer in de richting van de kansengroepen krijgen? Zijn er andere mogelijkheden om die mensen te bereiken?

Bij de gedachte dat elke crisis een opportuniteit is, denkt Tom Ongena ook aan de handelszaken. In het verleden was e-commerce voor hen al een bedreiging. Sommigen denken misschien dat het gevaar nu is afgewend omdat ze hun winkel weer open mogen doen, maar dat is niet zo. Heel veel mensen hebben de voorbije weken de e-commerce ontdekt, ook degenen die er voordien geen ervaring mee hadden. België al een achterstand ten opzichte van Nederland. Wat moeten we doen om de handelszaken op de trein van de e-commerce te krijgen? Er zijn al heel wat initiatieven genomen maar nu moet er een stroomversnelling in komen. Want het gevaar is niet geweken, het is alleen maar groter geworden.

Tussenkomst van Imade Annouri

Imade Annouri is het eens met de slogan 'Never waste a good crisis'. Het is heel pijnlijk wat nu gebeurt. Als men geluk heeft, is deze crisis heel vervelend, en als men pech heeft, is ze fundamenteel ontwrichtend. Maar men kan nu de economie en de sociale en ecologische aspecten in een juiste plooi leggen. Daar heeft de SERV een aantal heel interessante pistes voor aangereikt. De overheidsinvesteringen kunnen nu gebeuren en een multiplicatoreffect genereren. Er waren de voorbije maanden 7000 starters. Dat zijn allemaal hoopgevende signalen.

Danny Van Assche gaf terecht aan dat het vertrouwen dient te worden hersteld, bij de ondernemers en bij de consumenten. Tijdens de hoorzitting van 7 mei 2020 werd er gesuggereerd om te starten met een communicatiecampagne om te zeggen dat men weer op een veilige en verantwoorde manier kan gaan shoppen. De consumptie is intussen fel gedaald. Bestaan daar cijfers en onderzoek over? Is dat ook gebeurd in de buurlanden, die al meer een e-cultuur hebben en waar mensen meer digitaal kopen? Komt dat omdat Vlaanderen te weinig bedrijven heeft waar de klant digitaal kan shoppen? Nu maken de Vlaamse ondernemingen wel een inhaalbeweging.

Ann Vermorgen had het over de profielen op de arbeidsmarkt, over het aantal mensen dat tijdelijk werkloos is en dreigt definitief werkloos te worden. Dat zijn vaak mensen die al in een preciaire situatie zaten: kortgeschoolden, 'last in first out', tijdelijke contracten, in de creatieve sector, slechte statuten. Welke stappen moet men zetten om deze mensen beter te beschermen?

Er bestaat geen enkele garantie dat dit nooit meer gebeurt. De virologen spreken al over een mogelijke tweede golf. Hoe kan men de ongelijkheid op de arbeidsmarkt robuust aanpakken in de toekomst?

Dit is volgens het lid het grootste telewerkenexperiment aller tijden. Vele mensen ontdekken nu het telewerk. Sommigen zijn daar heel blij mee, anderen zien de grenzen ervan. Zoomvermoeidheid is niemand onbekend. Dat zoomen moet men nu combineren met een huishouden, kinderen, preteaching en dergelijke. Op welke manier wordt de werkbaarheid van telewerken door werkgevers, de SERV en werknemersorganisaties gemonitord? Wordt er nuttige informatie verzameld om er lessen uit te leren, wetende dat er een volgende golf kan aankomen? Over de productiviteit bestaat wel informatie, maar welk effect is er op het welbevinden?

Levenslang leren gebeurt veel te weinig, hoewel het zeer belangrijk is. Er is op dat vlak een attitudeprobleem, niet enkel bij werkgevers maar ook bij werknemers. Wie nu op de schoolbanken zit, krijgt niet de incentive dat leren altijd zal blijven doorgaan, dat men het altijd zelf zal moeten heruitvinden. Er is bovendien geen of onvoldoende aanbod. De overheid moet daar structureel werk van maken, eventueel met de hogescholen en universiteiten als partners. Hoe kan de attitude veranderen?

Een laatste vraag gaat over de veiligheid en de angst. Wie nu terug naar de werkvloer moet, voelt vaak ongemakkelijkheid. De mensen zijn blij om terug te gaan werken en hun collega's te zien, maar er is veel angst. Die angst heeft een impact op de stress, de druk en de werkbaarheid. Is een grote communicatiecampagne ter zake nuttig? Kan men de dialoog aangaan met elke werknemer die zich angstig voelt? Kan men die angst wegnemen? Moet men aangeven dat er wel degelijk rekening mee wordt gehouden? Is het interessant om dat vanuit de overheid te doen? Of laat men het beter over aan de individuele werkgever, aan de sectoren, om de dialoog op gang te brengen en ervoor te zorgen dat het mentale aspect naast het veiligheidsaspect zo snel mogelijk wordt opgevolgd? Dat is volgens Imade Annouri belangrijk voor de arbeidsvreugde en de productiviteit.

Tussenkoms van Alessia Claes

Alessia Claes wil het hebben over levenslang leren en het versterken van de competenties. Professor Stijn Baert zei in een vorige hoorzitting dat men moet focussen op het heropleiden. Vlaanderen deed het niet zo goed op het vlak van levenslang leren, maar in deze coronacrisis vinden veel mensen de weg naar onlinelernen. De Vlaamse Regering heeft een platform van nieuwe onlinecursussen gelanceerd en breidt dat uit. Hoe kan men de positieve trend van het online leren verder zetten na de coronacrisis? Hoe kan men de leercultuur versterken? Welke taak kunnen de sociale partners daarin opnemen?

VDAB moet klaarstaan om de tijdelijke werklozen op te vangen en opleidingen aan te bieden. VDAB heeft de gegevens van de tijdelijke werklozen momenteel niet, hopelijk verandert dat snel. De vakbonden hebben wel die gegevens. In welke mate worden de tijdelijke werklozen door de vakbonden aangespoord om in te zetten op de versterking van de competenties?

Tussenkoms van Andries Gryffroy

Andries Gryffroy vraagt zich af of Vlaanderen achterloopt ten opzichte van het buitenland inzake onlineshopping.

Op 8 mei 2020 heeft de Vlaamse Regering beslist om de modaliteiten van de Winwinlening aan te passen. Hoe staan de sprekers tegenover de idee van win-win-kapitaal? Wat zouden de voorwaarden moeten zijn?

Het lid betreurt dat er al met allerlei constructies wordt gefraudeerd om de corona-hinderpremie, het overbruggingskrediet enzovoort vast te krijgen. Er was een duidelijke oproep van accountants en boekhouders. Ervaren de sprekers van de SERV ook in de informele omgang met bedrijven dat er fraude wordt gepleegd? Zou het nuttig zijn om met de organisatie te communiceren dat dit ondernemers in een negatief daglicht plaatst?

VLAIO is erin geslaagd om heel snel de eerste ondersteuning uit te betalen in het kader van de hinderpremie. Toch beweert de federatie van accountants en boekhouders dat 20 procent van de ondernemers geen weg weet met de website van VLAIO en die aanvraag niet zelf kan invullen. Andries Gryffroy is niet opgetogen met die communicatie van de vereniging. Wat is de visie van de minister daarop?

De banken maken geen probleem van uitstel, aangezien de intresten gewoon doorlopen. Maar ze zijn blijkbaar vrij selectief wat de overbruggingskredieten betreft. Zo doen ze bijvoorbeeld moeilijk ten aanzien van de horecasector. Wat ondervinden de sprekers daarvan?

De SERV heeft recent een advies gegeven over het screeningsmechanisme voor buitenlandse investeringen. Een belangrijke voorwaarde is dat Vlaanderen volwaardig moet kunnen participeren. De SERV zegt zelfs dat elk gewest de eindbeslissing moet kunnen nemen. Dat lijkt Andries Gryffroy een gezond principe. Er zal heel wat decretaal werk nodig zijn om dat rond te krijgen en juridisch sluitend te maken. De ontwerpen van decreet gaan naar de verschillende adviesraden, waaronder de SERV. Zal die dan datzelfde standpunt aanhouden?

Tussenkomen van Caroline Gennez

Caroline Gennez is tevreden met de toelichting door de SERV en het voorgelegde document, waarover de sociale partners op korte termijn tot een zeer voldragen en eensgezind advies zijn gekomen. Het lid is ook tevreden dat Danny Van Assche Keynes citeert. Iedereen is er op dit moment van overtuigd dat investeren in deze context waarschijnlijk de beste vorm van sparen voor de toekomst is. Dat is ooit anders geweest.

De SERV geeft aan dat er nood is aan een betere infrastructuur, met een focus op innovatie doorheen de verschillende sectoren en een inzet op digitalisering. Kan de SERV daar iets concreter over zijn? Gaat het om weginfrastructuur, om mobiliteitsinfrastructuur? Het zou bijvoorbeeld ook kunnen gaan om een grootscheeps programma voor sociale woningbouw, waarmee men vorm geeft aan de energieinfrastructuur van de toekomst.

Door de jaren heen werden er in Vlaanderen heel wat verschillende platformen rond innovatie opgericht. Voor de economische relance moeten er nu veel publieke en private middelen worden ingezet. Wat zijn volgens de SERV de sectoren die qua innovatie de meeste toegevoegde waarde en de meeste productiviteitswinst kunnen genereren, zodat de economie en de maatschappelijke vooruitgang hand in hand kunnen gaan? Het lid is tevreden dat beide elementen elk voldoende aan bod komen in het document van de SERV.

Wat betreft het mobiliseren van het spaargeld verwees Andries Gryffroy al naar de Winwinlening. In een eerdere hoorzitting had professor Koen Schoors het over een solvabiliteitsfonds. Daarbij wordt privaat spaargeld gemobiliseerd, maar worden risico's gesolidariseerd en gedekt. Zien de partners dat als een interessante piste of eerder als een suboptimaal voorstel?

Caroline Gennez las dat de 'cashless society' in de steigers staat. Dat heeft uiteraard te maken met besmettingsgevaar. Zijn alle partners op dit moment bereid om die horde te nemen, ook de kleine handelaars?

Enkele collega's verwezen al naar de ontwikkelingen op het vlak van arbeidsorganisatie. Telewerk heeft absoluut voordelen, maar ook uitdagingen. Is het een optie om te komen tot een combinatie van werken op de werkvloer, waardoor de sociale contacten gegarandeerd blijven, en thuiswerken? Dit is het moment om te komen tot een nieuw evenwicht daaromtrent. Hebben de sociale partners voorstellen in dat verband?

Verder heeft Caroline Gennez een vraag over de opstart van de economie. Er zijn nu wel kaderakkoorden en sectorale afspraken. Maar hoe zal men op de werkvloer controleren of alles veilig verloopt? Hebben werknemers voldoende mogelijkheden om aan te geven dat ze zich niet veilig voelen? Hoe zal dit werken in de comités voor preventie en bescherming op het werk in grotere entiteiten, maar ook in de kleinere entiteiten? Om een tweede golf van het virus tegen te gaan, moet de opstart zo veilig mogelijk kunnen gebeuren.

Bestaat het risico niet dat de coronacrisis de profielen met een grote afstand tot de arbeidsmarkt, zoals mensen met een korte opleiding of een migratieachtergrond, of oudere medewerkers, extra hard treft? Zijn zij ook niet degenen die na de huidige crisis opnieuw aan de kant zullen blijven? Hoe kan men heel specifiek op die doelgroepen inzetten? Men kan opleiding en vorming aanbieden, maar dat is een generieke maatregel. Er zou een aanbod op maat kunnen worden uitgewerkt voor de werkzoekenden, maar ook voor de mensen die vandaag niet actief zijn op de arbeidsmarkt of die moeten worden geactiveerd, zoals de langdurig zieken en de oudere werkzoekenden. Dat geldt volgens Caroline Gennez ook voor de neetjongeren, die moeilijk te bereiken zijn. Hoe zal VDAB, in een digitale, maar toch moeilijke context, die profielen bereiken?

Er wordt al weken gediscussieerd over de samenstelling van de expertengroep voor de economische relance. Hoewel Caroline Gennez vindt dat de partijpolitiek daar volledig buiten staat, wijst ze erop dat sommigen het een eenzijdige samenstelling van deskundigen inzake vermogensbeheer en management vinden. Het lid weet wel dat ook de SERV daarbij is betrokken, maar hoe kan er worden gezorgd voor een evenwicht tussen een maatschappelijke en een economische relance? Hoe ziet de SERV het organiseren van een maatschappelijke relance en de samenstelling en werking van dat comité?

Fiscaliteit is bij uitstek een federale bevoegdheid. De inzichten van de Leuvense en Gentse economen zijn in vorige hoorzittingen al aan bod gekomen, namelijk dat deze coronatijden budgettair kunnen worden overbrugd als er wordt geïnvesteerd en de investeringen vooral de relance van de economie tot doel hebben. In dat geval wordt gepleit voor budgettaire nuance, maar tegelijk wordt daar ook wel bij gezegd dat de sterkste schouders de zwaarste lasten moeten dragen. Ziet de SERV ook een fiscaal sluitstuk aan het relanceplan? De nota bevat heel veel waardevolle voorstellen, maar er staat niets in over fiscaliteit. Komt dat door de bevoegdheidsverdeling of omdat de sociale partners het daar ook niet over eens zouden zijn? Wat zijn eventueel de mogelijkheden?

Tussenkoms van Maurits Vande Reyde

Maurits Vande Reyde wil weten hoe de lokale ondernemers deze crisis overleven, maar ook kunnen gebruiken om lokaal ondernemerschap een nieuwe toekomst te geven. Hij heeft daar de afgelopen weken zeer veel goede voorbeelden van gezien op het terrein. UNIZO heeft daar een fantastische rol in gespeeld, met het geven van informatie over wat men kan doen en blijven doen. Dat werkt, bij veel lokale

ondernemers gaan de ogen open. Dat moet verder worden gestimuleerd, want de grote buitenlandse websites en e-commercespelers zitten ook niet stil. Die proberen overigens om de lokale handelaars naar zich toe te trekken, wat redelijk perfide is.

Lokale ondernemers moeten volgens het lid volop worden gestimuleerd om alle mogelijkheden te gebruiken om online klanten te bereiken. Dat is beter dan proberen aan platformconcurrentie te doen, zoals men in het verleden heeft gedaan met Storesquare. Dat is niet volledig geslaagd. Er moet volgens Maurits Vande Reyde op microniveau worden voortgewerkt. Men moet de lokale ondernemer blijven informeren over alle mogelijkheden.

Tussenkomst van Philippe Muyters

Philippe Muyters wil weten of de sociale partners het gevoel hebben dat – als er ondanks alles toch een tweede golf komt – men op dezelfde manier naar een lockdown moet gaan. Of zijn er lessen te trekken uit de nu genomen maatregelen, zodat een minder zware lockdown in de toekomst mogelijk is? Dat is voor het lid een heel belangrijke vraag.

Er kunnen soms verkeerde indrukken over telewerken zijn ontstaan. Professor Ignace Glorieux stelde dat telewerken vandaag minder rendement geeft, omdat de kinderen thuis zijn en omdat het minder op voorhand was georganiseerd. Het zou dus kunnen dat het vooroordeel niet is weggenomen, maar versterkt. Dan is het ook aan de sociale partners om dat in evenwicht te brengen, om daar de juiste lessen uit te trekken zodat men tot een tussenvorm kan komen, waarover ook Caroline Gennez het had.

Wat levenslang leren betreft, sluit Philippe Muyters zich helemaal aan bij Imade Annouri. Als uit een OESO-studie blijkt dat slechts 25 procent vindt dat zijn extra opleiding nuttig was en wil intekenen op een nieuwe opleiding, dan is er een immens probleem. De overheid mag dan opleidingscheques geven of e-leren aanbieden, maar volgens het lid moet ze dan met iets heel anders komen. Heeft men bij de SERV dezelfde inschatting? Wat kan men doen aan die attitude? Kan er iets anders worden aangeboden dan wat we nu kennen?

Met het oog op de begroting vindt Philippe Muyters dat er in de door de SERV geformuleerde voorstellen een focus moet zijn: wat moet er nu echt worden gerealiseerd? Hij stelt voor dat de SERV aangeeft wat in de nota de topprioriteit is.

Tussenkomst van Robrecht Bothuyne

Robrecht Bothuyne wijst erop dat er een ambitieus beleid is uitgetekend inzake werk, economie, innovatie en sociale economie. Wat zijn voor de SERV de belangrijkste aanpassingen die het Vlaams Parlement moet doen aan de maatregelen waarin nu is voorzien? De SERV stelde dat men moet proberen de ambitie die VDAB zich had opgelegd, te behouden en te combineren met het bestrijden van de crisis, maar er zijn uiteraard ook nog andere lijnen uitgezet inzake het sociaaleconomisch beleid.

Door het nieuwe VDAB-decreet krijgt het agentschap niet alleen de opdracht de werkloosheid te bestrijden en de Vlamingen op arbeidsleeftijd te begeleiden in hun loopbaankeuzes. De sociale partners hebben een plan van aanpak goedgekeurd in de raad van bestuur: met welke mensen en middelen moet VDAB die uitdagingen aangaan? Heeft VDAB voldoende middelen of moeten er extra middelen komen?

Telewerk kan volgens het lid niet de norm worden, maar het kan wel een rol spelen in het bestrijden van bijvoorbeeld files. Hetzelfde geldt ook voor de organisatie van

meer flexibiliteit in de werkuren. Hebben de sociale partners hiervoor aanbevelingen?

De Europese Centrale Bank ziet een sterke terugval in de bedrijfsinvesteringen. Is dat ook zo bij de Vlaamse bedrijven en kmo's? Werkt het bankenoverleg? Kunnen de banken nog beter worden ondersteund met het gericht inzetten van de Vlaamse waarborg om de bedrijfsinvesteringen op gang te houden? Komt dit effectief ten goede aan de ondernemers op het terrein?

Voor het bestrijden van de crisis kan men 283 miljard euro spaargeld inzetten. Op welke manier kan dat spaargeld het best worden geactiveerd voor de economie? Heeft de SERV hierover een mening?

Robrecht Bothuyne informeert tot slot naar de inzichten of voorstellen van de SERV inzake de Green Deal en de klimaatambities als kader voor de relance van de economie.

1.6. Antwoorden

Antwoorden van Danny Van Assche, voorzitter van de SERV

Danny Van Assche zegt dat de inschakeling van tijdelijke werklozen in de landbouw niet op dezelfde manier in andere sectoren kan gebeuren. De tijdelijke werklozen mogen 75 procent van hun werkloosheidsvergoeding behouden, en dat zou zeer onrechtvaardig zijn ten opzichte van de andere werknemers in die sector. Voor de landbouw is dit wel aanvaardbaar omdat de oogst binnen moet en er een tekort van 35.000 seizoensarbeiders is. Intussen zijn een aantal aanvoerlijnen van seizoensarbeiders hersteld.

Bij kmo's was er inderdaad terughoudendheid inzake telewerk. De ervaring van de voorbije weken was een gedwongen testcase. Een heel aantal vooroordelen over telewerk zijn opgeheven. Het betekent ook een besparing voor de werkgever, maar bijvoorbeeld cybersecurity wordt wel belangrijk. Er zal een evenwicht moeten worden gezocht, maar het is duidelijk dat men niet zal teruggaan naar de vroegere situatie.

De vrees voor verlies van arbeidskrachten in een kmo als men de werknemers gaat opleiden, is klassiek. Levenslang leren moet nochtans een inherent deel van het sociaaleconomisch weefsel zijn.

Over e-commerce moet de commissie misschien eens een aparte hoorzitting organiseren. Volgens *Danny Van Assche* kopen Belgen steeds meer online, maar 60 procent van het geld dat daarbij wordt besteed, vloeit naar het buitenland. Voor de e-commerce gaat het over 6,5 miljard euro per jaar die wegstroomt naar het buitenland. Het goede aan de coronaperiode is dat niet alleen de consument veel meer online shopt, maar dat ook de lokale handelaar het online aanbod heeft ontdekt en overtuigd is geraakt van het belang daarvan. De Vlaamse Regering promoot samen met UNIZO en het NSZ het initiatief [koopinjebuurt.be](https://www.koopinjebuurt.be), waaronder ook [winkelhier.be](https://www.winkelhier.be) valt. Consumenten krijgen op de site een gouden gids van alle mogelijke ondernemers en ondernemingen die een online aanbod hebben. *Danny Van Assche* stelt vast dat de consument intussen ook ontdekt heeft dat lokaal winkelen best kan en dat hij daar moeite voor wil doen. De solidariteit met alle Vlaamse ondernemingen die moesten sluiten, blijkt groot. De spreker pleit ervoor om de versterking tussen de fysieke winkel en het online aanbod verder uit te bouwen. Zelfs aan huis leveren blijkt opnieuw populair.

Is de consumptie even sterk gedaald in landen waar e-commerce al meer ingeburgerd was? Op deze interessante vraag kan *Danny Van Assche* nog geen antwoord

geven. In Nederland zijn de winkels nooit gesloten geweest, maar was hun omzet gigantisch laag. Hij weet niet of dit door e-commerce gecompenseerd werd, maar wel dat de Vlaamse ondernemer een deel van zijn omzet met zijn online aanbod heeft kunnen compenseren.

Hoe wordt de veiligheid op de werkvloer ervaren? Danny Van Assche verwijst naar de generieke gids voor veilig werken, die op federaal niveau werd samengesteld, en de tweehonderd sectorale gidsen. De sectorale sociale partners hebben een hele resem aan gidsen opgesteld om een veilige heropstart te begeleiden. Zij staan ook in contact met de overheid om snel eventuele problemen op te pikken en erop in te spelen. Sinds de ondernemingen opnieuw open zijn, komen hierover weinig klachten.

UNIZO is zeker voorstander van de Winwinlening, net als van de andere voorstellen om het spaargeld van de Vlaming te activeren.

Volgens Danny Van Assche heeft men intern een oproep gedaan om fraude met de hindermaatregel te voorkomen. Accountants en boekhouders worden aangespoord om hun klanten op een correcte manier te begeleiden. Ook de minister werd aangespoord om hierover publiekelijk te communiceren en controles aan te kondigen. Het gaat echter wel over een heel kleine minderheid die fraude pleegt en hij vindt de persberichten hierover sterk overdreven. Het is inderdaad zo dat de boekhouders intussen voor hun klanten kunnen optreden bij de aanvraag ervan. De spreker looft VLAIO, dat heel snel een enorm aantal hinderpremies heeft uitbetaald. In Wallonië is dat overigens nog altijd niet gebeurd.

Hoe staat het met het bankenoverleg? Van het uitstel van betalingen wordt vrij veel gebruikgemaakt, maar het is duur, want men blijft interesten betalen. Er zijn nog geen betrouwbare cijfers over het aantal bedrijven dat het overbruggingskrediet met 1,5 procent interest gebruikt. Het is blijkbaar moeilijker om dit krediet te krijgen, terwijl er wel nog altijd kaskredieten met 8 of 9 procent interest worden toegekend. De spreker denkt dat het systeem dat de Vlaamse Regering voorstelt met de achtergestelde leningen en garanties op twee of drie jaar beter is dan het federale systeem met garanties op een jaar, omdat dat de kosten opdrijft.

In antwoord op de vraag over de investeringen verwijst Danny Van Assche naar bijlage 4, want daarin staat mooi opgesomd wat de SERV precies bedoelt. Investeren in sociale huisvesting wordt daarbij vermeld, niet alleen uit sociale of economische overwegingen, maar ook omwille van het klimaat. Ook investeren in infrastructuur wordt vermeld. Dat gaat dan niet alleen over wegen, maar ook over fietspaden. De SERV vindt de fiets ideaal voor woon-werkverkeer; tijdens de heropstart zou dat ook moeten worden meegenomen.

Inzake het voorstel van professor Koen Schoors om een solvabiliteitsfonds op te richten, vermeldt Danny Van Assche dat spaargeld activeren altijd een goede zaak is. Heel wat gezinnen hebben tijdens de coronacrisis moeilijkheden ervaren, maar andere gezinnen hebben significant minder geconsumeerd en dus meer gespaard. Tezelfdertijd is er bij bedrijven een sterke nood aan een versterking van het kapitaal. Instrumenten om de toegenomen spaarreserves daarvoor in te zetten, te activeren, zijn daarom zeker interessant. Een garantie vanuit de overheid kan dat alleen maar stimuleren.

Wat de 'cashless society' betreft, is de vraag niet of ze er komt, maar wel wanneer. Elektronisch betalen brengt weliswaar nog steeds kosten met zich mee, kosten die naar beneden zouden moeten kunnen. Maar er worden wel stappen vooruit gezet, bijvoorbeeld met het optrekken van de limiet voor contactloos betalen.

Danny Van Assche bevestigt dat de SERV graag betrokken zou worden bij de samenstelling van het maatschappelijk relancecomité, omdat de SERV een sterke band heeft met de achterban, zowel met werkgevers als werknemers. Het zou dus goed zijn de SERV daarbij te betrekken, maar het is natuurlijk aan de Vlaamse Regering om daarover te beslissen.

Wat fiscaliteit betreft, komt er nog een volgend SERV-advies dat specifiek zal ingaan op het begrotingsevenwicht en investeringen. Fiscaliteit is echter grotendeels een federale bevoegdheid en daar gaat de SERV niet over.

Als er een tweede golf zou komen, dan vindt Danny Van Assche dat het zaak is om naar de gezondheidsexperts te blijven luisteren, ook al liggen sommige genomen maatregelen economisch gezien moeilijk. Anderzijds kan iedereen natuurlijk leren uit de ervaringen van de huidige situatie en uit de aanpak van andere landen. Nederland doet het op virologisch vlak bijvoorbeeld niet beter of slechter dan België, terwijl de winkels in Nederland wel open gebleven zijn en het economische leven niet drastisch tot stilstand is gebracht.

Voor de vraag over de belangrijkste wijzigingen die doorgevoerd moeten worden, zet Danny Van Assche zijn spreekwoordelijke joker in. Het SERV-rapport is een evenwichtsoefening die werd afgerond na lange gesprekken tussen de sociale partners. Het zou het evenwicht niet ten goede komen als hij hier slechts enkele punten, enkele maatregelen, naar voren zou halen.

Wat de bedrijfsinvesteringen betreft, is het inderdaad zo dat er een daling te merken is, zowel bij grotere bedrijven als bij kmo's. Om het tij te keren, moet het ondernemersvertrouwen snel hersteld raken.

Antwoorden van Ann Vermorgen

Ann Vermorgen antwoordt eerst op de vragen over het invullen van de vacatures in de fruitteelt. Over de aantallen durft ze geen uitspraken te doen, maar ze vindt wel dat er ook rekening moet worden gehouden met het principe van passende dienstbetrekking: niet iedereen kan zomaar overal worden ingezet. Los daarvan kan VDAB natuurlijk wel meer focussen op die vacatures en proberen om mensen meer in die richting te duwen.

Inzake tijdelijke werkloosheid stelt Ann Vermorgen dat het ACV een dubbele functie heeft. Enerzijds is het een uitbetalingsinstelling die deontologisch gezien niet zomaar gegevens mag delen met eender welke instelling. Anderzijds heeft het ACV ook een bijblijfwerving en is het als dusdanig een partner van VDAB. In het kader van die werking zijn er afspraken gemaakt met VDAB om werkzoekenden te benaderen, op te vangen en te begeleiden en informeren. Eigenlijk moet VDAB door de privacywetgeving officieel de gegevens opvragen via de Kruispuntbank van de Sociale Zekerheid. Uiteraard moet er rekening worden gehouden met de huidige coronatijden. De face-to-facecontacten zullen opnieuw worden opgestart. Het is momenteel niet evident om persoonlijke contacten te hebben, maar soms volstaan een telefoon of mail niet.

Er moet blijvend worden ingezet op mensen die al voor de coronacrisis erg kwetsbaar waren en erg ver van de arbeidsmarkt stonden. Er zijn acute en structurele problemen die moeten worden aangepakt. De SERV heeft een advies uitgebracht over outreachend werken naar kwetsbare groepen. De traditionele manier van arbeidsbemiddeling is vaak onvoldoende. Er moet naar die mensen gegaan worden om ze dichter naar de arbeidsmarkt te brengen.

De participatie van kansengroepen aan loopbaanbegeleiding is een oud zeer. Er zijn soms andere methodes nodig, die laagdrempeliger zijn. Daarover zijn er met de sociale partners ook al denkoefeningen gemaakt.

Naast opleidingsincentives is er ook een flankerend beleid nodig. Het is een idee om 'learning mentors' in te zetten op de werkvloer. Dat zijn voorbeeldfiguren die hun collega's in hun vertrouwde omgeving kunnen aansporen om die stap te zetten. Dat werkt in andere landen.

Volgens Ann Vermorgen is het positief dat veel mensen onlineleren hebben ontdekt. De huidige context kan gebruikt worden om het Vlaams opleidingsverlof tijdelijk bij te sturen door bijvoorbeeld kortere modules toe te laten of nieuwe digitale vaardigheden aan te leren, die nu nodig blijken.

In de Scandinavische landen zijn levenslang leren en opleiding en vorming geïntegreerd. Dat zou ook in Vlaanderen het nieuwe normaal moeten worden. Er moeten niet enkel inspanningen gebeuren op dat vlak voor kortgeschoolden, maar ook voor hogeschoolden waar dat automatisme niet altijd aanwezig is.

De Stichting Innovatie & Arbeid had een dossier klaar over telewerken, maar dat wordt nu nog niet gepubliceerd omdat er nieuw onderzoek moet gebeuren over de impact van telewerken op de werkbaarheid. Het hangt af van de situatie, maar weinig mensen zijn vragende partij om vijf dagen op vijf thuis te werken. Ze missen de sociale contacten. Er is nu ook nog de combinatie van thuiswerk met preteaching en kinderopvang. Dat maakt het nu gecompliceerd om het neutraal te bekijken. Als er wel in kinderopvang wordt voorzien en de mensen moeten telethuiswerken, dan is dat een ander kader.

Een veilige terugkeer, iedereen weer in de gebouwen toelaten om op een grotere afstand van elkaar te kunnen werken, is niet in alle organisaties en bedrijven mogelijk op korte termijn. Soms zal men in shifts of met een beurtrol moeten werken. Er komen nieuwe vormen van aanwezigheid op het werk, zoals flexibele werktijden die rekening houden met de spitsuren, al zullen die ook verschuiven. Hoe dat gaat evolueren, is koffiedik kijken. Heel veel bedrijven en organisaties hebben het telewerken ontdekt. Algemeen gezien zijn er positieve kanten aan, maar het is nu onverwachts ingevoerd. Waar het gestructureerd gebeurde en met de nodige ICT-ondersteuning, lukte dat. Waar het niet bestond, waren er kinderziekten en waren er weinig policyafspraken. De uitdaging bestaat erin om dat aan te pakken.

In de bedrijven waar hard gewerkt wordt om de veiligheidsmaatregelen volgens de afspraken toe te passen, waar werknemers zien dat het in orde is, krijgen de mensen vertrouwen. Dat vertrouwen mag men niet onderschatten. Op de werkvloeren waar men het voor zich uitschoof en het allemaal overdreven en niet belangrijk vond, werd wantrouwen en angst gecreëerd. Bedrijven waar preventieadviseurs bezig zijn en men aandacht heeft voor de psychosociale aspecten, reiken een kans aan de werknemers aan om erover te praten. In haar eigen organisatie kregen medewerkers die het psychosociaal moeilijk hebben het aanbod om in gesprek te gaan. Waar veiligheid en vertrouwen is, waar inspanningen gebeuren, daar is de angst minder aanwezig. Het gaat soms om kleine dingen. Bij De Lijn waren er bijvoorbeeld onvoldoende beschermhoezen. In de dienstenchequesector vond men handgel, mondkapjes en handschoenen niet altijd zo belangrijk. Dan voelt de werknemer angst.

Hoe gaat men om met een tweede lockdown en wordt dat een andere vorm? Veiligheid blijft volgens Ann Vermorgen altijd belangrijk, men moet altijd rekening houden met wat de experts zeggen. De lockdown gebeurde heel plots, maar intussen werd er al veel bijgeleerd. Heel wat bedrijven hebben nu al een circulatieplan

opgemaakt en er zijn allerlei andere veiligheidsmaatregelen uitgewerkt. Dat geeft een voorsprong als er weer iets zou gebeuren.

De SERV wil in het kader van de bepalingen rond de begroting en de relance het aspect van de Vlaamse fiscaliteit wel meenemen. Er is een aparte commissie die daar verder op zal doorwerken, ook in functie van toekomstige adviezen. Dat zit vervat in het luik begroting. Vandaag ging het niet expliciet over begroting.

2. Francis Devisch, directeur Groep Maatwerk

2.1. Inleidende uiteenzetting

Francis Devisch is directeur van Groep Maatwerk. Groep Maatwerk vertegenwoordigt een deel van de maatwerkbedrijven, de 47 voormalige beschutte werkplaatsen. Er zijn 17.000 doelgroepwerknemers.

Stand van zaken invulling

Bij het begin van de lockdown kreeg de sector een enorme klap: 10 van de 47 maatwerkbedrijven gingen dicht. Een overgroot deel van de maatwerkbedrijven viel terug op een minimale bezetting. De kringwinkels gingen dicht. De tewerkstelling voor heel de sector kwam op minder dan één op vijf werknemers. 16.000 maatwerkers zaten van de ene op de andere dag thuis.

De focus van de werkzaamheden verschoof naar essentiële activiteiten: maken van mondkapen en verpakken van ander medisch materiaal en voeding.

Na die klap is de sector beetje bij beetje rechtgekrabbeld. Het was een zoektocht. Men moest immers gaan werken op 1,5 meter afstand en de schrik zat er in het begin goed in bij de maatwerkers. Via goed lokaal sociaal overleg is men erin geslaagd om een draagvlak te creëren. Bovendien was er de vraag van de klant. Er kwamen gemengde reacties. Bij sommige was er veel begrip voor de situatie, maar er waren ook klanten met veel minder begrip voor het feit dat de maatwerkbedrijven even niet verder konden werken.

Anderhalve maand later draaien de maatwerkbedrijven op halve kracht. Dat komt onder andere door de heropening van de kringloopwinkels. Er was al heel veel activiteit voor de voorbereiding van die heropening. Alle voormalige beschutte werkplaatsen zijn weer actief, maar zitten nog steeds in de opbouwfase naar de integratie van meer mensen. De activiteiten worden nog steeds opgebouwd, er wordt nog steeds gewerkt aan het coronaproof zijn. Er is nog steeds meer werk dan er mensen beschikbaar zijn. Maar het keerpunt is jammer genoeg in zicht.

Doelstelling in coronatijden

De maatwerkbedrijven hebben de doelstelling om kwalitatieve tewerkstelling te creëren voor zoveel mogelijk mensen met een afstand tot de arbeidsmarkt. Dat gebeurt via ondernemerschap, in een economische omgeving. Er is slechts één toetssteen: het aantal mensen dat kan worden tewerkgesteld, en dat moet zo maximaal mogelijk zijn.

In coronatijden werd de doelstelling omgekeerd en die is nu: zo weinig mogelijk mensen voor een lange periode thuis laten zitten. De verschillende maatregelen vanuit de verschillende overheden hebben de impact op het inkomen gelukkig beperkt. Er is wel een veel grotere impact op het welzijn van de maatwerkers. Er is een gebrek aan structuur en aan sociaal contact. Bovendien leeft de vrees dat thuiszittende maatwerkers niet altijd even goed begrijpen hoe de verschillende

coronaregels moeten worden toegepast. Om die reden werd Maatwerk TV in het leven geroepen.

Op de reguliere doelstelling kwam nog een extra laag, namelijk het veilig werken. Veel van de werknemers behoren tot de risicogroepen, maar zij zijn ook extra kwetsbaar door hun mentale beperking. De koepelorganisatie heeft dan ook vanaf dag één duidelijk gesteld dat de richtlijnen rond corona rigoureuus moeten worden opgevolgd, zowel op het werk als op het gemeenschappelijk vervoer of het woon-werkverkeer. Er zijn in dat verband meerdere inspecties gebeurd.

Veiligheid is belangrijk. Er is dan ook snel werk gemaakt van een sectorprotocol, met de specifieke focus van de maatwerkers.

Verwachtingen 2020

De doelstelling is dus duidelijk: zo veel mogelijk mensen tewerkstellen. De voorbije weken bedroegen de tewerkstellingspercentages slechts 20 of 30 procent. De vraag is hoever de maatwerksector dit jaar zal geraken. Een belangrijke factor daarbij is de economische conjunctuur. De maatwerksector werkt hoofdzakelijk als toeleveringssector voor de reguliere economie. Samen met de uitzendsector vormt de maatwerksector zowat de barometer van de economie. De vooruitzichten zijn niet rooskleurig.

Groep Maatwerk heeft op basis van historische gegevens een projectiemodel ontwikkeld rond tijdelijke werkloosheid. De tijdelijke werkloosheid binnen één kwartaal kan voor 83 procent worden voorspeld op basis van conjunctuur- en seizoenschommelingen. Francis Devisch illustreert dit met een grafiek die de werkloosheid van de voorbije jaren weergeeft en de ontwikkeling volgens het model. Op basis van de indicatoren is de voorspelling voor kwartalen drie en vier van 2020 een economische werkloosheid van 15 procent. Dat betekent dat er helaas nog heel wat mensen thuis zullen zitten.

Maximale tewerkstelling in coronatijden

Hoe kan de tewerkstelling worden gemaximaliseerd in coronatijden? De maatwerksector wordt geconfronteerd met dezelfde vragen als de reguliere werknemers: vragen inzake werken op afstand, hygiëne en werknemers die plots in quarantaine moeten. Anderzijds wordt de sector ook geconfronteerd met knelpunten die sectorspecifiek zijn of die in de maatwerksector verhoudingsgewijs substantiëler voorkomen dan gemiddeld. Een heel belangrijk issue is de arbeidsorganisatie en het productieproces. De sterkte van de sector is dat die het werk op een dergelijke manier kan organiseren dat zelfs mensen met heel beperkte competenties een bijdrage kunnen leveren. Daartoe worden opdrachten opgedeeld in heel veel kleine deelopdrachten, waaraan iemand met een beperkte competentie dan kan meewerken. Heel vaak betekent dit in serie werken. Door de coronamaatregelen zorgt dit voor heel wat kopbrekens.

Een ander belangrijk punt is het vervoer. Heel wat van de werkzaamheden gebeuren in enclave. In normale tijden vindt 20 procent van de werkuren plaats op de werkvloer van reguliere bedrijven, wat een goede zaak is voor de inclusie. De aanpak daarbij is dat de medewerkers eerst naar de werkplaats komen en dan samen naar de enclave rijden. Door de coronacrisis konden de voorbije weken slechts twee personen in een busje in plaats van negen in normale tijden. Dit betekent dus meer rijden en minder werkuren.

Het integreren van zwakke werknemers wordt een heel belangrijke uitdaging. Er is heel beperkt doorgewerkt en dat gebeurde met de sterkere werknemers. Gezien

de mentale beperking kost het veel meer inspanningen om de zwakkere werknemers mee te krijgen in het coronaverhaal. De werknemers die tot de risicogroepen behoren, zijn voorlopig nog niet aan het werk of slechts in heel beperkte mate. Er wordt bekeken of zij eventueel andere taken kunnen krijgen, zodat ze, afgezonderd van andere werknemers, hun werk kunnen hervatten.

Er is extra begeleidingsnood. Normaal gezien kan een begeleider zeven tot tien personen begeleiden, nu ligt dat aantal lager. De begeleiders hebben bovendien bijkomende opdrachten gekregen, om erop toe te zien dat de veiligheidsvoorschriften rond corona worden nageleefd.

Een laatste knelpunt is het extra rendementsverlies. De werknemers hebben hoe dan ook al een substantieel rendementsverlies, dat is een voorwaarde om als maatwerker te mogen werken. Zeker bij de minder sterke werknemers zal de coronasituatie voor een bijkomende daling van hun rendement zorgen. Voor april 2020 werd er een daling van 5 à 7 procent genoteerd.

Een maatwerkbedrijf maakt al jaren het verschil met ondernemerschap. Het was een moeilijke tijd maar de directeurs waren tevreden dat ze iets konden doen voor de werknemers waar ze een hele nauwe band mee hebben. De maatwerkbedrijven verwachten echter ook een partnerschap van de Vlaamse overheid. De beschermingsvergoeding was een eerste goede aanzet, maar de sector is vragende partij voor extra ondersteuning om de tewerkstelling zo maximaal mogelijk te houden.

Vorbereitung postcoronatijdkperk

De sector wil zich ook al voorbereiden op het postcoronatijdkperk. De SERV verwacht een grote impact op de economie en de arbeidsmarkt, die disruptief zal zijn, maar die ook opportuniteiten zal bieden. De verwachting is dat er meer lokaal zal worden geproduceerd. Maatwerkbedrijven hebben altijd een band gehad met de lokale economie. Ook de arbeidsorganisatie en de bedrijfsvoering zullen veranderen.

De maatwerkbedrijven vragen om ondersteuning door de overheid op basis van een meerjarenplan, waarin afgesproken thema's vorm kunnen krijgen op lokaal niveau. Investeren in veerkrachtige maatwerkbedrijven is investeren in tewerkstelling en in de Vlaamse economie.

Om de tewerkstelling van maatwerkers te garanderen, is de liquiditeit en solvabiliteit van maatwerkbedrijven heel belangrijk. De minister heeft beslist om de voorschotten te laten doorlopen waardoor de bedrijven ademruimte krijgen tot het einde van 2020. Het is belangrijk om nu al na te gaan welke maatwerkbedrijven een probleem zouden kunnen krijgen door de coronacrisis, zodat er kan worden gestart met managementondersteuning. Groep Maatwerk schat dat een vijftal maatwerkbedrijven extra aandacht nodig zullen hebben. Bij de voormalige sociale werkplaatsen zal dat aantal iets hoger liggen.

Er zou ook ondersteuning kunnen komen via leningen als een bedrijf in moeilijkheden komt. Het belangrijkste blijft tewerkstelling, want 20.000 maatwerkwerknemers zaten de voorbije weken thuis en willen heel graag opnieuw aan het werk.

2.2. Vragen van de leden

Imade Annouri is het er helemaal mee eens dat de sociale economie een belangrijke rol te vervullen heeft voor tewerkstelling in de postcoronasamenleving. Sociale economie is het snijvlak tussen tewerkstelling en mensen die in het reguliere circuit uit de boot vallen maar wiens potentieel toch kan worden gekanaliseerd voor de maatschappij. Voor maatwerkers is het werk belangrijk voor sociale contacten

en zelfontplooiing. Wordt er tijdens hun tijdelijke werkloosheid ook werk gemaakt van begeleiding en ondersteuning?

Caroline Gennez merkt dat in de steden het aantal mensen dat aanklopt bij het OCMW voor hulp, sterk stijgt. De OCMW's kijken voor tewerkstelling naar de sociale economie maar ook naar het reguliere systeem. De sociale economie kan mee een uitweg uit de crisis bieden. Maar dan moet het contingent door de Vlaamse Regering worden uitgebreid. Pleegt de Groep Maatwerk daarover overleg met de Vlaamse Regering? Zo ja, in welke diensten en in welke dienstverlening ziet men nog marge om de mensen die nu door de mazen van het net glippen op te vangen en naar het normale economische circuit te begeleiden?

Maurits Vande Reyde vraagt hoe de doorstroming van mensen uit de sociale economie naar de reguliere economie, en een eventuele terugkeer mocht het toch niet lukken, kan worden vergemakkelijkt. Het lid heeft heel veel respect voor de werknemers van maatwerkbedrijven. Zij leveren vaak heel gespecialiseerd werk, dat heeft hij in een aantal bedrijven in Diest kunnen vaststellen.

Allessia Claes is tevreden dat de maatregelen inzake de heropstart van de maatwerkbedrijven op 15 mei 2020 zullen worden afgerond. Veel Vlaamse bedrijven zijn afhankelijk van buitenlandse bedrijven die werden stilgelegd. Hoeveel maatwerkbedrijven gaan nu meer samenwerken met de Vlaamse bedrijven? Hoe kan de samenwerking met de Vlaamse economie worden versterkt in tijden van corona en zeker erna?

De Vlaamse Regering heeft maatregelen genomen, bijvoorbeeld de opschorting van de regel van de invullingsgraad van 90 procent. Het lid wil weten hoe die maatregel kan worden geëvalueerd. Zijn er nog verbeterpunten?

Allessia Claes vermoedt dat de doorstroom naar de reguliere economie op dit moment minder van belang is. Wanneer zal deze doorstroom opnieuw onder de aandacht komen?

Robrecht Bothuyne weet dat de organisaties in de sociale economie delen in de huidige malaise en zullen delen in de toekomstige. In welke mate kunnen de Vlaamse overheidsinstrumenten de noden lenigen, bijvoorbeeld de financiële noden van bedrijven in de sociale economie? Kan PMV een extra rol spelen om de overleving van de organisaties en de bedrijven in de sociale economie te vrijwaren?

2.3. Antwoorden

Francis Devisch bevestigt dat thuiszitten zeer problematisch is voor de maatwerkers. Dat werd zeer snel opgemerkt en opgenomen door de maatwerkbedrijven. Er zijn allerlei acties uitgerold: gesloten Facebookgroepen om contact te houden; buddysystemen waarin begeleiders een aantal groepen onder hun hoede namen; sommige maatwerkbedrijven hadden twee tot drie keer per week een telefonisch contact. Er is dus een heel systeem van opvang uitgerold.

In het sectorprotocol wordt het psychosociaal welzijn ook een belangrijk aandachtspunt, niet alleen van de mensen die konden werken maar ook van medewerkers die thuis moesten blijven. Die groep zal ook in de tweede helft van 2020 blijven bestaan. Om dat op te vangen, kan er eventueel worden geroteerd in de technische werkloosheid. Zo moeten niet altijd dezelfde mensen thuis blijven, wordt de band met de werkplaats aangehaald en wordt er wat inkomen gecreëerd.

Francis Devisch vreest dat de huidige ondersteuningsmaatregelen voor tijdelijke werklozen minder lang zullen duren dan de werkloosheid waarmee zij worden geconfronteerd. Op dat moment zal er misschien extra ondersteuning nodig zijn.

Opleidingen via het systeem van betaald educatief verlof kunnen ook een bijkomend antwoord zijn op het langdurig thuiszitten. Groep Maatwerk biedt Flexipack-opleidingen aan. Gedurende vier dagen wordt, samen met de maatwerkers, een aantal thema's doorgenomen. Dit kan bijdragen tot een maximale tewerkstelling. Waar dat niet lukt, zullen bijkomende acties worden ondernomen.

Natuurlijk wil de sector extra groeien. Maar met een economische werkloosheid van 50 procent moet er stap voor stap worden vooruitgegaan. In eerste instantie moeten zoveel mogelijk mensen weer aan het werk. De economische werkloosheid is wel niet overal gelijk verdeeld. Als men mensen een job kan aanbieden door bijkomende tewerkstellingsmogelijkheden, zal daar zeker op worden ingegaan, mogelijk op korte termijn. Maar de volgende weken en maanden ligt de focus op het tewerkstellen van mensen die nu thuis zitten. Er wordt al aan de postcoronatijden gedacht. Er wordt bekeken waar de maatwerkbedrijven een grotere rol kunnen spelen in de economie, hoe aan het uitbreidingsbeleid vorm kan worden gegeven.

Een volgende vraag ging over de doorstroom. Op dit moment ligt het niet voor de hand dat externen een regulier bedrijf binnenkomen. Het is belangrijk om de huidige tijd te gebruiken om het systeem verder uit te werken. Het regeerakkoord had een aantal duidelijke intenties op dat vlak. Onder andere de terugkeergarantie is essentieel om een echt doorstroombeleid te kunnen waarmaken. Het is niet de bedoeling stil te zitten. Lessen uit het verleden over doorstroom moeten worden omgezet in een performanter doorstromingskader.

De laatste vijf jaar heeft Groep Maatwerk fors ingezet op het duidelijk maken van de link met de Vlaamse economie, maar die kan nog sterker worden gemaakt. De maatwerkbedrijven hebben een aantal sterke troeven waaronder kwaliteit. Ook nabijheid is een troef. Vroeger werd dat vooral ecologisch geduid, nu komt het aspect onafhankelijkheid daar ook bij. Groep Maatwerk wil daarin meegaan en doet dat door nauwe contacten te leggen met andere sectorfederaties zoals Fedustria en Agoria en de klassieke werkgeversorganisaties zoals Voka en UNIZO. Bedoeling is de mentale shift die wordt aangekondigd te realiseren en duidelijk te maken dat maatwerkbedrijven een heel betrouwbare partner kunnen zijn.

Er werd gevraagd naar de evaluatie van de huidige maatregelen. Volgens Francis Devisch is er goed gehandeld maar het lijkt beter nog even te wachten met de diepgaandere maatregelen. De impact van de crisis zou wel eens lang kunnen duren en dan is het gevaarlijk om snel grote beslissingen te nemen.

Groep Maatwerk gaat voor maximale tewerkstelling en hoopt in de minister een partner te vinden. Dat betekent deels financiële ondersteuning, die dan wordt ingezet om de tewerkstelling te ondersteunen.

Wat het ondersteunen van bedrijven in moeilijkheden betreft, wordt bekeken of er reguliere maatregelen zijn waarvan de maatwerkbedrijven gebruik kunnen maken. Wanneer maatwerkbedrijven in moeilijkheden komen, moet de nodige ondersteuning worden geboden. Als dat onvoldoende blijkt, moet via het eigen beleidsdomein nog een extra inspanning gebeuren, aldus Francis Devisch.

3. Wim Adriaens, gedelegeerd bestuurder VDAB

3.1. Inleidende uiteenzetting

Inschatting impact coronacrisis

Wim Adriaens, gedelegeerd bestuurder van VDAB, licht – aan de hand van enkele grafieken – toe wat VDAB verwacht op basis van een aantal parameters en

hypotheses. Het gaat om een inschatting van het moment in een onzekere context, die kan verbeteren of verslechteren.

Een eerste grafiek toont de reële evolutie van de werkloosheid en de prognose van de verwachte werkloosheid zonder coronacrisis. VDAB stelt een sterke stijging van de werkloosheid vast, die hoofdzakelijk te wijten is aan de uitzendcontracten die massaal zijn stopgezet tijdens de tweede helft van maart 2020. De pieken in de grafiek kunnen worden verklaard door de schoolverlaters, die in juli op de arbeidsmarkt komen en zorgen voor een tijdelijk verhoogde instroom.

Wat betreft de evolutie van de vraagkant van de arbeidsmarkt is er een sterke daling van het aantal vacatures tot iets minder dan de helft van voor de coronacrisis, wat niet abnormaal is met grote delen van de economie in lockdown. Wim Adriaens is verbaasd dat nog de helft van de vorige periode wordt benaderd. Intussen stijgt het aantal vacatures opnieuw, een evolutie die zich hopelijk doorzet.

Een volgende grafiek toont de instroom en uitstroom per week sinds 8 maart 2020. De uitzendcontracten zijn massaal stopgezet aan het begin van de lockdown. Nadien neemt de instroom af en blijft die stabiel op een redelijk laag niveau. Daar speelt het effect van de tijdelijke werkloosheid, die niet in de getoonde cijfers zit. Dat wijst op het belang van de maatregel waarbij gezonde bedrijven maximaal de kans moeten krijgen om de draad op te pikken zodra de toestand genormaliseerd is. Een goede match tussen werkgever en werknemer kost geld, het duurt even voor een werknemer bij zijn werkgever zijn productiviteit heeft opgebouwd. De maatregel van de tijdelijke werkloosheid is dan ook belangrijk om die kosten waar mogelijk te kunnen vermijden. Wim Adriaens wijst er wel op dat er de komende maanden nog een bepaald volume aan toekomstig werkzoekenden in de definitieve werkloosheid zal instromen. Die evolutie moet goed worden opgevolgd.

De uitstroom stond op een laag niveau maar stijgt opnieuw langzaam. De spreker hoopt dat die evolutie zich doorzet.

Wim Adriaens schetst, zeer voorzichtig en bewust van alle hypothesen, de verwachtingen voor de komende maanden. Men is zeker van de 30.000 extra werkzoekenden, die er vandaag al zijn. In juli 2020 verwacht VDAB de klassieke instroom van de schoolverlaters, dat zijn er ongeveer 10.000. Ook dat is zo goed als zeker. Voorts verwacht men een inhaalbeweging van de instroom uit de OCMW's wanneer de werking daar ten volle wordt hernomen. Met enige onzekerheid schat men een verdere toename van 5.000 tot 20.000 werkzoekenden, onder meer uit de tijdelijke werkloosheid. In totaal gaat het over een grootteorde van 60.000 extra werkzoekenden in de komende maanden.

Maar deze raming is dus sterk onderhevig aan een aantal onzekerheden, zoals maatregelen die sneller of trager worden versoepeld, faillissementen van bedrijven die de kloof niet hebben kunnen overbruggen, de mate van herstel in de verschillende sectoren en de vraag of dit een eenmalige lockdown was of dat men opnieuw de maatregelen zal moeten verstrengen.

Krachtlijnen tegen structurele werkloosheid

VDAB maakt zich nu al klaar om met die nieuwe realiteit om te gaan. De insteek van VDAB, de minister en de sociale partners is om een grote structurele werkloosheid te vermijden. Wim Adriaens overloopt in grote lijnen een aantal pistes waarop men wil gaan werken.

In de eerste plaats zal worden ingezet op een intensieve bemiddeling bij de vacatures die er nog zijn. Het aantal vacatures neemt nog toe. De krapte van de afgelopen jaren is tijdelijk even weg en er zijn wellicht kansen om bepaalde vacatures

sneller te gaan invullen. VDAB raadt de werkgevers die extra dienstverlening wensen om die vacatures in te vullen aan om hun vacatures op gedeeld beheer (tussen VDAB en werkgever) te zetten. Dan gaat VDAB er intensief mee aan de slag om ze zo snel mogelijk in te vullen.

Tegen de werkgevers die de coronastorm overleven, zegt VDAB dat ze nog eens goed moeten denken aan de periode toen het zeer lastig was om bepaalde vacatures in te vullen. Misschien zijn er nu opportuniteiten op de arbeidsmarkt. VDAB raadt hen aan zeker te overwegen om opnieuw te gaan aanwerven, bijvoorbeeld wanneer de schoolverlaters eraan komen.

VDAB wil het gesprek aangaan met zwaar getroffen sectoren zoals horeca, toerisme en de evenementensector om te kijken of er collectieve acties mogelijk zijn, competenties in kaart te brengen en te kijken naar matchingsopportuniteiten met andere sectoren. VDAB werkt al op individueel niveau, maar kan misschien ook op collectief niveau kijken wat mogelijk is.

De verwachting is dat in de huidige crisis veel zelfredzame mensen opnieuw werkzoekend zullen worden. Het is belangrijk om ervoor te zorgen dat deze mensen tijdens de periode van werkloosheid hun competenties op peil kunnen houden, zodat ze snel weer vertrokken zijn wanneer de arbeidsmarkt aanpikt. VDAB denkt aan het samenstellen van een digitaal 'Hou je scherp op de arbeidsmarkt'-pakket waar werklozen zelf mee aan de slag kunnen in afwachting van nieuwe sollicitatiekansen. Dat pakket zou gaan over onderhandelen, online leren – waarvoor de minister extra middelen heeft toegezegd –, sollicitatietools, oriëntatietools enzovoort. Zo kunnen werklozen deze periode optimaal benutten om de competenties op peil te houden. VDAB heeft ook een aanbod klaar voor wie nood heeft aan een meer diepgaande bijscholing in de competentiecentra.

Blijven leren op de werkvloer is ook zeer belangrijk. De beste plaats om competenties op te bouwen, blijft nog altijd de werkvloer zelf. Met een toenemend aantal werkzoekenden zal er een grotere nood zijn aan stage- en werkleerplaatsen terwijl er anderzijds minder vacatures zijn en het moeilijker zal zijn om met de social distancingmaatregelen extra werkplekken te gaan creëren. Dat wordt de volgende maanden een aandachtspunt. VDAB zal in de contacten met de werkgevers blijven oproepen om in voldoende werkplekken te voorzien, het belang daarvan goed duiden en nieuwe werkgevers overtuigen om die werkplekken aan te bieden.

'Leave no one behind' wordt een belangrijke leidraad. VDAB zal blijven inzetten op de prioritaire groepen van niet-beroepsactieven. In het VESOC-engagement van februari 2020 kwamen de Vlaamse Regering en de sociale partners overeen om in te zetten op een aantal prioritaire groepen van niet-beroepsactieven, met name de mensen die een leefloon ontvangen, mensen met een RIZIV-uitkering en herintreders. VDAB is ervan overtuigd dat het ook in een economische crisis belangrijk is om groepen met een grote afstand tot de arbeidsmarkt kansen te blijven geven. Het zou een slechte zaak zijn om deze mensen nu los te laten. Zowel de SERV als de minister staan ten volle achter het VESOC-engagement.

Ook het SERV-akkoord 'Iedereen aan boord' blijft overeind. Wim Adriaens vindt dat een zeer goede zaak omdat iedereen een perspectief op de arbeidsmarkt verdient.

VDAB bereidt zich voor

Uiteraard bereidt VDAB zich ook operationeel voor op het hoogtij op de arbeidsmarkt door binnen de eigen capaciteit te kijken waar het beter en slimmer kan worden aangepakt, bijvoorbeeld door nog meer opleidingsmodules digitaal te maken. VDAB is in de eerste plaats zijn huiswerk aan het maken en aan het bekijken

hoe de impact van de organisatie kan worden vergroot. Dat betekent een meer gedifferentieerde aanpak, structureel meer digitale bemiddeling, mensen nog meer digitaal proberen te bereiken en nog meer opleidingen digitaal geven. Ook wil Wim Adriaens de capaciteit optimaliseren en verschuiven waar nodig.

Een belangrijke kanttekening hierbij is dat bij VDAB de veiligheid van de medewerkers en de klanten primeert. In de face-to-facedienstverlening en in de opleidingen zal VDAB op een verminderde capaciteit moeten draaien omwille van de vereiste social distancing. Niemand zal ontkennen dat in het licht van de komende uitdagingen tenminste extra capaciteit nodig zal zijn, intern maar vooral ook extern, met extra volumes aan dienstverlening bij de partners. Dat zal uiteraard een kostprijs hebben. Daarover zal VDAB het gesprek voeren met de minister en de Vlaamse Regering. Wim Adriaens is er zeker van dat die dit met open vizier zal bekijken.

3.2. Vragen van de leden

Tussenkomst van Tom Ongena

Tom Ongena merkt op dat VDAB de komende weken en maanden een cruciale rol zal spelen met de verwachte toestroom van nieuwe werkzoekenden. Het zal alle hens aan dek zal zijn om veel mensen zo snel mogelijk weer aan de slag te krijgen. Maar de onderstroom van de krapte op de arbeidsmarkt blijft. VDAB zal dus twee dingen moeten doen: snel inspelen op de situatie om wie nu werkloos wordt zo snel mogelijk weer aan te slag te krijgen, en blijven inspanningen leveren om de krapte weg te werken en de niet-actieve of anderszins actieve arbeidsreserve aan de slag te krijgen.

Door de coronacrisis zijn er vandaag heel veel tijdelijk werkzoekenden. Het probleem is dat VDAB die mensen niet kent en dat er geen doorstroom is van gegevens van de RVA. Het lid hoopt dat dit snel in orde kan komen met het nieuwe VDAB-decreet en dat VDAB de gegevens van de tijdelijk werkzoekenden krijgt. Staat de dienst klaar om, zodra hij die gegevens heeft, de tijdelijk werkzoekenden meteen te contacteren en te informeren over de mogelijkheden, wetende dat waarschijnlijk één op vijf van de tijdelijk werklozen definitief werkloos zal worden? In welke mate anticipeert VDAB daarop?

Het aantal digitale opleidingen van VDAB heeft een boost gekregen. Diverse mensen hebben dus zelf al hun weg naar de online opleidingen gevonden. VDAB krijgt daar ook 4 miljoen euro extra voor van de minister. Wat gebeurt er met dat budget? Welke opleidingen worden uitgebreid? Heeft VDAB daar ook private partners bij betrokken, en welk aandeel van dat budget is naar die partners gegaan?

Seizoensarbeiders raken moeilijk in Vlaanderen, terwijl het fruit en de groenten moeten worden geoogst. VDAB heeft op dat vlak een faciliterende rol gespeeld, met de coronavacatures en 'Help de oogst'. Vaak hoort het lid daarover de volgende vraag: nu worden de tijdelijk werkzoekenden aangespoord om te gaan plukken, waarbij ze 75 procent van hun uitkering behouden, maar waarom worden de gewone werkzoekenden niet in eerste instantie ingezet?

Het gaat bovendien niet enkel over seizoensarbeid. De coronacrisis heeft ook andere noden aan het licht gebracht: ook in de zorg en andere sectoren, zoals de supermarkten, waren er soms handen te kort. In welke mate heeft VDAB de druk op de werkzoekenden die al in het systeem zaten, kunnen verhogen, om die zo veel mogelijk naar die coronavacatures te leiden? Daar kon heel snel op de bal worden gespeeld, aldus Tom Ongena, en waarschijnlijk is dat ook gebeurd.

Tussenkomst van Imade Annouri

Imade Annouri heeft de VDAB-prognose gehoord van mogelijk 60.000 extra werklozen. Die prognose is afhankelijk van verschillende factoren. Heeft VDAB ook modellen voor het hypothetische geval dat er een tweede golf zou komen? Wordt nagedacht over wat er dan nodig is? Het is immers goed om voorbereid te zijn op een worstcasescenario, ook al is dat misschien niet nodig. De huidige crisis heeft niemand zien aankomen en dat heeft heel veel improvisatie en snelle beslissingen van de Vlaamse Regering en van heel wat andere instanties gevraagd.

VDAB stelt zelf ook dat deze uitdaging uiteraard extra middelen zal vergen. *Imade Annouri* deelt het vertrouwen dat deze regering dan ook wel in extra middelen zal voorzien. Vanaf wanneer zullen die extra noden in kaart kunnen worden gebracht? Dan kan het debat daarover worden gevoerd.

Wat betreft de kwetsbare arbeidsmarktprofielen mag inderdaad niemand worden achtergelaten. Sommige profielen hadden het nu al moeilijk op de arbeidsmarkt en komen nu extra onder druk. In de vorige legislatuur zijn er in de commissie discussies geweest over de 55-plussers en 58-plussers. Die kwamen al moeilijk aan de bak en zullen volgens het lid nu wel zeker een vogel voor de kat zijn, net als mensen met migratieroots en kortgeschoolden. Wordt daar een extra spoor voor ontwikkeld? Men zal nu immers zo veel mogelijk mensen nodig hebben om alles opnieuw een boost te geven en om de relance te genereren. Of blijft het gewoon bij de sporen die er nu al zijn, en die goed zijn?

Tussenkomst van Caroline Gennez

Caroline Gennez stelt vast dat de economie nu langzaam fysiek aan het heropstarten is. Gebeurt hetzelfde met de VDAB-kantoren en de 'outreaching' aanpak? De digitale contactstrategie is waarschijnlijk kunnen doorlopen, maar in het verleden was de zorg vaak dat niet alle kwetsbare arbeidsmarktprofielen even gemakkelijk digitaal te bereiken zijn. Nu kon enkel digitaal worden gewerkt. Heeft VDAB de impact daarvan kunnen meten?

Als VDAB nu gradueel heropstart, kan dat ook Vlaanderenbreed voor alle VDAB-kantoren en werkwinkels? Kunnen potentiële werkzoekenden daar op dezelfde manier en met dezelfde timing opnieuw terecht?

Er zijn inderdaad een aantal sectoren waar de krapte voor de coronacrisis al duidelijk was, zoals de zorg en het onderwijs, die schreeuwen om extra instroom. De nood aan omscholing, herscholing en competentieontwikkeling op maat voor die twee sectoren blijft dus zeer groot. Wat de zorg betreft, is dat duidelijk, aangezien de coronacrisis een gezondheids crisis is. Ontwikkelt VDAB die mogelijkheden ook specifiek voor die sectoren, zodat ze een iets meer ontspannen doorstart kunnen maken na de crisis?

Er bestaat een kluwen aan instrumenten, die potentieel niet allemaal even crisisbestendig zijn. Systemen als wijkwerken en individuele beroepsopleidingen vragen terecht een engagement en inspanningen van de werkzoekenden. Er worden voorwaarden opgelegd als ze meedoen aan die maatregelen. Daar staat ook een engagement van de werkgevers tegenover, maar *Caroline Gennez* kan zich voorstellen dat in deze tijden het bindend engagement van een perspectief op vaste aanwerving in de IBO's op losse schroeven staat. Is dat instrument dan wel crisisbestendig?

Het lid beveelt aan die analyse te maken voor het hele instrumentarium. Ze is immers wellicht niet de enige die soms moeite heeft om de verschillende instrumenten uit elkaar te houden. *Caroline Gennez* hoort dat ook van trajectbegeleiders.

Zelfs binnen VDAB heeft men het soms moeilijk om maatwerk te leveren voor een kandidaat-werkzoekende. Kan het momentum worden aangegrepen om de crisis-bestendigheid van de maatregelen te analyseren en misschien zelfs te snoeien in het aanbod, omwille van de transparantie?

Tijdens de bespreking van het nieuwe kaderdecreet en van de waaier aan nieuwe opdrachten die VDAB toegewezen krijgt, was de commissie het eens dat die waardevol kunnen zijn: de loopbaanregie, het individueel perspectief, de samenwerking met lokale besturen, het verbreden van de doelgroep, ook naar niet-actieven. VDAB zal de komende jaren heel veel werk hebben, maar moet dat wel doen met een gesloten beurs, terwijl de dienst in het begin van de legislatuur ook al een besparing van meer dan vierhonderd vte's kreeg opgelegd. Als daar geen extra middelen tegenover staan, hoe is dat compatibel met de nieuwe opdrachten en met een goede dienstverlening voor die verbrede doelgroep? Is dat mogelijk? Hoe zal VDAB dat doen? Als dat niet mogelijk is, welke plaats neemt dit dan in de vraag naar extra middelen post corona?

Tussenkomst van Alessia Claes

Alessia Claes wil de crisis aangrijpen om de competenties en het levenslang leren te versterken, zeker nu er meer dan 1 miljoen tijdelijke werklozen zijn. Zijn de mogelijkheden daarvoor op dit ogenblik voldoende benut? Zijn er nog andere opportuniteiten?

Er zijn naast VDAB veel opleidingsverstrekkers en ook de sectorale opleidingsfondsen promoten opleidingen bij de bedrijven. Zal de rol van die fondsen in deze crisis worden versterkt en zal daarbij de focus op het heropleiden en de mobiliteit tussen de verschillende sectoren liggen? Werd er al nagedacht over de rol van de fondsen?

Tussenkomst van Robrecht Bothuyne

Robrecht Bothuyne heeft een vraag bij de grafiek over de in- en uitstroom. Kan de 'uitstroom naar andere' nader worden verklaard?

Het lid wil ook graag weten of er voldoende capaciteit is om aan de vraag naar opleiding en vorming te voldoen. Er zijn veel spelers op de markt, er is extra geld vrijgemaakt om de digitale opleidingen samen te brengen op een platform. Hoever staat het ontwikkelen en ontsluiten van die capaciteit? Moet VDAB mensen meer stimuleren of zelfs wat dwingen om opleidingen en vormingen te volgen?

De begeleiding van de werkgevers is in deze coronacrisis zeer belangrijk. Er zijn nog altijd 35.000 vacatures op dit moment. Worden ook de werkgevers actief begeleid door VDAB?

Wim Adriaens verwacht 60.000 extra werkzoekenden, inclusief schoolverlaters en andere instromers. Kan hij dit cijfer verklaren? Is het geen onderschatting?

VDAB zal zich op sectoren richten die zware moeilijkheden ondervinden, zoals toerisme en horeca, onder andere door mensen versneld op te leiden. Robrecht Bothuyne pleit ervoor dat men in dat geval de zorgsector extra naar voren schuift. Daar zijn er heel wat vacatures en kunnen extra handen de werkdruk verlichten. Kan men hiervan een prioriteit maken?

Ook loopbaanbegeleiding en -coaching worden heel belangrijk. Veel werknemers zitten hierover met vragen. Hoe zet VDAB zich hiervoor in?

3.3. Antwoorden

Wim Adriaens gaat eerst in op de vraag over de gegevens van de tijdelijke werklozen. Als het nieuwe decreet eenmaal is goedgekeurd, zal VDAB de machtigingsaanvraag indienen en kan men de tijdelijke werklozen, van wie men de gegevens nog niet heeft, contacteren en hulp aanbieden.

De middelen voor de online opleidingen zijn nog niet beschikbaar, maar alles wordt in stelling gebracht om daar zo snel mogelijk mee aan het werk te gaan. Er worden extra arbeidsmarktgerichte opleidingen voorbereid en acties om het platform voor partners open te stellen.

Voor de seizoensarbeid speelde VDAB een faciliterende rol via de zogenaamde covidvacatures en de website www.vdab.be/helpdeoogst. De dienst rekende niet alleen op geïnteresseerde tijdelijke werklozen, maar ook op andere werkzoekenden. Er was veel interesse en er waren uiteindelijk veel meer kandidaten dan vacatures. Een les die men hieruit kan trekken, is ook dat seizoensarbeid wel wat competenties vergt. De arbeider moet binnen een bepaalde tijdspanne een bepaalde capaciteit aankunnen, moet lange dagen kunnen werken, gefocust blijven enzovoort. Daardoor vond men niet altijd de juiste match, maar kon men wel de grootste druk op de sector verlichten.

Wim Adriaens gaat in op de vraag over de prognose van 60.000 extra werkzoekenden en een eventuele tweede golf. De verschillende ramingen van het aantal extra werkzoekenden vertrekken van verschillende uitgangspunten en dat betekent dat de gehanteerde raming er ook naast kan zitten. Duidelijk is alleszins dat het om een grote opdracht gaat. VDAB houdt rekening met de boven- en ondergrenzen en de prognose wordt elke week bijgesteld. Men probeert zo dicht mogelijk bij de realiteit te blijven en op basis daarvan een zo accuraat mogelijke voorspelling te maken.

Worden er extra sporen naar de kwetsbare profielen gelegd? Daar was VDAB voor de coronacrisis al mee bezig, door er bij werkgevers voor te pleiten om diploma en ervaring minder te benadrukken en veel breder te zoeken. Uitgangspunt is hoe men de talenten van mensen maximaal zichtbaar kan maken, niet op basis van de formele bewijsstukken die ze kunnen voorleggen, maar wel op basis van hun levenservaring waaruit ze extra competenties kunnen putten. Daarom is VDAB ook met de Zero Exclusion-campagne gestart, waarmee men werkgevers probeert te overtuigen om een brede blik te hanteren.

Bij de heropstart primeert ook de veiligheid. De dienstverlening is in een recordtijd digitaal georganiseerd waardoor 80 procent van de klanten werd bereikt. In elke provincie zitten teams samen met de interne dienst voor preventie die de locaties coronaproof maakt om zo de 20 procent die nog niet of onvoldoende werden benaderd, alsnog te bereiken.

De sectoren zorg en onderwijs schreeuwen om instroom, werd gesteld. De afgelopen weken was er een daling van de vacatures omdat men zich in de zorgsector focuste op de corona-uitdagingen. Er worden heel veel opleidingen en trajecten gefinancierd in de zorgsector. Bij de hogescholen zou er ook veel interesse zijn van nieuwe kandidaten voor de zorgsector.

Wim Adriaens begrijpt de opmerking over de verschillende VDAB-instrumenten en hun crisisbestendigheid, maar de coronamaatregelen hebben wel tot een heel specifieke situatie geleid. Zo moest VDAB heel wat IBO's gewoon stopzetten, al gelooft de spreker wel dat vele opleidingen kunnen worden voortgezet zodra de bedrijven in kwestie terug zijn opgestart. Daar wordt momenteel aan gewerkt. Het is op dit moment zaak om snel te schakelen en de bestaande instrumenten – in hun huidige

vorm – in te zetten. Een denkoefening over een verbetering van de instrumenten is zeker nodig, maar dan eerder op de middellange of lange termijn.

Wat het nieuwe kaderdecreet betreft, is het zo dat het decreet VDAB rollen toewijst die cruciaal zullen zijn op de arbeidsmarkt van de toekomst. Maar dat betekent niet dat VDAB van de ene op de andere dag een totaal nieuwe organisatie wordt en zijn nieuwe rol direct ten volle zal kunnen spelen. Het kaderdecreet is belangrijk en het is goed dat het er komt, maar ook VDAB zal zich eraan moeten aanpassen.

De besparingen liggen, deels in dat opzicht, wat moeilijker: 8,2 procent van het personeelsbestand afbouwen is geen sinecure, zeker omdat de impact op de dienstverlening minimaal moet zijn. De puzzel is nog niet helemaal gelegd, maar het is wel duidelijk dat VDAB meer zal gaan focussen op zijn regisseursrol en kerntaken: oriëntering, inschatting, bemiddeling en matching, trajectbepaling voor de mensen die zich op een zekere afstand tot de arbeidsmarkt bevinden, doorverwijzing en opvolging. VDAB zal meer als een gids voor de arbeidsmarkt gaan fungeren en zal mensen sneller doorverwijzen naar de vele gespecialiseerde partners waar VDAB mee samenwerkt.

Competentieversterking is voor Wim Adriaens zeer belangrijk. Het was dan ook goed om te zien dat het online-opleidingsaanbod van VDAB zeer frequent werd gebruikt tijdens de coronacrisis. Uiteraard is het de bedoeling dat die focus op competentieversterking ook na de crisis behouden blijft. Daarin hebben de sectorale opleidingsfondsen een rol in te spelen, onder andere om vraag naar en aanbod van bepaalde competenties over sectoren heen beter op elkaar af te stemmen.

Er werd verduidelijking gevraagd over de categorie 'uitstroom naar andere' in de grafiek over in- en uitstroom. Die cijfers slaan op alle werkzoekenden die ofwel met pensioen gaan, zwaar ziek worden of overlijden. Het is een statistisch gegeven dat voor de volledigheid wordt vermeld.

Wat de capaciteit betreft om deelname aan opleidingen te stimuleren, stelt Wim Adriaens dat de oefening moet worden gemaakt, maar dat de komende weken moeilijk worden door de geldende maatregelen inzake social distancing. Er is wel al gekeken naar de mogelijkheid om bepaalde opleidingen digitaal te laten verlopen en om de opleidingen in modules op te delen, om de capaciteit zo maximaal te gaan benutten.

Ook de begeleiding van werkgevers is belangrijk. Een van de vijf vernieuwingsprogramma's binnen VDAB is net de werkgeversdienstverlening. Die zal de komende jaren dus centraal staan. Wim Adriaens roept werkgevers dan ook op om vacatures in gedeeld beheer te zetten, zodat VDAB een maximale service kan bieden.

4. Michel Casselman, algemeen manager Participatiemaatschappij Vlaanderen

4.1. Inleidende uiteenzetting

Kerncijfers

Michel Casselman, algemeen manager van het doe- en durfbedrijf PMV, toont bij het van zijn toelichting enkele kerncijfers. PMV beschikt over 1 miljard euro eigen kapitaal en daarnaast over 350 miljoen euro aan privé-middelen, fondsen die ingezet kunnen worden om de slagkracht te vergroten. Binnenkort wordt dat kapitaal opgetrokken met 250 miljoen euro om de achtergestelde leningen in het kader van de coronacrisis in de markt te kunnen zetten.

PMV financiert bedrijven en projecten voor gemiddeld 150 tot 160 miljoen euro per jaar. In 2019 haalde PMV een geconsolideerd nettoresultaat van 24,7 miljoen euro.

PMV investeert in bedrijven, infrastructuur en vastgoed. Sommige bedrijven worden geholpen met gestandaardiseerde financiering, zoals de startlening, cofinanciering en nu ook de coronalening, die werd opgetrokken tot 2 miljoen euro als PMV alleen investeert en tot 3,5 miljoen euro als er co-investeerders zijn. Die standaardfinanciering wordt gebundeld onder de werknaam PMV/z. Het gaat over gestandaardiseerde producten met een gesubsidieerde rentevoet.

Daarnaast zijn er PMV-investeringen op maat: kapitaal, leningen of waarborgen die PMV apart of in combinatie inzet om jonge technologiebedrijven te financieren, om andere fondsen meer middelen te geven zodat die grotere financieringen aankunnen, om erfoed een nieuwe economische bestemming te geven, infrastructuur te vernieuwen enzovoort.

PMV heeft bijna 1300 bedrijven in portefeuille, verdeeld over directe investeringen, indirecte investeringen en diverse activiteiten. Daarnaast overlegt PMV op continue basis met ongeveer 350 bedrijven over financiering en ze bekijkt wat hun specifieke noden zijn. Dat zorgt ervoor dat PMV een brede kijk heeft op typisch moeilijk te financieren bedrijven of projecten. Al die contacten met traditionele kmo's maar ook met heel technologisch gedreven en vernieuwende kmo's brengt PMV tot een aantal observaties.

Hoe groot is het probleem?

Op het ogenblik dat de beslissing over de coronalening genomen was, kon die nog niet onmiddellijk operationeel worden. PMV heeft toen de mogelijkheid gegeven aan geïnteresseerden om zich aan te melden op de website. Op een paar weken tijd hebben bijna duizend ondernemingen en zelfstandigen zich daarop aangemeld. Op 14 mei 2020, een week na het effectief kunnen indienen van dossiers, zijn er al 168 dossiers binnen.

Een andere benadering zijn de berekeningen voor de inschatting van de noden. De spreker toont een tabel van de Economic Risk Management Group. Wat de solvabiliteit van de kmo's betreft, zijn er twee scenario's, die uiteindelijk variëren tussen een nood van 4 tot 5,8 miljard euro. Het verschil in de scenario's zit vooral in de snelheid van het herstel – de zogenaamde V-, U- of L-shaped recovery – en heeft ook te maken met het scenario. In het basisscenario wordt uitgegaan van één lockdownperiode, in het stressscenario wordt verwacht dat er in het najaar nog een korte nieuwe lockdown volgt. Dat zorgt uiteraard voor een verschil in noden.

Op dit ogenblik denkt PMV dat die 5,8 miljard euro echt wel een zeer ruime schatting is, omdat er een aantal werkhypotheses in die cijfers zitten die wel veeleisend zijn. De nood werd ingeschat om de bedrijven opnieuw op de solvabiliteit van voor de crisis te brengen. Als werkhypothese is dat fair, maar dat moet niet noodzakelijk het geval zijn voor alle bedrijven.

Ook een verlaagde solvabiliteit kan in heel wat gevallen aanvaardbaar zijn. Anderzijds moet er ook rekening mee gehouden worden dat niet alle bedrijven gered kunnen worden. PMV zal bijvoorbeeld geen middelen investeren in bedrijven die al in moeilijkheden verkeerden voor de lockdown.

Vijf suggesties

Michel Casselman geeft een aantal suggesties. Zoals al aangehaald door andere sprekers ziet het er allemaal niet zo rooskleurig uit, maar is dit ook een echte kans om de economie bij te sturen. PMV is ervan overtuigd dat er niet zozeer ingezet

moet worden op het laten overleven van alles wat er bestond, maar dat er van de beweging die er nu automatisch ontstaat, gebruik gemaakt moet worden om de kiemen te behouden en te laten groeien, en om te stimuleren wat algemeen beschouwd wordt als de economie van morgen. Bedrijven kampen bijvoorbeeld al heel wat jaren met een te lage productiviteitsstijging. Daarom moeten nu vooral bedrijven met een grote toegevoegde waarde of een potentieel aan hoge toegevoegde waarde door de crisis geholpen worden. Bedrijven die vandaag al heel goede marges realiseren, zullen wellicht bancair verder worden gefinancierd.

Bedrijven die nog niet zo ver zijn, zoals de technologische start-ups en scale-ups, zijn vaak nog niet bankabel. Voor die bedrijven moet ervoor gezorgd worden dat ze – als ze levensvatbaar zijn – erdoor komen, want anders wordt er een gat geslagen van vijf tot tien jaar aan economische vernieuwing.

Op bedrijfsniveau kan PMV vrij gemakkelijk, op basis van de businessplannen van vergelijkbare bedrijven, inschatten welke bedrijven potentieel een grotere toegevoegde waarde kunnen creëren. Slimmer zou zijn om dat te doen op het niveau van waardeketens, maar daarvoor ontbreken vandaag nog de nodige inzichten. Er zou verstandiger kunnen worden geïnvesteerd in waardeketens, indien de toegevoegde waarde in kaart kan worden gebracht. Volgens PMV moet dat mogelijk zijn als er enerzijds gekeken wordt naar de btw-gegevens, die laten zien welke bedrijven aan andere bedrijven leveren, en als daar dan de resultaten van die bedrijven naast worden gelegd. Op die manier kan in kaart gebracht worden wat de toegevoegde waarde is van waardeketens. Beide sets van gegevens zijn ter beschikking bij de Nationale Bank. Het moet dus mogelijk zijn dat in kaart te brengen.

Een andere suggestie is het inzetten op de economie van morgen, de economie die gewild is, eerder dan op het redden van om het even wat. Dat wil ook zeggen dat er blijvend wordt ingezet op de sterkmakers van de technologie-ecosystemen: universiteiten en onderzoeksinstituten, met innovatiesubsidies en ondersteuning voor onderzoekers. Het succes van bijvoorbeeld de biotechnologie in Vlaanderen is er gekomen omdat er al decennialang werd geïnvesteerd in die kennis en ontwikkeling. In vorige crisissen werd er goed aan gedaan er te blijven op inzetten. Michel Casselman denkt dat dat nu ook absoluut moet worden volgehouden.

Een volgende, misschien niet zo verrassende suggestie is het herstellen van het vertrouwen. Het is belangrijk dat de consument weer consumeert en dat blijft doen, en dat de bedrijven blijven investeren, want anders valt de vraag stil en volgt er misschien geen recessie maar iets nog erger. De euro werd tijdens de financiële crisis ook gered door Mario Draghi van de ECB omdat hij zei dat hij de euro zou redden 'whatever it takes'. Dat commitment moet er ook vandaag getoond worden in woord en daad. De overheid kan dat doen via financieringsmiddelen maar evenzeer door op te treden als consument.

Ook daar kan gekozen worden voor traditionele infrastructuurinvesteringen, zoals fietspaden, het herstellen van bruggen, het vernieuwen van riolering enzovoort. Die zijn wellicht nodig, maar de keuzes die gemaakt worden, kunnen ook het verschil maken voor de economie van morgen.

Vlaanderen heeft er duidelijk alle baat bij dat bedrijven niet alleen de liquiditeiten vinden om door deze crisis te komen, maar dat ze ook hun eigen vermogen kunnen opbouwen om stevig te staan. Het is niet de bedoeling dat Vlaanderen de bedrijven erdoor helpt om ze daarna te zien overgaan in buitenlandse handen. Er is heel veel geld nodig, maar het kan niet de bedoeling zijn dat dit allemaal van de overheid komt. Er is al jaren sprake van dat er meer private middelen gemobiliseerd moeten worden, maar zonder incentives lukt dat niet.

De spreker toont een grafiek met cijfer van Febelfin. Volgens Febelfin staat er 278,9 miljard euro op spaarboekjes. 95 procent daarvan wordt omgezet in kredieten. Bankleningen zijn in België zeer goedkoop en mede daardoor is België met bijna 90 procent koploper in het percentage bankfinanciering aan bedrijven. Dat spaargeld staat daar dus niet niets te doen, maar wordt wel degelijk in de economie ingezet. Dat betekent natuurlijk ook dat 5 procent of 14 miljard euro niet in kredieten wordt omgezet, waar ook heel wat mee kan gebeuren. Er is ook 287 miljard euro aan activa beheerd door vermogensbeheerders. Als er incentives worden ontwikkeld om middelen te mobiliseren voor de eigen economie, dan moet er bekeken worden welke pool er best wordt aangesproken. Voor Michel Casselman is de conclusie vooral dat er meer dan genoeg middelen in België zijn om bedrijven stevige solvabiliteit te geven.

Hoe wordt dit het best aangepakt? Michel Casselman denkt aan een Vlaams welvaartfonds. De Belg neemt geen grote risico's en is geen doe-het-zelver. Crowdfunding, de Winwinlening en de federale taxshelter samen mobiliseren per jaar nog geen 150 miljoen euro. Er moeten dan ook andere oplossingen gevonden worden. De spreker komt dan uit bij fondsen die breed kunnen investeren, waarbij een kant-en-klaar beleggingsproduct wordt aangeboden, zowel voor kmo's als grotere niet-beursgenoteerde bedrijven. Om de risico's te diversifiëren, moet de portefeuille breed gespreid zijn met alle levensfasen van bedrijven, met alle sectoren en opgevolgd door professionele investeerders.

Er zijn incentives nodig om voldoende middelen op te halen, zoals de taxshelter, een verlaagde vennootschapsbelasting, een verlaagde roerende voorheffing of een Europese waarborg vanuit het Europees Garantiefonds. Men kan ook nadenken over andere parameters, maar er zijn alleszins genoeg parameters om het product te finetunen zodat het aantrekkelijk is.

Dat zijn voor politici vaak moeilijke beslissingen om te nemen: ze willen breed inzetten en het liefst geen bedrijven verliezen. Dit soort crisissen zijn ongelooflijke uitdagingen, maar ook 'defining moments'. De beslissingen die nu genomen worden, zullen bepalen waar we binnen vijf of tien jaar staan, aldus Michel Casselman.

Diverse mogelijkheden bieden zich aan. Eén ervan die PMV nu ziet bij de coronalening is het verbinden van voorwaarden aan de inzet van middelen van de overheid: bij de coronalening moet er een commitment zijn om de tijdelijke werkloosheid terug te dringen. De in de coronalening geïnteresseerde ondernemers met wie PMV gesprekken had, vinden dat evident, terwijl het iets is dat ze in het verleden niet altijd gedaan hebben. Michel Casselman treedt in dit verband Wim Adriaens van VDAB bij: als mensen thuiszitten en een vergoeding krijgen, kan daaraan gekoppeld worden dat ze zich herscholen. Dergelijke maatregelen kunnen voor hem uiteraard worden gecombineerd.

Conclusie

De nog zeer ruwe cijfers geven volgens de spreker gewoon aan dat de kapitaalnoed zeer groot zal zijn. Hij haalt de uitdrukking 'Never waste a good crisis' aan: men moet van deze gelegenheid gebruikmaken om de economie die men wil, vorm te geven, eerder dan automatisch te willen redden wat er gisteren was. Men moet zeker prioriteit geven aan de hoge toegevoegde waarde van de activiteiten, want dat zal de productiviteitsgroei bepalen.

Kenniseconomie is al jaren belangrijk voor Vlaanderen en blijft het ook nu. Daarop moet de overheid dus absoluut blijven inzetten. Ze moet ook het vertrouwen herstellen en de troeven die er zijn gebruiken, zoals het inzetten van het grote spaarvermogen in dit land.

Uiteindelijk is het volgens Michel Casselman een quid pro quo: men krijgt wat, men geeft wat, en samen komt men er versterkt uit.

4.2. Vragen van de leden

Tussenkomst van Andries Gryffroy

Andries Gryffroy verwijst naar de slide met de cijfers van Febelfin. 95 procent van wat er op de spaarboekjes staat, is door de banken inderdaad al omgezet in kredieten, men kan die dus ook geen twee keer gaan innemen. Het lid had ook al berekend dat men dan nog altijd 15 miljard euro heeft die men wel kan gebruiken. Dat is dan de technische financiële buffer.

Anderzijds is er de 287 miljard euro die bij vermogensbeheerders zit. Als de overheid eventueel zelf een Vlaams welvaartsfonds zou oprichten, gaat ze in concurrentie met de bestaande vermogensbeheerders, en dit zou tot discussies leiden. Het lid veronderstelt dat dan kapitaal weggehaald zou worden bij de vermogensbeheerders om naar het welvaartsfonds te gaan. Het welvaartsfonds zal dan bepaalde incentives krijgen die de klassieke vermogensbeheerders niet aan hun klanten kunnen geven. Dit is cruciaal voor hem: men kan het geld geen twee keer ergens in investeren.

Andries Gryffroy gaat er niettemin volledig mee akkoord dat men het eigen vermogen van de bedrijven moet versterken. Tijdens de bankencrisis was de grote opmerking vanuit Europa dat de banken te weinig eigen vermogen hadden. Volgens het lid gaan de banken nu nogal gemakkelijk uit van het feit dat bedrijven ook kunnen werken met de achtergestelde leningen. Er is ook de Winwinlening die wordt uitgebreid. Door de banken wordt een dergelijke lening beschouwd als eigen vermogen, want zij hebben geen last van een ondernemer die een achtergestelde lening heeft. Puur boekhoudkundig gezien is en blijft een achtergestelde lening echter wel vreemd vermogen. Als men de bedrijven balansmatig echt wil versterken wat het eigen vermogen betreft, moet men zorgen voor een evenwicht tussen enerzijds leningen, kredieten en achtergestelde leningen en anderzijds wat men effectief investeert in de vorm van kapitaal.

Er moet dus naar oplossingen worden gezocht. Voor *Andries Gryffroy* kan het voorstel van Michel Casselman om een Vlaams welvaartsfonds op te richten een goede oplossing zijn, maar hij vreest dat dit moeilijk zal zijn omdat men het geld gaat weghalen bij de bestaande vermogensbeheerders en een dergelijk fonds incentives zal hebben die de anderen niet hebben.

Andries Gryffroy is zelf pleitbezorger voor nog een ander concept dat daarbij aansluit. Bij grote fondsen gaat het over gespreide, geselecteerde bedrijven. Het lid is het idee van een win-winaandeel of win-winkapitaal genegen omdat dat veel laagdrempeliger is. Hij kan zich perfect voorstellen dat een bedrijfsleider dat boven een achtergestelde lening zou verkiezen om zijn kapitaalstructuur te versterken. Via een instrument, bijvoorbeeld van PMV, zou men kapitaal van familie, vrienden, vreemden of wie dan ook kunnen inbrengen. Het zal dan inderdaad niet gaan over grote bedragen, misschien 200 of 250 miljoen euro voor alles samen. De focus op de grote sommen moet er zijn, maar *Andries Gryffroy* zoekt ook een oplossing voor de vele kleine bedragen. Daar moet men wel veel meer tijd en energie in steken: de workload per miljoen euro zal totaal anders zijn dan bij de grotere bedrijven. Wat zijn de inzichten van Michel Casselman daaromtrent? In welke mate moet men in die richting naar oplossingen zoeken?

Banken hadden bij voorgaande crisissen de neiging om hun slechte kredieten door te schuiven naar de staat, want die zou daar wel een borg op zetten. De banken zijn commerciële instellingen, het zijn geen liefdadigheidsinstellingen. In welke

mate is men zeker dat als PMV via Gigarant de waarborgen optrekt, naar 3 miljard euro in totaal, men niet terug het fenomeen van vroeger krijgt? De banken zouden hun slechte kredieten onder het mom van de herstructurering van financiering weer kunnen doorschuiven naar de staat. Uiteindelijk zit het grootste verlies dan bij overheid en dus bij de belastingbetaler.

Tussenkomst van Caroline Gennez

Volgens *Caroline Gennez* heeft Michel Casselman een synthese gegeven van de voorbije hoorzittingen. De vele miljarden aan privékapitaal worden vandaag niet productief ingezet in de economie. Het lid sluit aan bij de vraag van Andries Gryf-froy over het Welvaartsfonds. Welke rol zal PMV hierin spelen? Caroline Gennez geeft er wel niets om dat het fonds in concurrentie zou treden met andere private spelers, zolang de Vlaamse economie daar voordeel bij heeft. Niets belet de andere spelers of fondsen om daarin te participeren. Wat moet de structuur van een dergelijk welvaartfonds zijn?

Het lid wil inzetten op het soort instrumenten waarbij zowel de spaarders als de Vlaamse economie winnen. Dat is volgens haar wenselijk voor de mobilisatie van veel kapitaal, maar met de ondersteuning van een grote diversiteit aan bedrijven en activiteiten. Het is niet omdat men naar een Vlaams Welvaartfonds gaat dat er geen kmo's, start-ups en scale-ups mee betrokken kunnen zijn. Het moet toch de bedoeling zijn om met de aandeelhoudersstructuur en de mobilisatie van private middelen ook de kmo's, start-ups en scale-ups te ondersteunen en zo de Vlaamse verankering, productiviteit en bedrijven met een hoge toegevoegde waarde te versterken.

Over de partijgrenzen heen, is iedereen het erover eens dat als men een bazooka inzet, men die moet inzetten op bedrijven die ook na de crisis 'sustainable' zijn en op korte termijn mee de relance gestalte kunnen geven. Welke bedrijven zijn dat? Hoe doet PMV die screening? Moet men de bazooka niet inzetten op bepaalde sectoren en de bedrijven daarin – groot en klein – ondersteunen? Zo kan men een welvaartsfonds maken waarbij de risico's worden gespreid. De focus moet vooral op de economische activiteit liggen. Belgen zijn inderdaad eerder risicoavers. Een waarborg van de overheid zal integraal deel moeten uitmaken van zo'n welvaartsfonds of het zal niet van de grond komen.

De kredietverstrekking is een van de kerntaken van PMV. Sp.a is sterk voorstander van de uitbreiding van de financieringsmogelijkheden, ook voor de bedrijven. Het lid stelt voor de bestaande instrumenten en de uitbreiding van de COVID-19-waarborg via Gigarant naast de instrumenten uit de buurlanden te leggen. Duitsland en Frankrijk bijvoorbeeld hebben waarborgen op veel langere termijn. Met de wijsheid van de financiële crisis van 2008 kan men de analyse maken van de Vlaamse economie. Het heeft na 2008 zeven jaar geduurd voor de tewerkstelling en de toegevoegde waarde van de kmo's hersteld was. Gebrekkige kredietverlening was daar mee de oorzaak van. De waarborgen optrekken maar de termijn te kort houden, brengt het risico mee dat men niet het gewenste resultaat haalt. Wat is de mening van de spreker over de duur van de waarborgen?

Bij de bespreking van het ontwerp van decreet betreffende de COVID-19-waarborg in de plenaire vergadering van 13 mei 2020 heeft sp.a een amendement ingediend. De fractie wil er immers zeker van zijn dat de waarborgen die de overheid verstrekt aan bedrijven wederkerig zijn. Een bedrijf dat banden heeft met een belastingparadijs of een vennootschap in een belastingparadijs kan aan fiscale ontduiking doen. Hoe kan PMV er zeker van zijn dat die bedrijven niet langs de kassa passen? De minister antwoordde in de plenaire vergadering dat PMV daar een screeningsinstrumentarium voor heeft. Hoe gebeurt dat concreet? Hoe zijn die waarborgen verankerd? Hoe kan sp.a met een gerust geweten al die decreten goedkeuren?

Tussenkomst van Maurits Vande Reyde

Maurits Vande Reyde verwijst op zijn beurt naar de slide over kredieten. Die 280 miljard euro blijft natuurlijk niet in een wollen sok zitten. Het zou interessant zijn om die kredieten aan te wenden om ondernemingen toe te laten hun eigen vermogen te versterken. Alle voorstellen die in de commissie al zijn besproken, gaan in dezelfde richting, namelijk om participatie mogelijk te maken.

Het instrument van de achtergestelde leningen zou worden toegekend tot maximaal 3,5 miljoen euro. De Europese Commissie had daar vragen bij en het plafond is verlaagd naar 2 miljoen euro. Wat zijn de implicaties van die beperking? In *De Tijd* stond dat de Europese Commissie die steun misschien zou opvatten als subsidie in plaats van als lening. Dat zou betekenen dat dit in de begroting moet worden opgenomen. Wat is de implicatie daarvan op het begrotingsevenwicht?

Maurits Vande Reyde vindt dat de risico's in de gaten moeten worden gehouden. De risico's die PMV liep waren beheersbaar. Het gaat om ongeveer 940 miljoen euro geïnvesteerd vermogen en 1 miljard euro uitstaande waarborgen. Die middelen gaan in de toekomst meer worden aangesproken. Recent was er de 20 miljoen euro waardevermindering op de investering van FNG. Het is logisch dat er uitwinning is wanneer instrumenten worden ingezet en het lid wil daar niet dramatisch over doen, maar is wel bezorgd over het stijgende risicoprofiel. Als er van die 1 miljard euro uitstaande waarborgen een verhoging van de uitwinning is van 20 tot 30 procent, is er een aanzienlijk begrotingsprobleem. Hoe moeten die risico's worden beheerst? Er bestaan zeker mechanismen daarvoor. Zal er in de toekomst bijsturing nodig zijn?

Tussenkomst van Robrecht Bothuyne

Robrecht Bothuyne heeft een vraag over de Winwinlening die nu wordt uitgebreid. Het maximumbedrag wordt nu 300.000 euro, waarvan maximum 75.000 euro per kredietgever. Hoe zijn die grenzen vastgelegd? Volgens Geert Noels is het maximum te laag. Vragen bedrijven of particulieren hogere bedragen om via de Winwinlening te investeren? Op welke manier kan dit instrument worden aangezwengeld, bekendgemaakt en in de markt gezet?

Ook *Robrecht Bothuyne* verwijst naar het sp.a-amendement bij het Gigarant-decreet. Er kan ook worden verwezen naar federale amendering op wetten op de fiscaliteit. Op welke manier past PMV de 'avoidance policy' toe op het toekennen van kredieten of waarborgen in deze crisistijd?

Wat kan de Vlaamse overheid prioritair doen om de consumptie aan te moedigen en het consumentenvertrouwen aan te zwengelen?

Het idee van een welvaartsfonds is prikkelend en sluit aan bij de suggesties tijdens eerdere hoorzittingen. Zijn er andere Europese landen die op die manier de crisis bestrijden? Welke omvang moet een dergelijk fonds hebben? Hoe zou Michel Casseleman het fonds positioneren en de participaties die het zou moeten nemen? Moet er snel naar een exit worden gestreefd bij het nemen van participaties? Of is dat veeleer iets voor de langere termijn? Wat is de beste incentive om particulier geld naar een dergelijk fonds te draineren, zodat de last voor de belastingbetaler niet te hoog oploopt?

Robrecht Bothuyne meent te weten dat PMV aandeelhouder is van Brussels Airport. De luchtvaartsector kampt met een bijzonder ernstige crisis. Welke strategie moet hier gevolgd worden? Kan Vlaanderen daarbij een rol spelen?

4.3. Antwoorden

Michel Casselman antwoordt eerst op de vraag van Andries Gryffroy of het welvaartsfonds concurrentie is voor de vermogensbeheerders. Het fonds moet niet alleen door PMV worden beheerd. Er kan een structuur worden opgezet waarin elke vermogensbeheerder een fonds kan lanceren dat dan fiscale incentives krijgt. PMV kan daarin een rol spelen. Vanuit het maatschappelijke oogpunt moeten een aantal punten worden bewaakt. PMV beheert vandaag al een aantal fondsen, meestal samen met een private partij. Dat zou ook voor het welvaartsfonds een goede formule zijn. Er zijn niet alleen de middelen van het brede publiek. Er zijn ook de pensioenfondsen en er zijn verzekeraars die in een dergelijk instrument zouden kunnen investeren.

De verzekeraars vrezen dat de overheid, lees PMV, misschien in deze crisisfase te voluntaristisch zal zijn en meer zal inzetten op het helpen van de economie dan het halen van rendement op investeringen. Daarom is het goed om een combinatie te hebben zoals PMV in het verleden al heeft gedaan bij het Belgium Growth Fund, een fund of funds dat in scale-upfondsen investeert, samen met BNP Parisbas Fortis. PMV beheert samen met Rebel, specialist in infrastructuuradvies, een infrastructuurfonds. Er is ook een fonds voor mezzaninefinancieringen dat PMV met een private partner beheert. Dat kan perfect werken. Het is een publiek-private samenwerking en het legt de focus juist. De insteek wordt van in het begin duidelijk afgesproken tussen de partners. Beide zijn verantwoordelijk en beslissen samen over de investeringen. Dat is één mogelijke formule.

Men zou ook kunnen denken aan een kader dat wordt gespecificeerd en waarbinnen elke private partner, elke vermogensbankier die dat wenst, een beroep kan doen op een fiscale incentive. Het kan ook onder een taxshelter of iets dergelijks worden gebracht. Het hoeft geen puur overheidsinitiatief te zijn. Om dat in de huidige situatie snel 'up and running' te krijgen, zou een combinatie juist goed zijn.

Het welvaartfonds moet dus niet noodzakelijk concurrentieel zijn aan de activiteiten van de vermogensbeheerders. Dat zal het zeker niet zijn als de middelen worden gehaald bij de spaarboekjes. Als men de 280 miljard euro wil gebruiken die bij de vermogensbeheerders zit, dan kan ook een samenwerking met hen een mogelijkheid zijn. Zij zouden het ook zelf kunnen doen. PMV probeert altijd complementair te zijn aan de markt en niet verstorend te werken. Als dat initiatief te groot wordt, zou het wel verstorend kunnen zijn indien enkel naar de vermogensbeheerders wordt gekeken. Als men de spaarboekjes aanspreekt, is dat helemaal niet het geval. Vandaag moeten de banken betalen om hun overschotten bij de ECB neer te leggen. Het zou de betaling beperken die de banken aan de ECB moeten doen.

Er was ook sprake van een win-winaandeel en een focus op de grote getallen. Michel Casselman heeft niet willen zeggen dat het ene of het andere moet zijn. Hij wil wel benadrukken dat men het daarmee niet gaat redden. Er zijn heel wat kmo's waarin een groot fonds vandaag niet kan investeren omdat ze de corporate governance niet hebben en omdat ze zelf geen fonds willen in hun kapitaal. Dat is hun goed recht. Ook zij moeten worden geholpen, door een Winwinlening of een win-win-aandeel. Maar dat instrument zal voor de grote, brede economie niet volstaan.

Er is gezegd dat de banken misschien de slechte kredieten doorschuiven, bijvoorbeeld onder een Gigarantwaarborg. Dat is uiteraard een gevaar en dat was ook al voor deze crisis zo. De beste maatregel in dat verband is dat Gigarant maximaal 80 procent van het bankkrediet waarborgt. Het houdt altijd nog een risico in voor de bank zelf. Op die manier houdt men de leerling bij de les. Zolang er eigen risico op tafel ligt, moet men meedenken in de logica dat het krediet uiteindelijk moet kunnen worden terugbetaald. Dat is een belangrijke parameter die men moet

aanhouden: er moet altijd een minimum aan investering zijn van de bank die van de waarborg geniet.

Michel Casselman komt tot de vragen van Caroline Gennez. Er kan een rol zijn voor PMV bij de oprichting van een welvaarfonds. PMV kan initiatief nemen in de verschillende stappen in de ontwikkeling. Als men eraan denkt om bijvoorbeeld een samenwerking met een private partner op poten te zetten, zeker als men het naar het brede publiek wil opentrekken, dan spreekt men ook over een prospectus, FSMA-goedkeuring enzovoort. Dat is niet zomaar klaar, zelfs als men werkt met een beperkt aantal institutionele beleggers. Het antwoord kan zijn dat PMV daarin het voortouw neemt met middelen van de overheid, waarmee het al een portefeuille opbouwt. De overheid zal een keuze moeten maken in de incentives die op het financieel product worden gezet. Er zal een inschatting moeten worden gemaakt van wat dat de begroting kan kosten en ook dat zal tijd vragen. Intussen is de crisis al bezig. Op een week tijd zijn al bijna 160 dossiers voor de coronaleningen ingediend. PMV moet dus van start kunnen gaan en andere investeerders erbij betrekken. Op die manier begint men eigenlijk met 100 procent overheidskapitaal, maar dat dilueert, totdat de overheid uiteindelijk misschien minderheidsfinancier wordt als het fonds succesvol is. Dat zal ook de mogelijkheid geven om een aantal risico's te beperken.

PMV ziet vandaag noden, zowel bij start-ups, scale-ups, traditionele kmo's als bij wat grotere bedrijven. Die zouden allemaal in aanmerking moeten kunnen komen voor een fonds. De graad van risico is verschillend wanneer men alleen maar start-ups heeft dan wel als er ook wat grotere gevestigde namen bij zijn. Om een goed profiel van een interessant beleggingsproduct te kunnen aanbieden, moeten er ook een paar grotere bedrijven tussen zitten, waardoor er automatisch wat stabiliteit is in het fonds.

Hoe moet men dat screenen en welke sectoren moeten prioriteit krijgen? De toegevoegde waarde van de activiteit is een heel belangrijke parameter. Mocht men de gegevens hebben om dat te kunnen uitbreiden naar de toegevoegde waarde van de ketens, dan zou het interessant zijn. Maar op bedrijfsniveau kan PMV dat relatief goed inschatten, minstens wat het potentieel is. Niet elk bedrijf bereikt zijn potentieel, dat hangt van verschillende factoren af, onder andere het ondernemersteam dat erachter zit. Een brede, gediversifieerde portefeuille maakt dat men een goede inschatting kan maken en de bluts met buil nemen, aldus Michel Casselman.

Het quid-pro-quo verhaal is door de coronalening een feit. De bedrijven moeten zich engageren om zo snel mogelijk naar minimaal 80 procent tewerkstelling te gaan en maximaal 20 procent werknemers in tijdelijke werkloosheid te hebben.

Michel Casselman stelt dat de moeilijkst te financieren bedrijven in hun portefeuille de kmo's zijn. Ze zijn vaak niet groot genoeg om via belastingparadijzen allerlei structuren op te zetten. PMV hanteert inderdaad een ethisch kader, maar er zijn maar weinig gevallen waarbij er vraagtekens moeten worden geplaatst. Soms gebeurt dat wel en dan weet PMV vaak niet zwart op wit waar het geld vandaan komt. Het gaat echter niet alleen over belastingontduiking, maar ook over belastingontwijking. Dat laatste is wel legaal, maar als overheidsinvesteerder blijft PMV daar het liefst van weg. Zeker als PMV in het kapitaal van een bedrijf investeert, wordt altijd ook naar de structuur gekeken en doet men een 'key people check'. Zo wordt er ook naar het strafblad van andere investeerders gevraagd.

Bij de looptijd van de waarborgen kijkt PMV in de eerste plaats naar de kredieten. Zeker in het geval van Gigarant wordt er samen met de bank naar een oplossing gezocht. In het geval van een krediet op zeven jaar is na vijf jaar het risico grotendeels verdwenen. Samen met de bank wordt het krediet bepaald en op basis

daarvan wordt de looptijd van de waarborgen vastgesteld, die meestal korter is. Banken financieren het liefst niet voor een heel lange periode. Dat houdt altijd een extra risico in, want men weet niet wat de situatie over vijf of tien jaar zal zijn. Om kredieten op langere termijn mogelijk te maken, heeft PMV een samenwerking met de EIB opgezet: het Corporate Loans Platform. Deze mogelijkheid werd nog niet zo vaak uitgetest. De grootste bezorgdheid vandaag is dan ook de liquiditeit. Hoe raakt men door de crisis en hoeveel tijd heeft men om het geld terug te betalen? De focus ligt daarom op de coronaleningen met een termijn van twee of drie jaar. Maar als ook de waarborgen op langere termijn een hulp zouden zijn, dan zal PMV dat zeker bekijken.

Dan is er de vraag van Maurits Vande Reyde over de achtergestelde lening. Het voorstel aan de Europese Commissie was vanaf het begin dat PMV tot 2 miljoen euro kon gaan als ze alleen investeerde en tot maximaal 3,5 miljoen euro als er een bijkomende investeerder was. PMV anticipeerde hiermee op de grote vraag naar de coronalening, waarvan de interestvoet en looptijd vastligt. Een onderneming kan bijvoorbeeld geen coronalening op vier of vijf jaar aanvragen, want dat vereist maatwerk en dan moet het risico ook echt worden uitgediept. PMV werkt in dit geval met iets lichtere analyses om sneller te kunnen schakelen. In de discussie met de Europese Commissie ging het erover dat als men een lening met een lage interestvoet toekent er een soort subsidie-equivalent wordt verrekend. De Europese Commissie zag de hele lening als een subsidie. Die discussie diende echter vooral om de parameters van het product te bepalen, maar dat wil niet zeggen dat de coronalening ook echt een subsidie is en dat ze op die manier in de begroting moet worden meegenomen.

PMV gaat er op basis van haar ervaringen in vorige crisissen wel degelijk van uit dat het percentage moeilijke dossiers zal toenemen en dat de verliezen op de reguliere waarborgregeling hoger zullen liggen dan vorig jaar. In 2019 bracht de waarborgregeling nog net iets op: de waarborg-fee was groter dan de verliezen die moesten worden gedempt. Dat dat de volgende jaren niet zo zal zijn, is evident. Maar de waarborgregeling heeft al een lange historiek, waardoor die kost kan worden ingeschat. Die inschatting wordt ook op regelmatige basis meegedeeld in het kader van de begroting. Voor de coronalening is het echter niet zo dat het totale volume in de begroting moet worden verrekend. Het gaat wel degelijk om een lening. Bedrijven die al voor de coronacrisis in moeilijkheden waren, komen hier niet voor in aanmerking. Het moet duidelijk zijn dat ze deze lening nodig hebben om de impact van de coronacrisis te overbruggen. Als ze echte doorstartkansen hebben, dan worden ze er op deze manier doorgeholpen.

Bepaalde trends, waaronder e-commerce en digitalisering, worden versneld. Wie daar voordien al mee bezig was, slaagt er misschien in om er door te komen. Wie achterliep, betaalt daarvoor misschien de prijs. Bedoeling is bedrijven te helpen die een kans maken om daarna te groeien en een belangrijke rol kunnen spelen in de toekomst.

Over de Winwinlening zijn er statistieken: 25 procent van de kredietgevers zit op het bedrag van 50.000 euro. 75 procent op een gemiddelde van 16 tot 17.000 euro. Dat is een groot verschil. Heel wat de bedrijven gingen voor het maximumbedrag van 200.000 euro, daar is duidelijk meer vraag naar.

Michel Casselman pleit voor een groot welvaartfonds omdat heel wat mensen geen kmo's in hun netwerk hebben waarin ze geld zouden kunnen investeren en omdat ze niet al die stappen willen doorlopen. Er is een product nodig voor een bepaald segment van de markt dat ruimer zou kunnen maar dat niet oneindig is. De doe-het-zelvers zijn een beperkte groep. Om veel middelen op te halen, moet worden gekeken naar een afgewerkt product.

De snelheid waarmee Vlaanderen heeft gereageerd op de crisis met hinderpremies, de coronalening enzovoort, straalt overtuiging uit. Die producten werken ook.

Wat consumptie betreft, moet wie een verlaagd inkomen heeft financieel worden bijgestaan. Daarbij wordt ook naar de overheid gekeken als consument.

Er moet worden ingezet op infrastructuur die economisch opbrengt. Er is veel geld nodig voor ondersteuning, dus er kan geen geld worden gebruikt voor iets wat niet bijdraagt aan het economische herstel.

Michel Casselman weet niet of andere landen ook een dergelijk welvaartfonds opzetten. Iedereen heeft eerst gefocust op de liquiditeit en de kortetermijneffecten, maar wellicht lopen ook in andere landen besprekingen daarover. Om dat fonds ruime kansen te geven, is er nood aan een half miljard euro. Dat bedrag hoeft niet in één keer te worden vrijgemaakt. Men kan beginnen, een partner zoeken en dan geleidelijk verder uitbouwen.

Zoals eerder vermeld, zouden investeringen ook onder de taxshelter kunnen vallen. De reden daarvoor is dat de gevolgen van de coronacrisis nog enkele jaren voelbaar zullen zijn en dat de taxshelter net een instrument is waar men jaar na jaar in investeert.

Maar wat gebeurt er dan na de crisis? Als men via een fonds in het kapitaal van een bedrijf stapt, is het niet de bedoeling dat men er na twee of drie jaar weer uitstapt. In dergelijke fondsen werkt men meestal met een investeringstermijn van drie jaar en een bijkomende termijn van ongeveer vijf jaar om de investering ook te laten opbrengen. Daarna kan het bedrijf waarin is geïnvesteerd, ervoor kiezen om naar de beurs te trekken of om de aandelen van de investeerders terug te kopen. Al kan dat uiteraard alleen maar als de zaken goed lopen.

Wat incentives betreft, is een garantie op het eerste gezicht misschien wel aantrekkelijk, maar een investering blijft natuurlijk risico's inhouden. Die risico's gaan maskeren door zomaar overal garanties voor te gaan bieden, kan ertoe leiden dat investeerders geen goede risicoanalyse meer maken en dat zou het systeem zeker niet ten goede komen. Een gedeeltelijke waarborg kan uiteraard, maar een andere mogelijkheid is om de bedrijven waarin geïnvesteerd wordt, bepaalde voordelen te bieden om op die manier het risico op falen te verminderen. Er zijn in elk geval heel wat mogelijkheden om investeringen te stimuleren.

Wat Brussels Airport betreft, waarvan PMV aandeelhouder is, is het zo dat Brussels Airlines wel zeer belangrijk is voor de luchthaven, maar de luchthaven en Brussels Airlines blijven wel twee aparte entiteiten. Mocht Brussels Airlines wegvallen, dan zal dat zeker een economische opdoffer betekenen voor de luchthaven, maar de vrijgekomen ruimte zal over de jaren heen ook weer opgevuld raken. Michel Casselman sluit niet uit dat PMV een rol kan spelen bij de redding van Brussels Airlines, maar voorlopig zit dat dossier volledig op het federale niveau en is het de federale pendant van PMV, FPIM, die dat dossier beheert.

Robrecht BOTHUYNE,
voorzitter

Tom ONGENA,
Maurits VANDE REYDE
Caroline GENNEZ
Imade ANNOURI
Kurt VANRYCKEGHEM,
verslaggevers

Gebruikte afkortingen

ACV	Algemeen Christelijk Vakverbond
AI	artificiële intelligentie
b2b	business-to-business
bbp	bruto binnenlands product
cao	collectieve arbeidsovereenkomst
CELEVAL	evaluatiecel
CEO	chief executive officer
CIO	chief information officer
COFECO	Federaal Coördinatiecomité
CTO	chief technology officer
ECB	Europese Centrale Bank
EIB	Europese Investeringsbank
FAO	Food and Agriculture Organization of the United Nations
Febelfin	Belgische Federatie van de Financiële Sector
Femma	nieuwe naam van KAV (Kristelijke Arbeiders Vrouwengilde)
FIT	Flanders Investment & Trade
FPIM	Federale Participatie- en Investeringsmaatschappij
FSMA	Financial Services and Market Authority (Autoriteit voor Financiële Diensten en Markten)
GEES	Groep van Experts belast met de Exitstrategie
IBO	individuele beroepsopleiding (in een onderneming)
IMF	International Monetary Fund
IT	informatietechnologie
kmo	kleine of middelgrote onderneming
KU Leuven	Katholieke Universiteit Leuven
neet	not in education, employment or training
NSZ	Neutraal Syndicaat voor Zelfstandigen
OCMW	Openbaar Centrum voor Maatschappelijk Welzijn
OESO	Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling
O&O	onderzoek en ontwikkeling
PMV	ParticipatieMaatschappij Vlaanderen
RAG	Risk Assessment Group
RIZIV	Rijksinstituut voor Ziekte- en Invaliditeitsverzekering
RMG	Risk Management Group
RVA	Rijksdienst voor Arbeidsvoorziening
SARS	Severe Acute Respiratory Syndrome
SERV	Sociaal-Economische Raad van Vlaanderen
STEM	Science, Technology, Engineering and Mathematics
SWT	stelsel van werkloosheid met bedrijfstoelag
TOR	Tempus Omnia Relevat, Onderzoeksgroep voor de studie van tijd, cultuur en samenleving
UAntwerpen	Universiteit Antwerpen
UGent	Universiteit Gent
UNIZO	Unie van Zelfstandige Ondernemers
VDAB	Vlaamse Dienst voor Arbeidsbemiddeling en Beroepsopleiding
VESOC	Vlaams Economisch Sociaal Overlegcomité
VIONA	Vlaams Interuniversitair Onderzoeksnetwork Arbeidsmarktrapportering
VLAIO	Agentschap Innoveren en Ondernemen
Voka	Vlaams netwerk van ondernemingen
VOV	Vlaams opleidingsverlof
VS	Verenigde Staten
vte	voltijdsequivalent
VIBE	VDAB in beweging
VUB	Vrije Universiteit Brussel
VVSG	Vereniging van Vlaamse Steden en Gemeenten
WHO	World Health Organization
WSE	Werk en Sociale Economie